

MARIJE ESSINK

Broeksterkleiweg 2, 9968 TG Pieterburen

JANNEKE HIELKEMA

Gasthuisstraat 3, 4001 BD Tiel

ABSTRACT: This article presents the results of a study of the find-circumstances and find-contexts of bronze axes, spearheads, daggers, swords and knives from the provinces of Drenthe, Groningen and Friesland in the north of the Netherlands.

Attention is given to the typology of bronze axes, the different kinds of find-contexts, the find-distribution and the interpretation of the finds, especially the finds from a wet context. It seems likely that a majority of these 'wet' finds have been ritually deposited.

KEYWORDS: Northern Netherlands, Bronze Age, axes, spearheads, daggers, swords, knives, hoards, ritual deposition.

1. INLEIDING

In de provincies Groningen, Friesland en Drenthe (fig. 1) zijn in de afgelopen decennia tientallen bronzen voorwerpen uit de bronstijd gevonden, die deels in musea, deels in privé-collecties zijn beland. Het betreft voornamelijk bronzen bijlen en lanspunten, maar daar-

naast zijn ook bronzen zwaarden, dolken, messen etc. bekend. Het overgrote deel van deze voorwerpen moet als 'losse' vondst beschouwd worden, in die zin dat de vondstcontext onbekend is, en niet meer gecontroleerd kan worden, en dat van een eventuele associatie met andere voorwerpen, al dan niet van brons, niets bekend is. Slechts een klein aantal vondsten is gevonden in een wetenschappelijke opgraving, of tevoorschijn gekomen onder controleerbare omstandigheden. Van de meeste bronzen voorwerpen is de vindplaats in de regel wel bekend. Dit kan variëren van vrij nauwkeurig tot 'bij benadering'. Wat dat betreft nemen de bronzen geen uitzonderingspositie in. Voor de vuurstenen bijlen geldt min of meer hetzelfde, al is een groter percentage uit graven afkomstig dan bij bronzen voorwerpen het geval is. Ter Wal (1995/1996) heeft laten zien, dat aan een grote groep overwegend als 'losse vondst' aan te merken vuurstenen bijlen wel degelijk uitspraken te ontlokken zijn, als gekeken wordt naar de aard van de vindplaatsen. Sommige typen vuurstenen bijlen blijken overwegend in vochtige milieus gevonden te zijn, en zijn daar kennelijk opzettelijk achtergelaten. Bij bronzen voorwerpen was iets dergelijks niet bij voorbaat uit te sluiten. De indruk bestond namelijk dat relatief veel bronzen uiteen vochtige of natte omgeving komen.

Dit artikel is een samenvatting van twee doctoraalscripties betreffende vondstomstandigheden en contexten van bronzen voorwerpen in Groningen, Friesland en Drenthe. De eerste auteur heeft de lanspunten, zwaarden, dolken, messen, arm- en halsringen bekeken (Essink, 1996). De arm- en halsringen zijn in dit artikel buiten beschouwing gelaten, o.a. vanwege de dateringsproblemen en de onevenwichtige overlevingskansen in

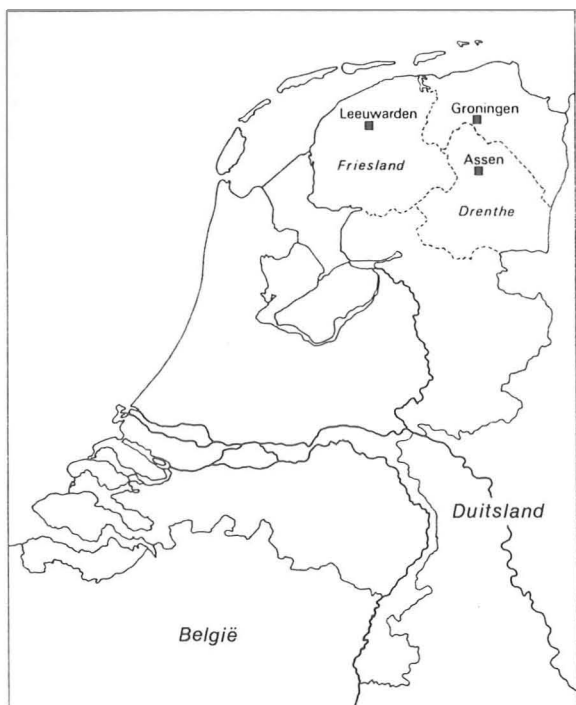

Fig. 1. Het onderzoeksgebied.

de grond. De tweede auteur heeft de bronzen bijlen onderzocht (Hielkema, 1994).

2. DEPOTVONDSTEN

2.1. Definities

Het begrip depot wordt door de meeste auteurs gebruikt voor gesloten vondsten van twee of meer voorwerpen, bijvoorbeeld door Von Brunn (1968: p. 1), Butler (1982: p. 36 en 1990: p. 47) en Stein (1976: p. 17). De reden hiervoor is dat het erg onwaarschijnlijk is, dat het hierbij om toevallig verloren voorwerpen gaat (Hielkema, 1994: p. 18). Voor enkelvoudige vondsten is het moeilijk om aan te tonen dat ze niet toevallig verloren zijn, maar bewust ergens neergelegd. Willroth betreft echter wel enkelvoudige vondsten bij zijn definitie van depotvondsten. Hij beschouwt alle opzettelijk gedeponeerde voorwerpen als depot, voorzover ze geen graf-giften, resten van een nederzetting of overblijfselen van grondstofwinning en -verwerking zijn. Volgens hem zijn meervoudige en enkelvoudige vondsten verschillende categorieën depots. Het materiaal waar de voorwerpen van gemaakt zijn en de hoeveelheid voorwerpen zijn niet van belang voor de definitie (Willroth, 1985: p. 21). Ook Kubach geeft een dergelijke definitie: de voorwerpen zijn opzettelijk gedeponeerd, het zijn geen graf-giften of nederzettingsvondsten en het aantal voorwerpen is niet belangrijk (Kubach, 1978: p. 189).

In veel gebieden vormen enkelvoudige vondsten de grootste vondstcategorie, wat onzes inziens een aanduiding is, dat het niet allemaal toevallig verloren voorwerpen kunnen zijn. Bij de speerpunten uit Noord-Nederland komt dit ook duidelijk naar voren: 35 van de 44 gevonden exemplaren zijn enkelvoudige vondsten, waarvan 31 uit een natte context. Het is zeer onwaarschijnlijk dat deze daar toevallig verloren zijn, dus moeten ze daar met opzet gedeponeerd zijn. Wij sluiten ons dan ook graag aan bij de opvatting van Willroth en Kubach over het begrip depotvondst. Naast Willroth zijn ook Hansen (1991), Bradley (1990) en Stein (1976) van mening dat de groep te groot is om weg te laten, zoals sommige onderzoekers geneigd zijn te doen. Ze vinden dat als uit de vondstomstandigheden blijkt dat een voorwerp bewust is gedeponeerd, er dan van een depot gesproken kan worden (Hielkema, 1994: p. 18). Ook Needham (1989: p. 55) vindt dat enkelvoudige vondsten geen toevallig verloren voorwerpen zijn.

Als de vondstcontext van een voorwerp bekend is, of wanneer het milieu waaruit het afkomstig is afgeleid kan worden uit de corrosie of het patina, kan worden nagegaan of ze bewust zijn gedeponeerd. Voorwerpen met een bekende vondstcontext kunnen worden ingedeeld in vondsten uit een natte en een droge omgeving. Volgens Willroth (1985: p. 20) zijn vindplaatsen in een vochtig milieu typisch voor depotvondsten. In een

dergelijke omgeving is het moeilijk of onmogelijk om daar gedeponeerde voorwerpen weer terug te halen. Dat is ook de reden dat ze veelal gezien worden als rituele depots (Bradley, 1990: pp. 10-14). Door depositie op dergelijke plaatsen worden de voorwerpen permanent uit circulatie gehaald (Levy, 1982: pp. 1-2).

2.1. Interpretatie van depotvondsten

Depotvondsten uit een vochtige context worden in het algemeen gezien als voorwerpen die daar met een ritueel motief gedeponeerd zijn, oftewel geofferd. Een kenmerk van dit soort vondsten is, dat ze op dergelijke plaatsen moeilijk of onmogelijk weer opgehaald kunnen worden (Bradley, 1990: pp. 10-14). Voorwerpen op locaties waaruit ze wel weer opgehaald konden worden, vaak op droog land, zouden dan niet-rituele depots zijn.

Levy (1982) heeft op basis van etnografische parallellen een aantal criteria voorgesteld voor het onderscheiden van rituele en niet-rituele depotvondsten. Ze definieert een ritueel depot als een depot, gemaakt op stereotype manier, van symbolisch waardevolle objecten (die ook materieel waardevol kunnen zijn), met de bewuste bedoeling van communiceren met de bovennatuurlijke wereld (Levy, 1982: p. 20). Haar criteria voor rituele depots zijn (Levy, 1982: pp. 21-22):

1. Speciale locatie: a) op een natte plaats: in veen, in een put, bron of stroompje; b) op grote diepte (1 m of meer); c) bedekt door een grote steen (blokkeert de toegang); d) in een grafheuvel zonder begraving; e) in een bosje;
2. Speciale objecten: a) vooral ornamenten en wapens; b) objecten met een kosmologische betekenis; c) vooral complete of bijna complete objecten (met dus complete symbolische waarde);
3. Associatie met voedsel: a) aanwezigheid van dierlijke resten; b) aanwezigheid van aardewerk; c) aanwezigheid van sikkels;
4. Rangschikking in een bepaalde volgorde: in een pot; b) omgeven door een krans van stenen; c) parallel aan elkaar neergelegd.

Levy's criteria voor niet-rituele depots zijn hieraan tegengesteld:

1. Speciale locatie: a) in droge grond, mergel of grind; b) niet op grote diepte (minder dan 1 m); c) achter een steen (markeert de plaats);
2. Speciale objecten: a) bredere range van artefacttypen; b) vooral werktuigen; c) voorwerpen vaak gefragmenteerd; d) aanwezigheid van ruwe grondstoffen of afval van het gietproces;
3. Geen associatie met voedsel;
4. Geen speciale rangschikking.

Hoops (1986: pp. 325-328) zegt dat zowel de vondstomstandigheden (karakter van de vindplaats en toestand van de voorwerpen) als de vondstsamenstelling een indicatie geven voor het deponeringsmotief (ritueel

of niet-ritueel). Dit komt dus voor een groot deel overeen met de criteria van Levy. Ook bij Stein zijn de inhoud van een depot en de vondstomstandigheden belangrijk voor het ordenen van depotvondsten. Ze noemt soortgelijke criteria als Levy: afgewerkte producten, ruwe materialen en halffabrikaten komen volgens haar vaak voor in vochtige gebieden, rotsspleten of onder een grote steen, maar zelden in potten, vaak zijn ze op een bijzondere manier gerangschikt. Ze noemt dergelijke vondsten wijgaven, dus vondsten met een ritueel karakter. Gebroken voorwerpen komen volgens haar het meest voor op droog land, op geringe diepte en worden door haar bewaarvondsten genoemd (Stein, 1976: p. 19). Dit zijn dus niet-rituele vondsten. Bradley zegt dat rituele depots afkomstig zijn uit locaties waar ze onmogelijk weer opgehaald konden worden, terwijl niet-rituele depots volgens hem uit locaties komen waar ze juist wel weer opgehaald konden worden (Bradley, 1990: pp. 10-14). Het gaat hier dus om reversibele versus irreversibele verberging, ook genoemd door Hansen (1991: p. 152). Verder maken ook Stein en Willroth onderscheid tussen vondsten die tijdelijk of permanent begraven zijn (Stein, 1976: p. 19; Willroth, 1985: p. 220).

Rituele depots: De reden voor het ritueel deponeren of offeren van voorwerpen is niet bekend, maar waarschijnlijk zal het iets met de religie van de mensen die de voorwerpen deponeerden te maken hebben gehad, iets in de richting van offers aan de goden. Hoops vertelt dat ornamenten, werktuigen en wapens een religieuze functie konden hebben als ze op vaste plaatsen neergelegd werden en daardoor voor bovenmenselijke krachten en machten toegankelijk gemaakt werden en dat wateren (venen, meren, rivieren) de voorkeur hadden voor zulke cultische deponeringen (Hoops, 1978: p. 513). Volgens Van der Sanden zijn dergelijke offers geschenken van personen of groepen die hulp van bovennatuurlijke machten trachtten te verkrijgen, of hun dank uitdrukken voor reeds bewezen diensten. In Noord-Nederland werden vooral venen en veentjes gebruikt als cultusplaatsen (Van der Sanden, 1990: pp. 216-217).

Hundtechter verklaart dergelijke vondsten als *Totenschätze*, dat wil zeggen zelfuitrusting voor het hiernaams. Hij ziet een verband tussen het afnemen van graf giften en het toenemen van metaaldepots in de late bronstijd (Hundt, 1955: p. 108). Ook Roymans vermeldt dat depots vaak gezien worden als *Totenschätze* of cenotaafdeposities. Dit komt doordat prestige-goederen in de late bronstijd zelden geassocieerd zijn met graven (Roymans, 1991: p. 27).

Roymans gooit het echter over een heel andere boeg dan de hiervoor genoemde auteurs: volgens hem kan depositie van bronzen voorwerpen ook een vorm van publieke tentoonstelling van rijkdom zijn, gebruikt voor het opbouwen en consolideren van hoge sociale statusposities. Het openbaar wegdoen van prestige-

goederen kan ook een manier van regulatie van de voorraad van deze goederen zijn om daarmee hun beperkte sociale rol te behouden als er teveel in circulatie waren (Roymans, 1991: p. 28). Ook Fokkens heeft een dergelijke mening: hij spreekt van bronsvernietigende depots (Fokkens, 1991: p. 125), het deponeren van metaal als vernietiging van rijkdom om soortgelijke redenen als genoemd door Roymans.

Niet-rituele depots: Er zijn verschillende verklaringen voor niet-rituele depots. Bradley zegt dat depots van complete objecten veelal gezien worden als persoonlijke uitrusting, verborgen of opgeslagen om ze later weer op te halen. Depots van gebroken metaal zouden dan een voorraad schrootmetaal van een smid of bronsgieter zijn, terwijl depots van identieke of nieuwe voorwerpen beschouwd worden als de handelsvoorraad van een koopman (Bradley, 1982: p. 110). In een latere publicatie maakt hij onderscheid tussen persoonlijke, handwerkers-, koopmans- en gietersdepots (Bradley, 1990: p. 12).

Butler geeft de volgende verklaring: onafgemaakte objecten zijn gedeponerd door een bronsgieter; afgewerkte, maar ongebruikte objecten zijn de voorraad van een handelaar; gebruikte voorwerpen zijn huishoudelijke voorraad; en gebroken stukken (schroot) zijn verborgen om later weer omgesmolten te worden (Butler, 1982: pp. 36-37).

Stein is van mening dat ruwe materialen en gebroken voorwerpen 'bewaarfondsten' zijn: voorwerpen die tijdelijk begraven zijn, meestal op geringe diepte (Stein, 1976: p. 19). Hennig is het met haar eens: volgens hem zijn gebroken voorwerpen tijdelijk begraven tot aan later gebruik (Hennig, 1970: p. 32). Ook Willroth spreekt van bewaarvondsten: depots van metallurgen, handelaars en persoonlijke bezittingen die tijdelijk verborgen zijn (Willroth, 1985: p. 219).

Hundt noemt verklaringen van een aantal andere auteurs, bijvoorbeeld dat het bij dergelijke depots zou gaan om metaalbezit dat was verstopt in onrustige tijden. Volgens hem is dit niet erg waarschijnlijk. Er komen namelijk veel wapens voor in de depots en het verstoppert van wapens in oorlogstijd is natuurlijk niet erg logisch (Hundt, 1955: p. 97). Ook Randsborg vindt het niet erg waarschijnlijk dat het om in onrustige tijden verborgen zaken gaat (Randsborg, 1974: p. 58).

2.2. Depottraditie in Europa

Depositie van voorwerpen in waterige locaties komt in Europa voor vanaf het neolithicum tot in de middeleeuwen (Bradley, 1990: p. 5; Willroth, 1985: p. 15). Het feit dat dit fenomeen over zo'n groot gebied voorkomt, duidt er op dat achter deze depositie rituele motieven moeten zitten. In de midden-bronstijd, maar vooral in de urnenveldentijd, is er een sterke toename van het aantal gedeponeerde voorwerpen, waarna in de Hallstatt-tijd het aantal gedeponeerde

voorwerpen weer snel daalt (Wegner, 1976: p. 40). Het gaat bij deze depositie om voorwerpen van verschillende materialen: steen, hout, leer, hoorn, wol, aardewerk, metaal en barnsteen. In de bronstijd gaat het natuurlijk voornamelijk om brons, maar ook goud komt in deze periode voor in depotvondsten. Een voorbeeld hiervan is de vondst van twee gouden armringen in het veen bij Smilde (Butler & Van der Waals, 1960: p. 91).

Zoals is gebleken, worden de meeste van deze voorwerpen beschouwd als votieoffers. In Noord-Nederland werden venen en veentes van het Neolithicum tot in de vroege middeleeuwen gebruikt als cultusplaatsen. Over dergelijke offerplaatsen vertelt Torbrügge dat men bij voorhistorische vindplaatsen met opvallend veel exemplaren van een objectgroep periodiek herhaalde deposities mag aannemen en daarmee zeker een gemeenschappelijke actie (Torbrügge, 1970-1971: p. 121).

Niet in elke periode worden dezelfde soort voorwerpen ritueel gedeponeerd. Zo worden er in de late bronstijd/vroege ijzertijd veel zwaarden gedeponeerd in rivieren en veen. Depositie van zwaarden lijkt in de late bronstijd een wijdverspreid fenomeen in grote delen van Europa te zijn (Roymans, 1991: p. 24), bijvoorbeeld in Duitsland en Zwitserland (Müller, 1993: p. 85). Er komen in deze periode weinig zwaarden uit graven (Roymans, 1991: p. 21). Zwaarden zijn vaak rivier-vondsten en ook zijn er veel speerpunten bij de water-vondsten (Müller, 1993: p. 85). Zwaarden hebben een hoge prestigewaarde. Daarom heeft depositie van zwaarden niet alleen een religieuze, maar ook een sociale dimensie; het heeft te maken met prestige, status en elite (Roymans, 1991: p. 28). In de vroege ijzertijd worden vooral halsringen ritueel gedeponeerd. Beide tendensen zijn waarneembaar in Noord-Nederland en ook daarbuiten.

Een apart verschijnsel bij de veenvondsten zijn de veenlijken, die behalve in Noord-Nederland ook voorkomen in Ierland, Engeland, Duitsland en Denemarken. Ook veenlijken worden meestal beschouwd als votieofferen, in dit geval in de vorm van mensenoffers (Van der Sanden, 1990: p. 217).

3. DE WERKWIJZE

3.1. De vondstcontext

Over de bronzen voorwerpen die in deze studie zijn betrokken, zijn gegevens verzameld uit de volgende schriftelijke bronnen:

- Inventarisboekjes, amateurncatalogus en brievenarchief van het Drents museum te Assen;
- Inventarisboekjes, amateurncatalogus en brievenarchief van het Groninger museum te Groningen;
- Inventariskaarten en terpenboeken van het Fries museum te Leeuwarden;
- Inventarisboeken en brievenarchief van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden;

- Documentatie van het Streekmuseum Tytsjerksteradiel te Bergum;
 - Documentatie van J.J. Butler;
 - Documentatie van H.A. Groenendijk (mappen gemeentelijke herindeling provincie Groningen).
- Voorzover mogelijk zijn ook de voorwerpen zelf bekeken op patina en eventuele andere kenmerken. De gegevens zijn opgenomen in een catalogus, die voor dit artikel is aangevuld met een aantal nieuwe vondsten. De gegevens in de catalogus vormen de basis voor ons onderzoek.

Van elk voorwerp is aan de hand van de gegevens over vondstomstandigheden zo nauwkeurig mogelijk de vondstcontext bepaald. Hierbij is onderscheid gemaakt in grafvondsten, nederzettingenvondsten, meervoudige depots en enkelvoudige (losse) vondsten uit een droge of vochtige context. De nadruk lag er op om de mate van vochtigheid van de vindplaats te achterhalen. Als de gegevens uit de bovenstaande bronnen ontoereikend waren, is aan de hand van de patina of eventuele andere kenmerken, geprobeerd de vondstcontext vast te stellen. Over het algemeen duidt een donkere patina, meestal bruin of zwart, op een natte context, net als de aanwezigheid van een (fragment van een) houten steel of schacht. Een groene patina of groene oxydatie duidt daarentegen meestal op een droge context.

3.2. Datering

3.2.1. Chronologische onderverdeling

De bronstijd in Noord-Nederland duurde minstens 13 eeuwen. Het zou onjuist zijn om te veronderstellen dat eventuele patronen van rituele deponering gedurende deze hele periode hetzelfde zouden zijn geweest. Het is dus nodig om een onderverdeling aan te brengen, en het ligt voor de hand hierbij de traditionele indeling in vroege, midden- en late bronstijd aan te houden. Er zijn vervolgens specialistische studies nodig om te bepalen welke typen voorwerpen in elk van deze periodes thuishoren. Van de door ons onderzochte voorwerpen zijn de bijlen goed in te delen, dankzij het werk van J.J. Butler. Het korte overzicht dat hierna volgt (3.2.2) kwam tot stand dankzij zijn publicaties en toelichtingen.

Lanspunten zijn veel moeilijker in te delen. Het grootste gedeelte is zo simpel en zo weinig karakteristiek, dat toewijzing aan typen onmogelijk is. Slechts een beperkt aantal lanspunten kan dankzij het werk van Jacob-Friesen (1967) ingedeeld worden. De overige categorieën omvatten relatief kleine aantallen voorwerpen, die echter in de regel met behulp van de literatuur wel globaal te dateren bleken.

3.2.2. De datering van de bronzen bijlen

In Noord-Nederland komen in de vroege bronstijd

(2000-1700 v.Chr.) vlakbijlen en lage randbijlen voor. Er zijn twee vlakbijlen bekend. Een van het type Migdale (mogelijk een Britse import), de andere van 'Saksisch type' (Butler, 1995/1996: cat.nrs 17 en 23). Daarnaast komen 11 bijlen met lage randen voor, waarvan er 9 stuks tot het type Emmen behoren (Butler, 1995/1996: cat.nrs 42-50). Type Emmen is vrijwel zeker een lokaal product. Twee bijlen met lage rand tonen gelijkenis met het type Salez (Butler, 1995/1996: cat.nrs 30 en 32).

In de midden-bronstijd (1700-1100 v.Chr.) komen drie soorten bijlen voor. Dit zijn hoge randbijlen, randhielbijlen en hielbijlen. Hoewel een zekere overlap van typen verwacht mag worden, kunnen hoge randbijlen en randhielbijlen aan een vroege fase van de midden-bronstijd worden toegeschreven, en hielbijlen aan een late fase. Van de 19 hoge randbijlen in Noord-Nederland behoren 13 tot het type Oldendorf in zijn verschillende varianten (Butler, 1995/1996: cat.nrs 93, 94, 100, 12-114, 123-128, 133). Type Oldendorf heeft een ruime verspreiding in Noordwest-continentaal Europa, maar een lokale productie van de Nederlandse exemplaren is niet onwaarschijnlijk. Verder zijn drie bijlen van het type Mägerkingen bekend (Butler, 1996/1996: cat.nrs 137-139) en twee atypische hoge randbijlen (Butler, 1995/1996: cat.nrs 147-148). Een geknikte randbijl is bekend uit een rijke grafvondst bij Drouwen (Butler, 1995/1996: cat.nr. 73). Van de 5 randhielbijlen behoren vier tot het type Vlagtwedde (Butler, 1995/1996: cat.nrs 159, 161, 162, 174) en één tot een afwijkend type met kenmerken van de types Vlagtwedde en Plaisir (Butler, 1995/1996: cat.nr. 177). Type Vlagtwedde is een lokaal product.

Hielbijlen zijn de meest voorkomende soort bijlen in de midden-bronstijd. Elders in dit tijdschrift worden de hielbijlen uitvoerig beschreven door Butler (1997/1998). Zijn typologie is voor dit artikel overgenomen en in de catalogus worden zijn nieuwe coderingen gebruikt. In Noord-Nederland komen zowel lokaal geproduceerde als buitenlandse bijlen voor. De meeste inheemse zijn eenvoudig en onversierd. Ze hebben in aanzicht vaak zwak S-vormige zijden, of rechte zijden met een sterk uitwaaijende snede. Als versiering kunnen boogvormige, plastische elementen op de zijvlakken, middenribben op het snedegedeelte, of randen langs het snedegedeelte voorkomen. De niet inheemse types zijn onder andere afkomstig uit Zuid-Scandinavië en Noord-Duitsland en uit West-Europa. De hielbijlen met een oortje zijn te dateren in de overgang van midden- naar late bronstijd.

De late bronstijd (1100-700 v.Chr.) kent in Noord-Nederland twee soorten bijlen: vleugelbijlen en kokerbijlen. Er is slechts één vleugelbijl bekend uit Noord-Nederland. Deze is van een Italiaans type. Het meest voorkomende type in de late bronstijd is de kokerbijl. In Noord-Nederland bestond een eigen bronsindustrie die de Hunze-Eems-Industrie genoemd wordt. Een bewijs voor deze plaatselijke bronsindustrie is de helft van een bronzen gietvorm voor een kokerbijl, gevonden in een

heideveld bij Havelte. De bijlen van de Hunze-Eems-Industrie onderscheiden zich door een 'rijkgeprofileerde mond'. Om de hals zit een brede, onversierde rand, die aan de boven- en onderzijde begrensd wordt door een smalle lijn. Ze hebben een lang model met een cilindrische vormen op de zijde bevindt zich een boogvormig, begrensd vlak. Ze zijn dikker en zwaarder dan kokerbijlen van elders en hebben een groot D-vormig oor. Sommige kokerbijlen zijn versierd. De grootste groep heeft een versiering van imitatie-vleugels in reliëf. Er zijn ook kokerbijlen met imitatie-vleugelversiering in omtrek (*Rippenmuster*). Deze laatste versiering komt vooral in Zuid-Engeland en België voor (Butler, 1961: p. 213). In Noord-Nederland zijn twee bijlen van dit type aangetroffen. Een aantal kokerbijlen heeft een versiering in de vorm van hangende driehoekjes (zaagtandversiering). Naast inheemse kokerbijlen zijn in Noord-Nederland ook buitenlandse typen kokerbijlen gevonden. De grootste groep hiervan wordt gevormd door de bijlen van het uit Duitsland afkomstige type Wesseling. Ook uit Duitsland afkomstig zijn twee bijlen van het Seddiner type en twee bijlen van het type Obernbeck. Er is één bijzondere kokerbijl gevonden in Noord-Nederland. Deze heeft twee verschillende kanten. De ene kant is van het type Obernbeck, de andere van het type Schimmer (Kooi, 1986a: p. 62; Butler, 1987: p. 120). Er is één kokerbijl van een Zuid-Europees type gevonden, met een V-vormige versiering onder de rand.

Uit het bovenstaande blijkt dat er in Noord-Nederland gedurende de late bronstijd voornamelijk inheemse bijlen gevonden zijn. Bijna alle niet-inheemse producten zijn afkomstig uit Duitsland, Engeland en Frankrijk. De Italiaanse vleugelbijl en de Zuid-Europese kokerbijl vormen hierop een uitzondering.

4. VONDSTCATEGORIEËN

4.1. Definities

Bronzen voorwerpen uit de bodem kunnen ongeacht de omstandigheden die tot de ontdekking leidden, onderverdeeld worden in grafvondsten, nederzettingsvondsten, depotvondsten en verloren objecten. Daarbij kan een zekere mate van overlap aanwezig zijn.

Grafvondsten zijn voorwerpen die eertijds aan een dode als grafgift zijn meegegeven. Dat betekent niet dat elk voorwerp uit een grafheuvel ook een grafgift is. In een aantal gevallen is aantoonbaar, dat bronzen voorwerpen in een bestaande grafheuvel zijn verborgen, zonder dat gelijktijdig een lijk- of crematie-bijzetting plaatsvond (zie Butler, 1990: depot Holset (find.No 22) en depot Swalmen (find.No 23)). Of het hierbij om rituele handelingen, dan wel om het verbergen van objecten in geval van nood ging is niet te achterhalen. In een enkel geval bestaat de indruk dat ook een schijnbaar los in de heuvel gevonden voorwerp tot deze

categorie gerekend kan worden, bijvoorbeeld de vuurstenen dolk die buiten een grafcontext in de heuvel bij de Eexter visplas werd ontdekt (Van Giffen, 1939). Wellicht wordt deze traditie met bronzen dolken voortgezet.

Nederzettingsvondsten zijn voorwerpen die gevonden worden binnen een nederzetting, en daar kennelijk werden gebruikt. Vaak gaat het om afval, maar een enkele keer zal ook een nog bruikbaar voorwerp per ongeluk in een afvalkuil of hoop terecht zijn gekomen. Ook met de mogelijkheid van een bouwoffer moet rekening gehouden worden.

Depotvondsten zijn voorwerpen die opzettelijk begraven of anderszins verstopt zijn, maar geen grafgiften zijn. De deponering kan tijdelijk bedoeld zijn geweest, om voorwerpen veilig te stellen gedurende een periode van onrust, of definitief. In dit laatste geval is sprake van een rituele handeling. Depots kunnen bestaan uit gelijksoortige objecten, of gemengd zijn. Een depot kan ook uit slechts één voorwerp bestaan. Voor een nadere behandeling van de depotvondsten, zie hoofdstuk 2.

Verloren objecten zijn voorwerpen die door de eigenaar per ongeluk zijn achtergelaten en niet teruggevonden.

Graf- en nederzettingsvondsten uit de bronstijd zijn in Noord-Nederland alleen op de destijds droge zandgronden te verwachten. Depotvondsten kunnen zowel in een droge als in een vochtige omgeving voorkomen, en zelfs in een nat milieu, d.w.z. onder water. Overigens ligt het voor de hand, dat tijdelijke depots op een beter bereikbare plaats werden aangelegd. Dat kan bijvoorbeeld inhouden dat zo'n tijdelijk depot in of vlakbij een nederzetting ligt.

Verliezen kunnen zich hebben voorgedaan overal waar in de bronstijd voorwerpen werden gebruikt of vervoerd. Dat betekent dat een bijl in het veen niet per definitie een depot is. De bijl kan daar zijn gebruikt, en per ongeluk achtergelaten. Een zwaard in een rivier kan ook tijdens een overtocht van boord zijn gevallen. Het is echter onwaarschijnlijk dat verliezen vaker optraden in vochtige/natte milieus dan op het droge zand.

4.2. Toewijzing van enkelvoudige vondsten aan vondstcategorieën

Het overgrote deel van de hier behandelde bronzen voorwerpen moet als 'losse' vondst worden beschouwd. Waar het voorwerpen uit een nat/vochtig milieu betreft, is duidelijk dat het of om opzettelijk achtergelaten objecten gaat, of om verloren objecten. Bij voorwerpen uit een droge omgeving moet ook met graf- en nederzettingsvondsten rekening gehouden worden. Maar het aandeel verploegde graf- en nederzettingsvondsten moet niet overschat worden. Sterker nog: het aandeel is vermoedelijk zeer klein.

Bij alle grootschalige opgravingen van nederzettingen uit de bronstijd in Drenthe is slechts één keer een bronzen voorwerp gevonden, en wel een lanspunt in de

nederzetting bij Borger. En dat beeld is niet typisch Drents; ook bij nederzettingsonderzoek elders in Nederland is niet of nauwelijks brons gevonden. Dat betekent dus, dat het zeer onwaarschijnlijk is dat 'losse' vondsten opgeploegde nederzettingsvondsten zijn. Het betekent ook dat rivierfossielen vrijwel zeker niet afkomstig zijn uit door de rivier geërodeerde nederzettingen langs de oever.

De kans op verploegde grafgiften is iets groter, maar niet elk type bronzen voorwerp kan uit een graf afkomstig zijn. In de bronstijd bestonden duidelijke regels over wat op een gegeven moment wel of niet meegegeven kon worden in het graf. De bronzen bijl is in Nederland als grafgift alleen bekend uit de midden-bronstijd. Het betreft zowel hoge randbijlen als hielbijlen, dat betekent dat vlakbijlen, lage randbijlen, en kokerbijlen geen opgeploegde grafgiften kunnen zijn. Overigens zijn ook in de midden-bronstijd bronzen bijlen als grafgift zeldzaam. Waarschijnlijk zijn in Nederland hooguit 15 exemplaren als zodanig bekend.

Lanspunten treden slechts zelden als grafgift op, gedurende twee korte periodes. Uit de eerste helft van de midden-bronstijd zijn twee graven met lanspunten bekend, namelijk Overloon (Butler, 1990: cat.nr. 12, fig. 15) en Monnikenbraak (Butler, 1990: fig. 16B, kort beschreven onder cat.nr. 13). In beide gevallen zijn de lanspunten geassocieerd met zwaarden van type Wohlde. Vervolgens komt de lanspunt opnieuw als grafgift voor tijdens de vroegste fase van de Noord-Nederlandse urnenvelden, van de lange bedden van type Gasteren. Uit Noord-Nederland is een lanspunt bekend uit langbed V in Vledder, uit Westfalen zijn lanspunten bekend uit Neuwarendorf *Anlage V* (Wilhelmi, 1975: Abb. 7) en uit Telgte-Wöste F. 168 (Reichmann, 1982: Abb. 7:8).

Zwaarden komen in Noord- en Oost-Nederland alleen tijdens de eerste helft van de midden-bronstijd als grafgift voor. Het betreft zwaarden van de typen Sögel en Wohlde (Butler, 1990). Enige voorzichtigheid is echter geboden. In Zwaagdijk (Butler, 1990: cat.nr. 24, fig. 30) en Velsbroek (Butler, 1997/1998: cat.nr. 190 en fig. 8) zijn bronzen rapieren in graven uit de tweede helft van de midden-bronstijd bekend. In Zuid-Nederland/België komen in het begin van de ijzertijd enkele bronzen zwaarden van type Gündlingen voor in urnenveldencontext, o.a. in Weert. Dit is in Noord-Nederland niet te verwachten.

Bronzen dolken zijn als grafgift in Noord-Nederland alleen bekend uit de vroege bronstijd (Schuilingsoord, tum. III; Butler, Lanting & Van der Waals, 1972) en uit de eerste helft van de midden-bronstijd (Zeijen-Noordse Veld, tum. 114; Van Giffen, 1920). Ook hier is enige voorzichtigheid geboden. In een langbed van type Gasteren in het urnenveld van Neuwarendorf werd een bronzen dolk als grafgift ontdekt (Wilhelmi, 1975: Abb. 7). Dit zou ook in Noord-Nederland kunnen voorkomen.

Messen als grafgift zijn alleen in een vroege fase van de urnenveldenperiode te verwachten. In Noord-Ne-

derland staat alleen van het mes met dubbel T-vormige greep van Valthe vast, dat het in 1819 op een crematie in een heuveltje werd gevonden. In het urnenveld van Neuwarendorf werd een bronzen *Griffangelmesser* als grafgift gevonden (Lanting, 1986: p. 107).

Het zal duidelijk zijn, dat de kans dat een bronzen voorwerp een opgeploegde grafgift is, klein is. Het grootst is deze mogelijk bij de hoge randbijlen en hielbijlen. Bij de dolken, messen en lanspunten uit urnenvelden zou men vermelding van verploegde urnen en/of crematies verwachten. Ook bij vondsten uit een droge omgeving is de kans dus groot, dat het om depotvondsten of om verloren objecten gaat.

5. CATALOGUS

Deze catalogus bevat gegevens van bronzen voorwerpen uit de drie noordelijke provincies: Drenthe, Groningen en Friesland. De voorwerpen zijn als volgt gerangschikt: eerst per categorie, daarbinnen per provincie, binnen de provincie op alfabetische volgorde van gemeente, binnen de gemeente op alfabetische volgorde van plaatsnaam en bij meerdere vondsten uit een plaats op chronologische volgorde, beginnend bij de oudste vondst. In de catalogus worden de volgende categorieën bronzen voorwerpen besproken:

Bijlen: nrs. 1 t/m 191;

Lans- en speerpunten: nrs. 192 t/m 236;

Dolken: nrs. 237 t/m 247;

Zwaarden: nrs. 248 t/m 257;

Messen: nrs. 258 t/m 272.

De catalogus bevat de volgende gegevens van deze voorwerpen:

- De gemeente waarin het voorwerp is gevonden;
- De vindplaats met kaartblad en coördinaten (indien bekend);
- Het vondstjaar (indien bekend) en de vondstomstandigheden;
- Een beschrijving van het voorwerp;
- Het type;
- De datering;
- De patinerings- en eventuele andere kenmerken (indien het object bekeken is);
- De bepaling van de vondstcontext;
- Het inventarisnummer of privé-collectie;
- Literatuurverwijzing.

Bij de beschrijving van de bijlen uit de vroege en midden-bronstijd is gebruik gemaakt van de publicaties van Butler (1995/1996; 1997/1998).

Bij de hielbijlen is de codering vermeld die Butler heeft geïntroduceerd om verdere verwarring te vermijden. Deze codering werkt als volgt: AXP = hielbijl; AXPL = geoorde hielbijl.

Geïmporteerde hielbijlen zijn herkenbaar aan een code in onderkastletters na de dubbele punt. Voor de Noord-Nederlandse exemplaren zijn alleen ne = Noord-

Europees, we = West-Europees en o = Oost-Hannoveraans van belang.

De code in kapitalen na de dubbele punt heeft de volgende betekenis: A = boogvormig, plastisch ornament op de zijden; B = gordelvormige verdikking ter hoogte van de hiel; F = randen langs het snedegedeelte; H = parallelle zijden; J = scherp uitgebogen snedepunten; M = rib of richel over het midden van het snedegedeelte, in de lengte van de bijl, MI = smalle rib of richel, als voren, MT = trompetvormige rib of richel, als voren, MY = Y-vormige of drietandige rib of richel, als voren; N = smalbladig; P = zonder A, F of M; S = snededeel in aanzicht zwak S-vormig; W = snedegedeelte meer dan 5 cm breed; Λ = snededeel omgekeerd V-vormig/trapezoidaal; > = groot formaat; < = klein formaat; <> = middelmaat.

Verklaring van gebruikte afkortingen: FM = Fries Museum te Leeuwarden; GM = Groninger Museum te Groningen; DM = Drents Museum te Assen; RMO = Rijksmuseum van Oudheden te Leiden.

Bijlen

Provincie Drenthe

- Anloo.
 - Gasteren, kaartblad 12G.
 - 1937; gevonden in een heideveld ten noorden van Gasteren bij het slootgraven, 50 cm diep.
 - Holle bronzen kokerbijl, l.9.1, s.4.0, 176 gr.
 - Kokerbijl met rijk geprofileerde mond.
 - Late bronstijd.
 - Donkerglanzende patina met groene plekjes.
 - Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - DM 1937/XI 9.
 - Butler, 1961: p. 231.
- Anloo.
 - Eext, kaartblad 12G.
 - 1941; gevonden op een ontginning ten westen van Eext.
 - Randhielbijl met doormodern gebruik als hamerbeschadigde top, l.15.2, s.6.5, 490 gr.
 - Randhielbijl, type Vlagtwedde.
 - Midden-bronstijd.
 - Donkere patina, verveerd uiterlijk.
 - Enkelvoudige vondst uit onbekende context.
 - DM 1941/VIII 1.
 - Butler, 1963a: p. 210.
- Anloo.
 - Eext, kaartblad 12G, coördinaten 244.12/558.65.
 - 1982; gevonden bij het aardappelrooien.
 - Hielbijl, l.16.0, s.5.7, 435 gr.
 - Hielbijl van lokaal type (AXP:PSW).
 - Midden-bronstijd.
 - Dof gouden kleur, schoongemaakte veenpatina.
 - Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - DM 1982/X 2.
 - .
- Beilen.

- b. Beilen, kaartblad 17B.
 - c. Aantal jaren voor 1897; gevonden onder Beilen.
 - d. Geoorde bronzen kokerbijl, oor afgebroken, l.13.2, s.4.7, 217 gr.
 - e. Kokerbijl met rijk geprofileerde mond.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Donkere patina.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1897/XI 1.
 - j. Butler, 1960a: p. 231.
5.
 - a. Beilen.
 - b. Hijken, kaartblad 17B, coördinaten 230.52/547.99.
 - c. 1953; gevonden tijdens een systematische opgraving bij Huize Hooghalen onder Hijken, afkomstig uit het centrale graf van periode 3 van tumulus I, in een boomkist.
 - d. Bronzen randhielbijl.
 - e. Randhielbijl, type Osthannover (AXP:Bo).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Snede en achterend licht beschadigd.
 - h. Grafvondst.
 - i. DM 1953/VII 7.
 - j. Van der Veen & Lanting, 1989; Lohof, 1991.
 6.
 - a. Beilen.
 - b. Geelbroeksweg, ten oosten van de spoorlijn en direct ten zuiden van de gemeentegrens Beilen-Assen, kaartblad 12D, coördinaten 233.4/551.1.
 - c. Omstreeks 1950; gevonden tijdens het aardappelrooien.
 - d. Hielbijl met opstaande randen langs het blad, l.12.7, s.4.4.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:FSJ).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Object niet gezien.
 - h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - i. DM 1961/I 51.
 - j. Butler, 1963a: p. 210; Museumbulletin DM 1962.
 7.
 - a. Beilen.
 - b. Ponderosa, kaartblad 17B, coördinaten 232.55/542.50.
 - c. 1987; met een metaaldetector gevonden op een omgeploegde akker ten zuidoosten van Ponderosa.
 - d. Bronzen randbijl, l.8.1, s.3.0, 97 gr.
 - e. Randbijl, atypisch, met hoge randen
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Sterk verweerd.
 - h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - i. DM 1987/X 1.
 - j. ~.
 8.
 - a. Beilen.
 - b. Spier, kaartblad 17B.
 - c. Gevonden tijdens het turfgraven.
 - d. Kokerbijl.
 - e. Kokerbijl, versierd met twee ribbels onder de rand.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Object niet gezien
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. Destijds collectie-Beijerincq, Wijster; thans onbekend.
 - j. Memoriaal Glasbergen P.M.D. Assen 8-11-'54 tot 1-2-'57, d.d. 6-12-'54 (met tekening).
 9.
 - a. Borger.
 - b. Nieuw Buinen, kaartblad 12H.
 - c. 1881; gevonden onder Nieuw Buinen in een veenplaats, op de zandlaag.
 - d. Bronzen randbijl met vijf groeflijntjes ter plaatse van de hiel, l.10.8, s.5.2, 200 gr.
 - e. Randbijl, type Oldendorf.
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Geelglanzende veenpatina.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1883/VII 1.
 - j. Butler, 1963a: p. 209, fig. 6b.
10.
 - a. Borger.
 - b. Ees, kaartblad 17F, coördinaten 250/544.
 - c. Gevonden in het Eeserveld.
 - d. Bronzen hielbijl, l.13.1, s.4.7, 317 gr.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PS).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Goudkleurige veenpatina.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1897/V 1.
 - j. Brief 4-5-1897, 14-5-1897, 17-5-1897; Kapitein Bellen, nr. 74.
 11.
 - a. Borger.
 - b. Borgerveld, kaartblad 12G, coördinaten 247/550.
 - c. 1904; gevonden bij het ompitten van grond nabij een woning.
 - d. Bronzen hielbijl, l.13.0, s.4.5, 345 gr.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PS).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Zwaar verweerd.
 - h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - i. DM 1904/VII 1.
 - j. Butler, 1963a: p. 210.
 12.
 - a. Borger.
 - b. Eeserveen, kaartblad 17E, coördinaten 249.5/549.5.
 - c. Gevonden bij de brandstofbereiding in de veenlaag te Eeserveen.
 - d. Smalle lange hielbijl, l.16, s.6.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:FSW).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Object niet gezien.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. RMO c1910/4.1.
 - j. Brief 9-4-1910.
 13.
 - a. Borger.
 - b. Buinen, kaartblad 12H.
 - c. Onbekend.
 - d. Hielbijl zonder randen langs het blad, l.16.3, s.5.2, 369 gr.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PSW).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Groene patina.
 - h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - i. DM 1920/VII 4.
 - j. Butler, 1963a: p. 210; Kapitein Bellen nr. 71.
 14.
 - a. Borger.
 - b. Bij de kolonie in het Eeserveld bij Ees, kaartblad 17F, coördinaten 245.60/545.80.
 - c. 1923.
 - d. Bronzen randbijl met vierdwarsgroefjes midden in de baan, l.9.3, s.4.3, 140 gr.
 - e. Randbijl, type Oldendorf.
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Donkergeel met zwarte veenpatina.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1924/I 4.
 - j. Butler, 1963a: p. 209.

15.
 - a. Borger.
 - b. Kanaal Buinen-Schoonoord, kaartblad 17E.
 - c. Gevonden bij de kanaalwerken Buinen-Schoonoord.
 - d. Bronzen randhielbijl, l.15.7, s.5.2, 430 gr.
 - e. Randhielbijl van lokaal type (AXP:AFS).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Donkere patina.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1927/I 1.
 - j. Butler, 1963a: p. 212.
16.
 - a. Borger.
 - b. Ten oosten van de straatweg Rolde-Borger en ten westen van Drouwen, kaartblad 12G, coördinaten 249/552.
 - c. 1927.
 - d. Klein bronzen bijltje met oortje, l.9.7, s.3.2, 179 gr.
 - e. Randhielbijl van lokaal type (AXPL:PS).
 - f. Midden-/late bronstijd.
 - g. Top beschadigd, groene patina.
 - h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - i. DM 1927/III 1.
 - j. Brief 5-3-1927.
17.
 - a. Borger.
 - b. Grafveld te Drouwen, kaartblad 12G, coördinaten 249.25/551.95.
 - c. 1927; gevonden in het restant van een grafheuvel te Drouwen. Gesloten grafvondst, bestaande uit een kort zwaard, een sterk verweerde bronzen lansspits en dito geknikte randbijl, twee gouden spiraalringen, een silex vuurslag en negen dito pijlpunten. De bijl lag links van de schedel met de snede naar het noorden.
 - d. Geknikte bronzen randbijl.
 - e. Randbijl, type Sögel.
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Sterk geoxideerd.
 - h. Grafvondst.
 - i. DM 1927/VIII 40a.
 - j. Museumverslag DM 1927: p. 17; Butler, 1969: pp. 107, 110; Butler, 1986: pp. 149-150; Van Giffen, 1930: pp. 84-93; Glasbergen, 1954: p. 147; Lanting, 1973: p. 260; Lohof, 1991.
18.
 - a. Borger.
 - b. Ten noordwesten van Buinen aan de oostkant van het kanaal Buinen-Schoonoord, kaartblad 12H, coördinaten 250.26/551.30.
 - c. 1974; gevonden in een perceel bouwland aan de oppervlakte, in de waterlanden.
 - d. Een vlakbijl met lage opstaande randen, l.3.4, s.8.0.
 - e. Randbijl, gelijkenis vertonend met type Salez.
 - f. Vroege bronstijd.
 - g. Snede beschadigd, groene patina.
 - h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - i. Privé-collectie.
 - j. -
19.
 - a. Borger.
 - b. Ees, bij de ophaalbrug in de weg Ees-Borger, kaartblad 17F, coördinaten 250.20/548.43.
 - c. 1980; gevonden aan de rand van een akker.
 - d. Geoorde bronzen kokerbijl, l.9.3, s.4.0, 245 gr.
 - e. Kokerbijl met imitatie-vleugelversiering in reliëf.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Donkere patina met verweerde plekjes.
 - h. Enkelvoudige vondst uit onbekende context.
 - i. DM 1980/X 7.
 - j. -
20.
 - a. Borger.
 - b. Drouwenerveld, kaartblad 12G, coördinaten 249/551.7.
 - c. 1984; afkomstig uit een bronsvondst met een groot aantal bronzen voorwerpen, waaronder één hele bijl, en stukjes van bijlen.
 - d. Donkergroene kokerbijl, aan een zijde twee ribbels onder de mondrand, aan de andere zijde niet, l.8.7.
 - e. Kokerbijl, type Obenbeck-Schimmer.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Donkergroene patina.
 - h. Meervoudige vondst uit droge context.
 - i. DM 1984/XII 4.
 - j. Butler, 1987.
21.
 - a. Borger.
 - b. Borger, Waardeel 22, kaartblad 17E, coördinaten 249.92/548.60.
 - c. 1989; gevondt tijdens verbouwingswerkzaamheden aan de huiskamer van pand Waardeel 22, volgens vinder aangetroffen in zandige grond.
 - d. Kokerbijl, l.9.8, s.4.2, 149 gr.
 - e. Kokerbijl, type Seddin.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Donkergekleurd met lichtgroen eronder, door de vinder schoongemaakt met een roestborstel en cola.
 - h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - i. DM 1990/X 1.
 - j. Van der Sanden, 1992: p. 70.
22.
 - a. Borger.
 - b. Drouwen.
 - c. 1986; gevonden bij het doorzoeken van een hoop stenen van aardappelrooien.
 - d. Hielbijl waarvan de bladsnijrand ernstig verveerd is.
 - e. Hielbijl van Noord-Europees type (AXP:ne.AMTN).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Object niet gezien.
 - h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - i. Privé-collectie.
 - j. -
23.
 - a. Borger.
 - b. Drouwen, kaartblad 12G, coördinaten 248.75/552.77.
 - c. 1990; gevonden ten noordwesten van Drouwen, ten westen van de provinciale weg Emmen-Gieten en ten oosten van het Smitsveen, bij boomplantwerkzaamheden op een terrein dat enkele jaren daarvoor was gediëpplagd.
 - d. Bronzen vlakbijl, l.11.6, s.6.1.
 - e. Vlakbijl, type Migdale.
 - f. Vroege bronstijd.
 - g. Object niet gezien.
 - h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - i. Privé-collectie.
 - j. Van der Sanden, 1992.
24.
 - a. Borger.
 - b. Borger, 'De Vorrels', kaartblad 17E, coördinaten 248.8/549.8.
 - c. Gevonden in natte vondstcontext.
 - d. Bronzen hielbijl, l.13.5, s.5.2.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PHJ).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Veenpatina, de bijl is licht beschadigd, vermoedelijk als gevolg van verblijf in een gereedschapskist.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. Privé-collectie.
 - j. -

25.
 - a. Coevorden.
 - b. Coevorden.
 - c. Juli 1994, in grond voor geluidswal, afkomstig uit Daler Allee, kaartblad 22E, coördinaten 248/521.
 - d. Hielbijl, 1.15.8, s.6.3, 417.5 gr.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:MSW).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Mechanisch schoongemaakt, nog sporen van zwart patina.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. Privé-collectie.
 - j. Documentatie Butler.
26.
 - a. Dalen.
 - b. Wachstum, kaartblad 17G.
 - c. 1911; gevonden onder het oppervlak, bij het spitten van een laaggelegen veld bij Wachstum.
 - e. Kokerbijl, type Wesseling.
 - e. Bronzen kokerbijl met klein oortje, 1.8.5, s.4.8, 130 gr.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Aan de ene kant glanzend, aan de andere dof.
 - h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - i. DM 1911/III 9.
 - j. Brief 25-3-1911.
27.
 - a. Dalen.
 - b. Wachstum, kaartblad 17G, coördinaten 245.63/525.8.
 - c. 1981; gevonden bij het aardappelrooien ten zuidwesten van Wachstum, 100 m ten westen van de Ma.
 - d. Randhielbijl, 1.15.6, s.5.1.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:AFS).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Object niet gezien.
 - h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - i. DM 1995/X 1.
 - j. -.
28.
 - a. Dalen.
 - b. Dalen, kaartblad 22E, coördinaten 248.45/522.35.
 - c. Gevonden ten oosten van het Drostendiep, ten noorden van de Reindersdijk bij de Stuw, tijdens het scheuren van een perceel grasland, gelegen in het dal van het Drostendiep, er ligt een zandkopje dat deels is afgeschoven in verschillende richtlijnen naar lage plekken.
 - d. Bronzen bijl met groot oor en versiering, 1.13.2.
 - e. Kokerbijl met vleugelversiering in reliëf.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Houtresten aanwezig in de schacht, gedetermineerd als verspreidporig (loofhout).
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. Privé-collectie.
 - j. -.
29.
 - a. Dalen.
 - b. De Bongerd/De Bente, kaartblad 22E, coördinaten 247.15/523.85.
 - c. Gevonden met behulp van een metaaldetector, ca. 200 m ten noorden van de Bongerden ca. 500 m ten noorden van De Bente.
 - d. Onderste gedeelte van een randbijl, 1.6.5, s.3.7, 96 gr.
 - e. Randbijl van type Oldendorf.
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Sterk pokdalig.
 - h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - i. Privé-collectie.
 - j. -.
30.
 - a. Diever.
 - b. Wapse, 'De Laken', kaartblad 16F, coördinaten 213.50/540.12.
 - c. Ca. 1985; gevonden tijdens het aardappelrooien.
 - d. Kokerbijl met versiering van hangende driehoekjes onder de rand, 1.10, s.4.9, 300 gr..
 - e. Kokerbijl met zaagtandversiering.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Object niet gezien.
 - h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - i. Privé-collectie.
 - j. -.
31.
 - a. Eelde.
 - b. Vosbergen/Eelde, kaartblad 12B, coördinaten 234.825/573.625.
 - c. 1984; gevonden nabij Vosbergen, ten noordoosten van Eelde, met behulp van een metaaldetector aangetroffen in het bos, naast een zandpad, op een diepte van 20 cm in ongeroerde grond.
 - d. Bronzen hielbijl, een gedeelte van de snede ontbreekt, 1.7.5, s.3.5, 113 gr.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:MS<=>).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Donkere patina, aan de randen afgebrokkeld.
 - h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - i. DM 1987/IX 3.
 - j. -.
32.
 - a. Emmen.
 - b. Emmen, kaartblad 17H.
 - c. Gevonden bij Emmen.
 - d. Randbijl met lage randen, 1.12.1, s.5.8, 329 gr.
 - e. Randbijl type Emmen.
 - f. Vroege bronstijd.
 - g. Diep donkergroen.
 - h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - i. DM 1855/I 54.
 - j. Butler, 1963a: fig. 3.
33.
 - a. Emmen.
 - b. Emmen, kaartblad 17H.
 - c. Gevonden in de omgeving van Emmen.
 - d. Hielbijl, 1.15.4, s.4.6, 399 gr.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PS).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Donkergroene patina, verveerd met putjes.
 - h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - i. DM 1855/I 57.
 - j. Butler, 1963a: p. 210.
34.
 - a. Emmen.
 - b. Barnar's Bos, 2 km ten oosten van de hunebedden van Angelsloo, kaartblad 18C, coördinaten 261.125/533.200.
 - c. Gevonden 60 cm onder het oppervlak in geel zand, samen met nr. 35.
 - d. Geoorde bronzen kokerbijl met een gestileerde koordband, 1.12.5, s.4.2.
 - e. Kokerbijl met vleugelversiering in reliëf.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Plekkerig groenachtig grijs.
 - h. Meervoudige vondst uit droge context.
 - i. DM 1896/XII 4.
 - j. Butler, 1960: fig. 12, pl. XIII; Brief 11-12 1896, 24-12-1896, 29-12-1896.

35.
 - a. Emmen.
 - b. Barnar's Bos, 2 km ten oosten van de hunebedden van Angelsloo, kaartblad 18C, coördinaten 261.125/533.200.
 - c. Gevonden 60 cm onder het oppervlak in geel zand, samen met nr. 34.
 - d. Kokerbijl met trommelvormig lichaam, versierd met zes ribbels, waarvan de onderste bovensteen vierde in snoerteknik gearceerd zijn, l.8.7, s.3.2, 105 gr.
 - e. Kokerbijl, type Seddin.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Lichtgroen/vuilbruin geoxideerd.
 - h. Meervoudige vondst uit droge context.
 - i. DM 1896/XII 5.
 - j. Butler, 1960: fig. 12; Brief 11-12-1896, 24-12-1896, 29-12-1896.
36.
 - a. Emmen.
 - b. Bargerooterveld, kaartblad 17H.
 - c. Gevonden in Bargerooterveld.
 - d. Geoorde bronzen kokerbijl, de hals versierd met twee omlopende ribbels, het oortje in het midden gebroken en open, l.11.0, s.3.7, 138 gr.
 - e. Kokerbijl met vleugelversiering in reliëf.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Glanzend donkergrauw.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1897/X 10.
 - j. -.
37.
 - a. Emmen.
 - b. Weerdingerveen, kaartblad 17F.
 - c. 1898; gevonden 6 voet (ca. 1,80 m) diep, tussen kienhout in het Weerdingerveen bij het graven van het Kruisdiep.
 - d. Lange kokerbeitel van brons, de rand versierd met twee ongelijke omlopende ribbels, waarin achtereen pingat, l.12.9, s.5.1, 214 gr.
 - e. Kokerbeitel.
 - f. Midden-/late bronstijd.
 - g. Gele kleur met donkere vlekken.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1898/XI 4.
 - j. Kapitein Bellen nr. 32.
38.
 - a. Emmen.
 - b. Zuidbarg, kaartblad 17H, coördinaten 255.5/530.7.
 - c. 1899; gevonden in de Zuidbargerstrubben.
 - d. Bronzen hielbijl, top iets beschadigd, l.13.8, s.4.0, 306 gr.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PHJ).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Lichtgroene, doffe patina.
 - h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - i. DM 1899/XI 19.
 - j. Butler, 1963a: p. 210.
39.
 - a. Emmen.
 - b. Bargerooterveld nabij Angelsloo, kaartblad 18C, coördinaten 261.4/553.6.
 - c. 1900; gevonden ongeveer 30 cm diep in een grafheuveltje, samen met 1900/III 31 en 1900/III 32-35 (een hielbijl, een bronzen mesje, drie fragmenten van een armring, een bronzen staafje en twee bronzen gesloten ringen).
 - d. Geoorde hielbijl, l.14.7, s.3.9, 382 gr.
 - e. Hielbijl van West-Europees type (AXPL:we.PN).
 - f. Late bronstijd.
 - g. Met malachiet aangelopen, nu donkerbronskleurig.
 - h. Meervoudige vondst uit droge context (er zijn geen aanwijzingen dat het hier om grafgiften gaat).
 - i. DM 1900/III 30.
 - j. Butler, 1959: pp. 139-140, fig. 6; Butler, 1960a: p. 207, fig. 9; Brief 5-3-1900.
40.
 - a. Emmen.
 - b. Bargerooterveld nabij Angelsloo, kaartblad 18C, coördinaten 261.4/553.6.
 - c. 1900; gevonden ongeveer 30 cm diep in een grafheuveltje, samen met 1900/III 30 en 32-35 (een hielbijl, een bronzen mesje, drie fragmenten van een armring, een bronzen staafje en twee bronzen gesloten ringen).
 - d. Bovenstuk van dito, doch kortere geoorde bronzen hielbijl als nr. 39, l.6.1, 184 gr.
 - e. Hielbijl van West-Europees type, als nr. 39 (AXPL:we.PN).
 - f. Late bronstijd.
 - g. Met malachiet aangelopen, nu donkerbronskleurig.
 - h. Meervoudige vondst uit droge context (er zijn geen aanwijzingen dat het hier om grafgiften gaat).
 - i. DM 1900/III 31.
 - j. Butler, 1959: pp. 139-140, fig. 6; Butler, 1960a: p. 207, fig. 9; Brief 5-3-1900.
41.
 - a. Emmen.
 - b. Emmen, kaartblad 17H.
 - c. 1904; gevonden bij het vergraven van grond voor de aanleg van de Noord Ooster Locaal Spoorweg.
 - d. Sterk gecorrodeerde randbijl, l.13.6, s.5.3, 257 gr.
 - e. Randbijl met lage randen, Saksisch type.
 - f. Vroege bronstijd.
 - g. Donkergroene patina met putjes op het vlak.
 - h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - i. DM 1905/14.
 - j. Brief 29-12-1904, 5-1-1905, 21-12-1904.
42.
 - a. Emmen.
 - b. Gemeente Emmen, kaartblad 17H.
 - c. Gevonden in de gemeente Emmen, precieze omstandigheden onbekend.
 - d. Geoorde bronzen kokerbijl, l.11.7, s.4.2.
 - e. Kokerbijl met vleugelversiering in reliëf.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Donkerkoperkleurig.
 - h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
 - i. DM 1906/IV 1.
 - j. Butler, 1961: p. 232.
43.
 - a. Emmen.
 - b. Emmercompascuum, kaartblad 18C, coördinaten 267/537.
 - c. Gevonden in het veen op een diepte van ca. 2 m.
 - d. Slanke bronzen hielbijl, l.16.4, s.5.3, 377 gr.
 - e. Hielbijl van type IIsmoor (AXP:ne.MY).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Donker glanzende veenpatina.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1908/VII 4.
 - j. Brief 8-7-1908.
44.
 - a. Emmen.
 - b. Roswinkelderveen, kaartblad 18A, coördinaten 264/539.
 - c. 1912; gevonden bij het turfgraven op een diepte van ca. 1,5 m.
 - d. Gebroken hielbijl met beschadigd bovenstuk, l.14.8, s.5.0, 365 gr.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:AFS).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Geelkoperkleurig met donker eroverheen.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.

- i. DM 1912/V 3.
 - j. Brief 29-4-1912; Kapitein Bellen nr. 71.
- 45.
- a. Emmen.
 - b. Bij Emmen.
 - c. Aantal jaren voor 1923; gevonden in de heide bij Emmen.
 - d. Hielbijl, l.14.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:AS).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Object niet gezien.
 - h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - i. RMO c1923/12.1.
 - j. Butler, 1963a: p. 212; Brief 8-1-1921.
- 46.
- a. Emmen.
 - b. Nieuwe Schutting/Roswinkelderveen, kaartblad 18A, coördinaten 262.8/534.8.
 - c. 1924: gevonden bij het veensteken te Nieuwe Schutting, in het Roswinkelderveen, plaats 38, aan de zuidzijde, op 4 voet diepte, volgens mededeling direct onder de stobbelaag, waaronder nog 1 m veen zat, samen met een turf met twee barnstenen kralen, een barnstenen ketting met 44 kralen, restant van een kam van hoom, restanten van wollen kledingstukken en een stukje leer met stiksporen (1924/X 8-11, 15).
 - d. Bovenstuk van een bronzen hielbijl.
 - e. Hielbijl.
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Object niet gezien.
 - h. Meervoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1924/X 12.
 - j. -.
- 47.
- a. Emmen.
 - b. Nieuw-Amsterdam/Erica, kaartblad 17H.
 - c. 1926; gevonden bij een veenafgraving tussen Nieuw-Amsterdam en Erica, in het zwarte veen, waarboven een laag baggerveen en daarboven ter dikte van 50-60 cm een laag 'bonklaag'.
 - d. Geoorde bronzen kokerbijl, l.10.6, s.3.5.
 - e. Kokerbijl met vleugelversiering in reliëf.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Donkere kleur.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. Privé-collectie.
 - j. -.
- 48.
- a. Emmen.
 - b. Emmen.
 - c. Gevonden in de omgeving van Emmen, precieze omstandigheden onbekend.
 - e. Enigszins beschadigde bronzen bijl, oortje afgebroken, l.12.8, s.3.1, 226 gr.
 - e. Geoorde hielbijl van lokaal type (AXPL:P\).
 - f. Late bronstijd.
 - g. Verweerd goudkleurig.
 - h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - i. DM 1928/II 1.
 - j. -.
- 49.
- a. Emmen.
 - b. Sijpelveen te Nieuw-Weerdinge, kaartblad 18A, coördinaten 263.000/541.2-262.575/541.800.
 - c. 1928; gevonden in het grauwwveen in plaats 37 te Nieuwe Schutting.
 - d. Geoorde kokerbijl van brons, de hals versierd met omlopende ribbel en zijdelings met telkens twee halve convexe boogjes, l.12.0, s.4.5, 414 gr.
- e. Kokerbijl met vleugelversiering in omtrek.
 - f. Late bronstijd.
 - g. In de schachtkoker nog een rest van de houten steel, schoongemaakt, oxidekleur.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1928/II 2.
 - j. Butler, 1961: p. 232; Brief 9-2-1928, 28-10-1929.
- 50.
- a. Emmen.
 - b. Nieuw-Weerdinge.
 - c. Gevonden op de plaats waar eerder bronzen halsring, armband en barnstenen kralen zijn gevonden, 1,25 m beneden het oppervlak van het veen, op de grens tussen het grauw- en het zwartveen.
 - d. Hielbijl met U-vormig septum, afgeronde hiel, overdwarse richel op de zijden, zijranden, de hoeken van de randen en de hiel zijn met kleine streepjes versierd, l.15.5, s.4.3.
 - e. Hielbijl, type Osthannover (AXP:Bo).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Donkergroen, met lemige incrustatie.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. RMO c1929/6.1.
 - j. -.
- 51.
- a. Emmen.
 - b. Nieuw-Weerdinge, kaartblad 18A.
 - c. 1932.
 - d. Bronzen beitel.
 - e. Bronzen beitel.
 - f. Bronstijd.
 - g. Object niet gezien.
 - h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - i. Onbekend.
 - j. Brief 14-7-1932.
- 52.
- a. Emmen.
 - b. Roswinkel, kaartblad 18A, coördinaten 266/540.3.
 - c. Gevonden bij het graven van veldgrond te Roswinkel.
 - d. Hielbijl, l.12.0.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PS).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Donkerbronskleurig.
 - h. Enkelvoudige vondst uit onbekende context.
 - i. RMO c1936/12.1.
 - j. Butler, 1963a: p. 211; Brief 9-10-1936, 12-10-1936, 12-10-1936.
- 53.
- a. Emmen.
 - b. Emmerschans, kaartblad 17H.
 - c. Onbekend.
 - d. Kokerbijl met sporen van recente schade.
 - e. Kokerbijl met imitatie-vleugels in reliëf.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Donkergroen met putjes.
 - h. Enkelvoudige vondst, uit droge context.
 - i. DM 1957/III 1.
 - j. -.
- 54.
- a. Emmen.
 - b. Noordveen, kaartblad 17F.
 - c. Onbekend.
 - d. Bronzen vlakbijl met flauweopstaande randen, l.10.0, s.4.5, 165 gr.
 - e. Randbijl met lage randen, type Emmen.
 - f. Vroege bronstijd.
 - g. Donkere veenpatina.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1962/II 36.
 - j. Butler, 1963a: p. 208.

55.
a. Emmen.
b. Noordveen, kaartblad 17F, coördinaten 259/540.
c. Onbekend.
d. Gedrongen korte hielbijl met oortje, l.11.6, s.4.1, 288 gr.
e. Hielbijl van lokaal type (AXPL:PS).
f. Midden-bronstijd.
g. Oorspronkelijke patina krachtig verwijderd, nu donkergevekt.
h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
i. DM 1962/II 37.
j. -.
56.
a. Emmen.
b. Westerveld, kaartblad 17H.
c. Gevonden te Westerveld, op het veld achter nr. 13.
d. Vrij grote en zware bronzen hielbijl, l.16.3, s.4.2, 431 gr.
e. Hielbijl van lokaal type (AXPL:PS).
f. Midden-bronstijd.
g. Zwarte patina, gecorrodeerd.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. DM 1962/II 38.
j. -.
57.
a. Emmen.
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Hielbijltje met vrij kort blad en lange hiel, l.9.6, s.3.8, 212 gr.
e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PS<).
f. Midden-bronstijd.
g. Sterk gecorrodeerd, veenpatina.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. DM 1962/II 181.
j. -.
58.
a. Emmen.
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Bronzen kokerbijl met afgebroken oortje, l.10.5, s.3.2, 209 gr.
e. Kokerbijl.
f. Late bronstijd.
g. Oorspronkelijk zwart over groen.
h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
i. DM 1962/II 182.
j. -.
59.
a. Emmen.
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Geoorde kokerbijl, l.9.5, s.3.4, 171 gr.
e. Kokerbijl met vleugelversiering in reliëf.
f. Late bronstijd.
g. Schoongemaakte patina.
h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
i. DM 1962/II 183.
j. -.
60.
a. Emmen.
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Geoorde hielbijl, l.13.0, s.4.6, 338 gr.
e. Hielbijl van lokaal type (AXPL:PS<>).
f. Midden-bronstijd.
g. Gaaf groene patina.
h. Enkelvoudige vondst uit onbekende context.
i. DM 1962/II 186.
j. -.
61.
a. Emmen.
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Kokerbijl met afgebroken oor, l.9.9, s.5.4, 274 g.
e. Kokerbijl, type Wesseling.
f. Late bronstijd.
g. Object niet gezien.
h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
i. DM 1962/II 187.
j. -.
62.
a. Emmen.
b. Noord- of Zuidbargo, kaartblad 17H.
c. 1967; gevonden tussen de aangevoerde aardappelen van de aardappelmeelfabriek Excelsior te Nieuw-Amsterdam en vermoedelijk afkomstig uit de omgeving van Noord- of Zuidbargo.
d. Geoorde bronzen kokerbijl, l.10.0, s.3.7, 213 gr.
e. Kokerbijl, type Hunze-Eems, met rijk geprofileerde mond.
f. Late bronstijd.
g. Over vrijwel het gehele lichaam dekkend groen gepatineerd, aan een van de zijanten van de snede beschadigd.
h. Enkelvoudige vondst uit onbekende context.
i. DM 1969/XII 31.
j. *Nieuwsbulletin KNOB* 1970: pp. 2, 21.
63.
a. Emmen.
b. Noordbargo, kaartblad 17H, coördinaten 254.48/530.90.
c. 1974; gevonden tijdens het machinaal aardappelrooien op een akker ten zuidwesten van Noordbargo, perceel aan de noordkant begrensd door het Noordbargo bos, aan de zuidkant door de Oude Delft.
d. Hielbijl zonder opstaande randen langs het blad, l.12.0, s.4.3.
e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PHJ).
f. Midden-bronstijd.
g. Op enkele groene diepliggende oxidatiesporen na is de bijl blinkend geelrood van kleur door een behandeling met citroenzuur.
h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
i. Privé-collectie.
j. -.
64.
a. Emmen.
b. Oranjekanaal/Westen, kaartblad 17H, coördinaten 253.45/533.63.
c. Oppervlaktevondst op een akkerland, 1425 m ten zuidwesten van het Oranjekanaal, 1550 m ten westzuidwesten van Westen.
d. Bronzen randbijltje, l.9.5, s.3.1, 111 gr.
e. Atypische randbijl met hoge randen.
f. Midden-bronstijd.
g. Groen geoxideerd met putjes.
h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
i. DM 1981/II 7.
j. -.
65.
a. Emmen.
b. Emmerdennen, kaartblad 17H, coördinaten 259.07/534.50.
c. 1982; gevonden in de Emmerdennen bij het graven van een hut, ca. 60 cm onder het oppervlak, samen met nr. 66. Na-onderzoek door het B.A.I. leverde ter plaatse nog een restant van een prehistorische kuil op.
d. Slanke hielbijl l.17.4, s.4.6, 364 gr.
e. Hielbijl van Noord-Europees type (AXP:ne.AMIN).
f. Midden-bronstijd.
g. Stuk vertoont scheurtjes en gaten (misgietsel), snede niet geslepen. Dofgroen.
h. Meervoudige vondst uit droge context.
i. DM 1983/I 4.
j. -.

- 66.
- Emmen.
 - Emmerdennen, kaartblad 17H, coördinaten 259.07/534.50.
 - 1982; gevonden in de Emmerdennen bij het graven van een hut, ca. 60 cm onder het oppervlak, samen met nr. 65. Na onderzoek door het B.A.I. leverde ter plaatse nog een restant van een prehistorische kuil op.
 - Slanke hielbijl, l.17.5, s.4.5, 412 gr.
 - Hielbijl van Noord-Europees type (AXP:ne.AMIN).
 - Midden-bronstijd.
 - Stuk vertoont scheurtjes en gaten (misgietsel), snede niet geslepen. Dofgroen.
 - Meervoudige vondst uit droge context.
 - DM 1983/I 4a.
 - .
- 67.
- Emmen.
 - Zandzoom/Nieuw-Amsterdamsestraat, kaartblad 17H, coördinaten 225.25/530.75.
 - 1991; gevonden tijdens het aardappelrooien op de Zandzoom, in de hoek die deze maakt met de Nieuw-Amsterdamsestraat, ter plaatse is een laagte zichtbaar.
 - Bronzen kokerbijl met krassporen en gebroken oortje, l.7, s.3.5.
 - Kokerbijl.
 - Late bronstijd.
 - Geen moeraspatina, in slechte staat van conservering.
 - Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - Privé-collectie.
 - .
- 68.
- Emmen.
 - Valtherweg, kaartblad 17H.
 - Gevonden aan de Valtherweg te Emmen.
 - Kokerbijl, l.9.0, s.3.2. Snede afgezaagd en secundair gebruikt als kokerhamer.
 - Kokerbijl.
 - Late bronstijd.
 - Object niet gezien.
 - Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - Privé-collectie.
 - .
- 69.
- Emmen.
 - Klazienaveen, kaartblad 18C, coördinaten 263.5/538.3.
 - Gevonden te Klazienaveen, nabij het voetbalveld.
 - Bronzen hielbijl.
 - Hielbijl van lokaal type (AXP:PHJ).
 - Midden-bronstijd.
 - Object niet gezien.
 - Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - Privé-collectie.
 - .
- 70.
- Emmen.
 - Emmen.
 - Onbekend.
 - Kokerbijl met twee knobbels tussen de vleugels, l.12.5.
 - Kokerbijl met vleugelversiering in reliëf.
 - Late bronstijd.
 - Donkergroen met veel putjes.
 - Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - Onbekend.
 - .
- 71.
- Emmen.
 - Zuidbarger Es, kaartblad 17H, coördinaten 257.5/530.5.
 - Tussen aardappels afkomstig van de Zuidbarger Es op de aardappelmeelfabriek te Nieuw Amsterdam.
 - Hielbijl, l.12.5, s.40, 341 gr.
 - Hielbijl van lokaal type (AXP:FSN).
 - Midden-bronstijd.
 - Dof donkergroen met sporen van zwart.
 - Enkelvoudige vondst uit onbekende context.
 - Privé-collectie.
 - Documentatie Butler
- 72.
- Gasselte.
 - Gasselsterboerveen, kaartblad 12G, coördinaten 254.250/558.600.
 - 1838; gevonden ten noordwesten van het Stadskanaal, Gasselsterboerveen, veenplaats nr. 3, op een diepte van 4,5 el in het veen.
 - Bijl met lage randen, l.8.5, s.3.6.
 - Randbijl met lage randen van type Emmen.
 - Vroege bronstijd.
 - Zwarte patina.
 - Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - RMO BS 9.
 - Butler, 1963a: p. 208.
- 73.
- Gasselte.
 - Hambroeken/Gasseltermijveen, kaartblad 12F, coördinaten 251.30/555.30.
 - Gevonden in de zogenaamde Hambroeken onder Gasseltermijveen, in veengrond, 25 cm onder het oppervlak.
 - Bronzen hielbijl, l.12.3, s.3.8, 301 gr.
 - Hielbijl van lokaal type (AXP:PHJ).
 - Midden-bronstijd.
 - Goudkleurig met groen in de putjes, veenpatina.
 - Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - DM 1901/X 1.
 - Butler, 1963a: p. 210; Kapitein Bellen nr. 48.
- 74.
- Gasselte.
 - Looweg/Gasselte, kaartblad 12G, coördinaten 249.30/556.63.
 - 1960; gevonden tijdens het aardappelrooien op een perceel aan de noordoostzijde van de kruising Looweg met de zandweg, juist ten noorden van Kostvliet, ten noorden van Gasselte.
 - Randbijl met drie dwarse streepjes versierd, l.8.8.
 - Randbijl, type Oldendorp.
 - Midden-bronstijd.
 - Object niet gezien.
 - Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - Privé-collectie.
 - .
- 75.
- Gasselte.
 - Gasseltermijveen, kaartblad 12H, coördinaten 252.75/557.18.
 - 1973; gevonden achter een huis, uit grond uit de tuin, tussen de Hoofdstraat en de Hunze of Oostermoerse Vaart, bij Boerdijk ca. 500 m ten noorden van de weg Gasselte-Stadskanaal te Gasseltermijveen.
 - Geoorde kokerbijl, met vleugels, waartussen een richel.
 - Kokerbijl met vleugelversiering in reliëf.
 - Late bronstijd.
 - Geelbruinig van kleur, groen van binnen.
 - Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - Privé-collectie.
 - .

76.
 - a. Gasselte.
 - b. Gasselte, kaartblad 12H.
 - c. 1990; gevonden bij de aardappelmeelfabriek Oostermoer te Gasselternijveen.
 - d. Bronzen kokerbijl, oortje afgebroken, l.9.7, s.5.2, 323 gr.
 - e. Kokerbijl, type Wesseling.
 - f. Late bronstijd.
 - g. In de bijl bevindt zich nog hout, gedeeltelijk verwijderd voor determinatie (*Quercus*).
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. Privé-collectie.
 - j. Van der Sanden, 1992: p. 80.
77.
 - a. Gasselte.
 - b. Gasselternijveen, kaartblad 12H, coördinaten 254.5/556.7.
 - c. Gevonden bij de aardappelmeelfabriek.
 - d. Hielbijl.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:MS).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Object niet gezien.
 - h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - i. Privé-collectie.
 - j.
78.
 - a. Gasselte.
 - b. Gasselternijveen, kaartblad 12H.
 - c. Aardappelfabriek.
 - d. Hielbijl.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:AH).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Object niet gezien.
 - h. Niet determineerbaar. Enkelvoudige vondst uit onbekende context.
 - i. Privé-collectie.
 - j. Documentatie Butler.
79.
 - a. Gieten.
 - b. Gieten/Zandvoort, kaartblad 12G.
 - c. Gevonden 5 voet (ca. 1,50 m) onder het oppervlak.
 - d. Geoorde bronzen kokerbijl, l.11.5, s.4.8, 405 gr.
 - e. Kokerbijl met vleugelversiering in reliëf.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Donkere veenpatina.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1857 I/1.
 - j. Butler, 1961: p. 232.
80.
 - a. Gieten.
 - b. Gieten, kaartblad 12G.
 - c. 1872; gevonden 5-6 voet (ca. 1,50-1,80 m) onder het oppervlak in welzand.
 - d. Bijna volkomen vlakke bronzen of koperen bijl, snede beschadigd, l.8.1, s.4.8.
 - e. Randbijl met lage randen, type Emmen.
 - f. Vroege bronstijd.
 - g. Met malachiet aangelopen.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1872/I 15.
 - j. Butler, 1963a: p. 208; Kibbert, 1980: p. 102.
81.
 - a. Havelte.
 - b. Havelte, 'Het Lok', kaartblad 16H, coördinaten 211.00/530.50.
 - c. Gevonden samen met 1872/I 16, 17b en 18 (een bijl, een kokermes en een gietkegel) bij het ploegen.
 - d. Geoorde bronzen kokerbijl, versierd met hangende driehoekjes, l.11.4, s.4.7, 379 gr.
 - e. Kokerbijl met zaagtandversiering.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Veenpatina.
 - h. Meervoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1872/I 17a.
 - j. Butler, 1961: p. 233, fig. 14, pl. IV; Fokkens, 1991: p. 212.
82.
 - a. Havelte.
 - b. Havelte, 'Het Lok', kaartblad 16H, coördinaten 211.30/530.50.
 - c. Gevonden samen met 1872/I 16, 17a en 17b (een bijl, een kokermes en een gietkegel) bij het ploegen.
 - d. Kokerbijl, type Hunze-Eems met vleugelversiering in reliëf.
 - e. Geoorde kokerbijl, rand beschadigd, l.10.1, s.3.8, 182 gr.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Veenpatina.
 - h. Meervoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1872/I 18.
 - j. Butler, 1961: p. 232, fig. 14, pl. IV; Fokkens, 1991: p. 212.
83.
 - a. Havelte.
 - b. Uffelte.
 - c. 1887; gevonden ergens in het veld, achter de Uffelter Es.
 - d. Geoorde kokerbijl, de nek is versierd met ribbels.
 - e. Kokerbijl met vleugelversiering in reliëf.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Zwaarbeschadigd, ± 1/2 van het originele oppervlak is bewaard, patina glanzend leerbruin.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. RMO c1899/5 l.
 - j. Brief 10-1-1887, 5-1-1887.
84.
 - a. Havelte.
 - b. Havelterberg/Darp, kaartblad 16H, coördinaten 212/533.
 - c. 1920; gevonden in de omgeving van de Havelterberg, in Darp.
 - d. Bronzen hielbijl, l.12.3, s.4.0, 244 gr.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PS<).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Lichtgroen geoxideerd, ziet er erg verveerd uit.
 - h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - i. DM 1920/XI 34.
 - j. Butler, 1963a: p. 210; Fokkens, 1991: p. 216.
85.
 - a. Hoogeveen.
 - b. Hollandsche Veld, kaartblad 17D.
 - c. 1916.
 - d. Bronzen hielbijl, l.14.5, s.6.0, 367 gr.
 - e. Randhielbijl, type Vlagtwedde en type Plaisir.
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. In de putjes groen gekleurd, rest goed bewaard.
 - h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - i. DM 1916/III 1.
 - j. Butler, 1963a: p. 209; Brief 25-4-1916.
86.
 - a. Meppel.
 - b. Nijeveen, kaartblad 16G, coördinaten 208.86/527.26.
 - c. 1869; gevonden in een veenderij te Nijeveen, ten oosten van de 'tolweg' Nijeveen-Meppel, in deze veenderij is tevens de zogenaamde boomstamkano ontdekt.
 - d. Langgerekte bronzen randbijl met gekartelde zijranden, l.15.1, s.4.0, 275 gr.
 - e. Randbijl met hoge randen, type Mägerkingen.
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Goudkleurig met donkere vlekken, veenpatina.

- h. Vrijwel zeker meervoudige vondst uit natte context, met nr. 87.
i. DM 1870/VI 9.
j. Kapitein Bellen nr. 53; Brief 28-6-1870, 3-6-1870.
87.
a. Meppel.
b. Nijeveen, kaartblad 16G, coördinaten 208.8/527.55.
c. Juni 1870, in veenland, op enige afstand links van de Dorpsstraat van het spoor naar het dorp.
d. Langgerekte bronzen randbijl, l.15.2, s.4.0.
e. Randbijl met hoge randen, type Mägerkingen.
f. Midden-bronstijd.
g. Object niet gezien.
h. Vrijwel zeker meervoudige vondst uit natte context, met nr. 86.
i. RMOL N.V.4.
j. Documentatie R.M.O.
88.
a. Meppel.
b. Meppel/Reggersbrugje, kaartblad 21F, coördinaten 210.95/522.45.
c. Ca. 1936; gevonden in het dal van de Reest, waarschijnlijk bij werkzaamheden aan het Reggersbrugje, ca. 2 km ten zuidoosten van Meppel.
d. Bronzen hielbijl, l.14.3, s.4.9, 416 gr.
e. Hielbijl van lokaal type (AXP:AFS).
f. Midden-bronstijd.
g. Glanzend geel met donkere plekken.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. DM 1966/IX 1.
j. -.
89.
a. Norg.
b. Gemeente Norg, kaartblad 12C.
c. 1878, in het veen in de gemeente Norg.
d. Korte, geoordede bronzen randhielbijl, scheurtje in een van de zijvlakken achter het oortje, l.10.2, s.3.8, 180 gr.
e. Geoordede hielbijl van lokaal type (AXPL:PS<>).
f. Midden-/late bronstijd.
g. Geel met groen glanzend.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. DM 1878/VI 9.
j. Verslag van de commissie van bestuur over 1878: p. 8.
90.
a. Norg.
b. Gemeente Norg, kaartblad 12C.
c. 1908.
d. Bronzen randhielbijl, versierd met een verticaal geribd vingertopvormig indrukkel, l.14.5, s.5.2, 290 gr.
e. Randhielbijl (AXP:we.MYW).
f. Midden-bronstijd.
g. Donkergekleurd, veenpatina.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. DM 1908/VII 3.
j. -.
91.
a. Odoom.
b. Odoom, kaartblad 17F, coördinaten 253.20/540.75.
c. 1858, gevonden te Odoom, twee voet (ca. 60 cm) onder het oppervlak.
d. Bronzen hielbijl, l.16.2, s.5.5, 484 gr.
e. Hielbijl van lokaal type (AXP:FSW).
f. Midden-bronstijd.
g. Aangelopen met malachiet of edelroest.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. DM 1858/IX 1.
j. Butler, 1963a: p. 210, fig. 12.
92.
a. Odoom.
b. Exloërmond, kaartblad 17F.
c. 1860; gevonden 6 voet (ca. 1,80 m) diep onder het veen.
d. Geoordede, bronzen kokerbijl, met versiering van hangende driehoekjes onder de rand, in de halsrand tegenover het oor een gaatje, l.9.9, s.4.1, 244 gr.
e. Kokerbijl met zaagtandversiering.
f. Late bronstijd.
g. Geelkoperkleurig met putjes, veenpatina.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. DM 1860/I 2.
j. Butler, 1961: p. 233; Kapitein Bellen nr. 71.
93.
a. Odoom.
b. Exloërveen, kaartblad 17F.
c. 1883; gevonden in het Exloërveen.
d. Geoordede bronzen kokerbijl, de hals is versierd met drie flauwe omlopende ribbels, l.9.4, s.4.1.
e. Kokerbijl met rijk geprofileerde mond.
f. Late bronstijd.
g. Veenpatina.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. DM 1883/VIII 1.
j. Butler, 1961: p. 232; Kapitein Bellen nr. 71.
94.
a. Odoom.
b. Valthermond, kaartblad 17F, coördinaten 262.450/547.00.
c. Gevonden in veenplaats 19 aan de noordkant van Valthermond, op een diepte van 2,50 m onder het oppervlak van het bovenveen.
d. Kokerbijl, klein exemplaar, l.7.5.
e. Kokerbijl met rijk geprofileerde mond.
f. Late bronstijd.
g. Zwarte patina, gedeeltelijk schoongemaakt.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. RMO c1892/9.1.
j. Brief 2-9-1892, 12-9 1892, 15-9-1892.
95.
a. Odoom.
b. Valthe, kaartblad 17F.
c. Ca. 1878; gevonden bij het graven van een sloot ten noorden van Valthe.
d. Randbijl versierd met drie diepe, overdwarse groeven op elke kant, beschadigde snede, l.9.8, s.4.3.
e. Randbijl, type Oldendorf.
f. Midden-bronstijd.
g. Glanzend donkergroen.
h. Enkelvoudige vondst uit onbekende context.
i. RMO c1893/6.2.
j. Butler, 1963a: p. 209.
96.
a. Odoom.
b. Exloërveen, kaartblad 17F.
c. 1895; gevonden samen met 1895/I 2 (fragment tweesnijdend bronzen zwaard), twee voet (ca. 60 cm) onder het oppervlak te Exloërveen, in rood zand.
d. Slanke bronzen kokerbijl met twee pingaten onder de rand, l.9.8, s.3.3, 105 gr.
e. Kokerbijl met rijk geprofileerde mond.
f. Late bronstijd.
g. Groen geoxideerd.
h. Meervoudige vondst uit droge context.
i. DM 1895/I 3.
j. Kapitein Bellen nr. 71; Brief 25-1-1896.

- 97.
- Odoom.
 - Odoom, kaartblad 17F.
 - 1899; in het heideveld ten zuiden van de Odoomer zijtak, ca. 1 m diep.
 - Bronzen hielbijl, l.11.9, s.4.5, 270 gr.
 - Hielbijl van lokaal type (AXP:AS).
 - Midden-bronstijd.
 - Verweerd met putjes.
 - Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - DM 1899/IV 48.
 - Butler, 1963a: p. 210; Brief 17-4-1899.
- 98.
- Odoom.
 - Valthermond, kaartblad 17F, coördinaten 262.750/548.250-264.450/546.125.
 - 1905; gevonden in veenplaats nr. 7, in de bovenste zandlaag, onder de veenlaag van 7-8 voet.
 - Geoorde bronzen kokerbijl, l.7.9, s.4.3, 157 gr.
 - Kokerbijl, type Wesseling.
 - Late bronstijd.
 - Donkerglanzende en gaaf veenpatina.
 - Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - DM 1905/IV 2.
 - Brief 6-5-1905; Kapitein Bellen nr. ...
- 99.
- Odoom.
 - Odoom/Exloo, kaartblad 17F.
 - 1909; gevonden bij het uitgraven van een konijn in de zandduinen aan de oostkant van de weg Odoom-Exloo.
 - Vlakke bronzen randbijl, l.18.1, s.3.7, 196 gr.
 - Randbijl, type Mägerkingen.
 - Midden-bronstijd.
 - Groen gevlekt.
 - Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - DM 1909/III 3.
 - Kapitein Bellen nr. 71; Brief 30-3-1909, 19-3-1909.
- 100.
- Odoom.
 - Valthe, kaartblad 17F.
 - Onbekend.
 - Hielbijl met zekeringssoortje.
 - Geoorde hielbijl van lokaal type (AXPL:PS<>).
 - Midden-/late Bronstijd.
 - Ruw oppervlak.
 - Enkelvoudige vondst uit onbekende context.
 - RMO c1919/1.2.
 - Brief 17-5-1918.
- 101.
- Odoom.
 - Tweede Exloërmond, kaartblad 17F.
 - 1913; gevonden bij het turfgraven.
 - Bronzen beitel.
 - Bronzen beitel.
 - Bronstijd.
 - Object niet gezien.
 - Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - Onbekend.
 - Brief juni 1913.
- 102.
- Odoom.
 - Klijndijk, westelijk van de weg Odoom-Emmen, kaartblad 17F, coördinaten 253.54/539.5.
 - Gevonden in een walletje, aan de zijtak van het Oranjekanaal.
 - Geoorde kokerbijl, l.9.5, s.5.0, 185 gr.
 - Kokerbijl, type Wesseling.
 - Late bronstijd.
 - Veenpatina.
 - Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - DM 1920/VII 3.
 -
- 103.
- Odoom.
 - Valthermond, kaartblad 17F, coördinaten ca. 254.95/540.275.
 - 1921; gevonden ten zuidoosten van het provinciale hunebed, in een der verstoven bronstijdheuvels.
 - Vlakke bronzen bijl, l.12.6, s.5.6, 301 gr.
 - Randbijl met lage randen, type Emmen.
 - Vroege bronstijd.
 - Donkergroene patina.
 - Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - DM 1921/XII 12.
 - Butler, 1963a: p. 208.
- 104.
- Odoom.
 - Tweede Exloërmond, kaartblad 17F, coördinaten 251/548.
 - 1920; gevonden bij het veengraven op het zand.
 - Bronzen hielbijl, l.16.5, s.5.5, 485 gr.
 - Hielbijl van lokaal type (AXP:PSW).
 - Midden-bronstijd.
 - Donkere veenpatina.
 - Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - DM 1923/V 1.
 - Butler, 1963a: p. 210.
- 105.
- Odoom.
 - Exloo, kaartblad 17F, coördinaten 256/545.
 - Aantal jaren voor 1928; gevonden in het (heide)veld onder Exloo.
 - Bronzen bijl, l.16.3, s.6.2.
 - Hielbijl van lokaal type (AXP:AFS).
 - Midden-bronstijd.
 - Veenpatina.
 - Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - DM 1928/VII 1.
 - Butler, 1963a: p. 212.
- 106.
- Odoom.
 - Exloo, kaartblad 17F.
 - 1946; gevonden bij ontginning.
 - Hielbijl, l.15.5, s.5.5.
 - Hielbijl van onbekend type.
 - Midden-bronstijd.
 - Donkergroene patina met zwarte vlekjes.
 - Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - Onbekend.
 -
- 107.
- Odoom.
 - Valthe, kaartblad 17F, coördinaten 256.56/540.22.
 - 1957; door een boer gevonden als oppervlaktevondst op bouwland, op 10 m afstand van de hunebedden DXXXV en XXXVI, op de Oosteresch.
 - Bronzen hielbijl met versiering op het blad in de vorm van een middenrib, eindigend bij de hiel in een drietand, l.14.7, s.3.5.
 - Hielbijl van Noord-Europees type (AXP:ne.AMYN).
 - Midden-bronstijd.
 - Object niet gezien.
 - Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - Privé-collectie.
 -

- 108.
- Odoom.
 - Odoomerzand, kaartblad 17F, coördinaten 253.9/543.3.
 - 1925 of 1926; gevonden op een diepte van 20-30 cm bij ontginning van een perceel eikenhak hout aan de noordostrand van het Odoomerzand.
 - Lange bronzen hielbijl, l.16.3.
 - Hielbijl van lokaal type (AXP:AFS).
 - Midden-bronstijd.
 - Object niet gezien.
 - Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - DM 1963/XI 1.
 - Butler, 1963a: p. 212; Brief 1964/12/1a.
- 109.
- Odoom.
 - Odoom, kaartblad 17F, coördinaten 253.50/540.30.
 - Gevonden ca. 150 m ten westen van de RW 341, ca. 110 m ten zuiden van Odoom, op een akker, vrijwel op dezelfde plaats als een hamerbijl, type Muntendam, binnen 5 meter van elkaar, op een zandkopje, dit is mogelijk een depot.
 - Kokerbijl met vleugels in reliëf en ingehamerde groeven.
 - Kokerbijl met vleugels in reliëf.
 - Late bronstijd.
 - Object niet gezien.
 - Meervoudige vondst uit droge context.
 - Privé-collectie.
 - .
- 110.
- Odoom.
 - Exloo/Valthe, kaartblad 17F.
 - Gevonden tussen Exloo en Valthe.
 - Geoorde kokerbijl, l.9.8.
 - Kokerbijl.
 - Late bronstijd.
 - Object niet gezien.
 - Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - Privé-collectie.
 - .
- 111.
- Odoom.
 - Pandijk/Klijndijk, kaartblad 17F, coördinaten 254.52/537.50.
 - 1982; gevonden op een akker, mogelijk uit grafheuvel.
 - Onderstuk van een hielbijl, l.8.2, s.2.3, 95 gr.
 - Hielbijl (AXP:PH).
 - Midden-bronstijd.
 - Afgeknapt boven de hiel, dof, gevlekt groen.
 - Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - DM 1991/II 1.
 - .
- 112.
- Oosterhesselen.
 - Te Hesselsche Graaf, kaartblad 17G.
 - 1863.
 - Onversierde, geoorde bronzen kokerbijl, l.10.6, s.4.8, 276 gr.
 - Kokerbijl, type Wesseling.
 - Late bronstijd.
 - Donkerveenpatina.
 - Enkelvoudige vondst uit vochtige context.
 - DM 1863/I 12.
 - Documentatie DM.
- 113.
- Roden.
 - Roonderveld (= Roderveld), kaartblad 12A, coördinaten 223.25/572.75.
 - Gevonden in het Roonderveld, bij het graven van turf.
 - Hielbijl, l.13.9, s.4.4, 347 gr.
- Hielbijl van lokaal type (AXP:PH).
 - Midden-bronstijd.
 - Roodachtig glanzende patina, sterk gecorrodeerd.
 - Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - DM 1904/VI 1.
 - Butler, 1963a: p. 210; Kapitein Bellen nr. 5; Brief 27-6-1904, 22-2-1905; Fokkens, 1991: p. 155.
- 114.
- Rolde.
 - Balloërveld, kaartblad 12D, coördinaten 229/559.
 - Gevonden in het Balloërveld, noordelijk van Ballo.
 - Bronzen hielbijl, l.15.7, s.5.1, 311 gr.
 - Hielbijl van type Osthannover (AXP:Bo).
 - Midden-bronstijd.
 - Bovendeel afgebroken.
 - Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - DM 1858/X 4.
 - .
- 115.
- Rolde.
 - Ekehaar, kaartblad 12D.
 - 1873-1874; gevonden in het heideveld naar Ekehaar.
 - Bronzen randbijl versierd met drie dwarsgroefjes tussen de randen, l.9.7, s.4.2, 170 gr.
 - Randbijl, type Oldendorf.
 - Midden-bronstijd.
 - Op de snijvlakken afdruksels van een leren riem.
 - Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - DM 1876/X 3.
 - Butler, 1963a: fig. 6.
- 116.
- Rolde.
 - Eldersloo, kaartblad 12D.
 - 1909; gevonden in een veenplas aan de westzijde van het diepje bij Eldersloo, samen met een slijpsteen en een bronzen lanspunt.
 - Randbijl, l.8.5, s.3.4, 95 gr.
 - Randbijl met lage randen, gelijkenis vertonend met type Salez.
 - Vroege bronstijd.
 - Hoek van de snede afgebroken, oorspronkelijk veenpatina.
 - Meervoudige vondst uit natte context.
 - DM 1909/VI 2.
 - Butler, 1995-1996: cat.nr. 32.
- 117.
- Rolde.
 - Amen, kaartblad 12D, coördinaten 237.79/550.93.
 - 1963; gevonden in de Boeskollen ten zuidoosten van Amen, in het westelijke talud van het gekanaliseerde Amerdiepje, 120 m ten noorden van de stroomdam en 225 m ten zuiden van de brug en de weg Amen-Grollo, tijdens kanalisatiewerkzaamheden, op een diepte van 30 cm, in veenachtige grond, bronland.
 - Bronzen hielbijl, holte (gietsel) nabij de hiel.
 - Hielbijl van lokaal type (AXP:AFS).
 - Midden-bronstijd.
 - Zeer goed geconserveerd.
 - Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - Origineel: privé-collectie. Gipsafgietsel: DM 1963/X 1.
 - .
- 118.
- Rolde.
 - Amen, kaartblad 12B, coördinaten 237.6/550.85.
 - Gevonden op een perceel grond, De Leegmaat, langs het Amerdiepje, ca 500 m ten zuidoosten van Amen, in een steenhoop t.g.v. aardappelrooien.
 - Bronzen randbijl, met enkele kleine beschadigingen van de rooi-machine, l.15.
 - Randhielbijl, type Vlagtwedde.

- f. Midden-bronstijd.
g. Object niet gezien.
h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
i. Privé-collectie.
j. -.
119.
a. Ruinen.
b. Ruinen, kaartblad 17C.
c. Gevonden in de schuur van boerderij Geursinge te Ruinen, op een keienplaveiselstje, 50 cm diep.
d. Bronzen randbijl, l.8.1, s.3.0.
e. Randbijl, type Oldendorp.
f. Midden-bronstijd.
g. Veenpatina.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. DM 1888/XI 2.
j. Butler, 1963a: fig. 5; Brief 18-10-1888, 15-11-1888.
120.
a. Schoonebeek.
b. Schoonebeek, kaartblad 22F, coördinaten 256.7/521.83.
c. 1894; gevonden samen met 5 andere voorwerpen, twee bronzen kokermessen (RMO 1894/11.1 en DM 1894/XII 1b), een sierstuk (RMO 1894/11.3) met houten heft en een speerpunt (DM 1894/XII 1c) en nog een bijl (RMO 1894/11.2), op het land 50 cm onder het oppervlak, op zand onder veen, vroeger waarschijnlijk moeras met bomen.
d. Geoorde kokerbijl, l.11.5, s.4.6, 369 gr.
e. Kokerbijl met vleugelversiering in reliëf.
f. Late bronstijd.
g. Veenpatina.
h. Meervoudige vondst uit natte context.
i. DM 1894/XII 1a.
j. De Laet & Glasbergen, 1959: pl. 32; Butler, 1961: fig. 21; Brief 17-6-1894, 16-7-1894, 20-7-1894, 21-9-1894.
121.
a. Schoonebeek.
b. Schoonebeek, kaartblad 22F, coördinaten 256.7/521.83.
c. 1894; gevonden samen met 5 andere voorwerpen, twee bronzen kokermessen (RMO 1894/11.1 en DM 1894/XII 1b), een sierstuk (RMO 1894/11.3) met houten heft en een speerpunt (DM 1894/XII 1c) en nog een bijl (RMO 1894/11.1a), op het land 50 cm onder het oppervlak, op zand onder veen, vroeger waarschijnlijk moeras met bomen.
d. Kokerbijl, met groot oor.
e. Kokerbijl met vleugelversiering in reliëf.
f. Late bronstijd.
g. Zwarte patina.
h. Meervoudige vondst uit natte context.
i. RMO c1894/11.1.
j. Butler, 1961: p. 199 fig 21.
122.
a. Schoonebeek.
b. Schoonebeek, kaartblad 22F.
c. 1930; gevonden bij normalisatie van het Schoonebeekerdiep.
d. Geoorde bronzen kokerbijl, l.9.8, s.3.9, 218 gr.
e. Kokerbijl met rijk geprofileerde mond.
f. Late bronstijd.
g. Veenpatina.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. DM 1930/II 9.
j. Butler, 1961: p. 232; Brief 22-2-1930.
123.
a. Schoonebeek.
b. Oosteindsche Stukken, kaartblad 22F, coördinaten 257.43/519.19.
c. 1950; gevonden in Oosteindsche Stukken, 1,5 km ten zuidoosten van Schoonebeek, 12 m ten oosten van de weg tussen Middendorp en Oosteindsche Stukken, 65 m van de Duitse grens, in door de Heidemijten behoefte van de bouw van een jaknikker uitgeworpen veengrond, waarbij geconstateerd werd dat het voorwerp tussen takjes en twijgjes zat, terwijl een gedeelte van de houten steel nog in het voorwerp aanwezig was.
d. Geoorde bronzen kokerbijl, l.10.2, s.5.3, 288 gr.
e. Kokerbijl met rijk geprofileerde mond.
f. Late bronstijd.
g. Object niet gezien.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. Privé-collectie.
j. -.
124.
a. Schoonebeek.
b. Schoonebeek, kaartblad 22F.
c. Gevonden in Schoonebeek, precieze omstandigheden onbekend.
d. Geoorde bronzen kokerbijl.
e. Kokerbijl, Zuidoost-Europees type.
f. Late bronstijd.
g. Object niet gezien.
h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
i. Privé-collectie.
j. -.
125.
a. Sleen.
b. Sleen, kaartblad 17G/H?
c. Gevonden in de omgeving van Sleen.
d. Geoorde bronzen hielbijl, l.11.7, s.4.5.
e. Geoorde hielbijl van lokaal type (AXPL:PS<>).
f. Midden-/late bronstijd.
g. Object niet gezien.
h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
i. DM 1923/VIII 3.
j. -.
126.
a. Sleen.
b. Sleen, kaartblad 17H, coördinaten 250.07/528.55.
c. Gevonden te Sleen, precieze omstandigheden onbekend.
d. Bronzen randhielbijl, l.17.1, s.6.0, 530 gr.
e. Hielbijl van lokaal type (AXP:FSJ).
f. Midden-bronstijd.
g. Met ronde groene vlekjes.
h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
i. DM 1956/VII 1.
j. Butler, 1963a: p. 210.
127.
a. Vledder.
b. Frederiksoord, kaartblad 16E, coördinaten 209.54/540.22.
c. Gevonden te Frederiksoord, precieze omstandigheden onbekend.
d. Geoord bronzen kokerbijl, l.7.1.
e. Kokerbijl, type Obembeck.
f. Late bronstijd.
g. Zwart patina.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. Privé-collectie, uitgeleend aan Oudheidkamer Ommen.
j. Fokkens, 1991: p. 206; Butler, 1986: fig. 13.
128.
a. Vries.
b. Zeegse, kaartblad 12B.
c. 1950; gevonden, tijdens ontginning van een stuk land, in veengrond op de rand van veen en vaste grond, op een diepte van ca. 1 m, gevonden vlakbij nr. 129.
d. Geoorde bronzen kokerbijl, versierd met vleugels en twee noppen daartussen, l.10.4, s.4.6.

- e. Kokerbijl met vleugelversiering in reliëf.
- f. Late bronstijd.
- g. Veenpatina.
- h. Meervoudige vondst uit natte context.
- i. DM 1955/IX 2a.
- j. Butler, 1963a: p. 232.

129.

- a. Vries.
- b. Zeegse, kaartblad 12B.
- c. 1950; gevonden nabij Zeegse, op de rand van veen en vaste grond, tijdens ontginning van het veen, vlakbij nr. 128.
- d. Geoorde bronzen kokerbijl, versierd met drie omlopende ribbels, l.11.3, s.3.9, 281 gr.
- e. Kokerbijl met rijk geprofileerde mond.
- f. Late bronstijd.
- g. Object niet gezien.
- h. Meervoudige vondst uit natte context.
- i. DM 1955/IX 2b.
- j. Butler, 1963a: p. 232.

130.

- a. Vries.
- b. Vries/Achterste Holten, kaartblad 12B, coördinaten 233.10/565.30.
- c. Gevonden in het gebied van de Achterste Holten, tijdens het kievitseierenzoeken op een ietwat glooiend terreintje grenzend aan het gedempte verloop van een voormalig stroompje. Mogelijk is de bijl afkomstig van hogeraf en naar beneden gekomen bij het dempen van het diepje.
- d. Bronzen randbijl.
- e. Lage randbijl, type Emmen.
- f. Vroege bronstijd.
- g. Object niet gezien.
- h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
- i. Privé-collectie.
- j. -.

131.

- a. Westerbork.
- b. Elp.
- c. 1932; los gevonden door arbeiders.
- d. Kleine bronzen vlakbijl, in twee stukken gebroken.
- e. Vlakbijltje/beiteltje.
- f. Vroege bronstijd.
- g. Object niet gezien.
- h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
- i. DM 1932/X 26.
- j. -.

132.

- a. Westerbork.
- b. Westerbork, kaartblad 17B, coördinaten 239.9/538.4.
- c. Gevonden in Westerbork, precieze omstandigheden onbekend.
- d. Hielbijl met beschadigde top, l.10.9, s.4.2, 177 gr.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXP:AS).
- f. Midden-bronstijd.
- g. Donkerbrons met putjes in het oppervlak.
- h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
- i. Privé-collectie.
- j. -.

133.

- a. Zuidlaren.
- b. Anner moeras, kaartblad 12E, coördinaten 247/535.
- c. 1996; gevonden op een akker 1 km ten zuidoosten van Zuidlaren.
- d. Hielbijl, l.12.8, s.3.75.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PS).
- f. Midden-bronstijd.
- g. Zwarte patina.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. Privé-collectie.
- j. -.

134.

- a. Zweeloo.
- b. Zweeloo/tumulus Galgenberg, kaartblad 17G, coördinaten 248.30/537.25.
- c. 1934; gevonden in het hoofdgraf van een secundaire tumulus, samen met 1934/V 1-32, een paar gouden spiralen, een armband, een pincet en een aantal pijlpunten van dun plaatbrons.
- d. Enigszins beschadigde bronzen hielbijl.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXP:FSW).
- f. Midden-bronstijd.
- g. Object niet gezien.
- h. Grafvondst.
- i. DM 1934/V 30.
- j. NDV 24 (1936): pp. 64-67, 121-123, 104-110, afb. 10-14; Butler, 1963a: p. 212; Lohof, 1991: p. 67.

135.

- a. Zweeloo.
- b. Wezup, kaartblad 17G, coördinaten 244.43/536.08.
- c. 1940/41; gevonden bij Wezup, tijdens het ploegen.
- d. Bronzen hielbijl, l.13.8, s.5.9.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXP:AFS).
- f. Midden-bronstijd.
- g. Object niet gezien.
- h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
- i. Privé-collectie.
- j. -.

136.

- a. Zweeloo.
- b. Aalden/Witteveen, Gelpenberg, kaartblad 17G.
- c. 1950; gevonden ca. 200 m ten noorden van de weg Aalden-Witteveen, 200 m ten zuidoosten van Gelpenberg bos.
- d. Geoorde bronzen kokerbijl, versierd met vleugels, beschadigingen aan de snede en de rand, l.11, s.3.3.
- e. Kokerbijl met vleugels.
- f. Late bronstijd.
- g. Object niet gezien.
- h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
- i. Privé-collectie.
- j. Butler, 1961: p. 232.

137.

- a. Zweeloo.
- b. Zweeloo/Paardelandsdrift, kaartblad 17G, coördinaten 244.30/535.63.
- c. 1986; gevonden 100 m ten oosten van de Paardelandsdrift en 400 m ten zuiden van de PW 7, bij het aardappelrooien.
- d. Bronzen kokerbijl, het oor is mislukt en niet volledig dichtgegoten, l.9.0, s.4.8, 147 gr.
- e. Kokerbijl, hybride type.
- f. Late bronstijd.
- g. IJzeraanslag (stroomdalvondst).
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. DM 1986/XII 3.
- j. -.

138.

- a. Zweeloo.
- b. Marsstroom/Meppen, kaartblad 17G, coördinaten 241.625/532.150 (perceel met het venetje).
- c. 1984; bij het aardappelrooien, in het deel van de Marsstroom ten zuidwesten van Meppen.
- d. Bronzen kokerbijl, l.8.2, s.4.0, 122 gr.
- e. Kokerbijl.
- f. Late bronstijd.
- g. Eén zijde lichtgroen, andere zijde roestkleurig met lichtgroen.
- h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
- i. DM 1988/XI 4.
- j. -.

139.
 a. Zweeloo.
 b. Zweeloo, kaartblad 17G.
 c. Gevonden nabij Zweeloo, bij het sorteren van aardappels.
 d. Hielbijl.
 e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PS).
 f. Midden-bronstijd.
 g. Bruine patina, deels glanzend, deels dof.
 h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 i. DM 1993/X 1.
 j. -.

140.
 a. Onbekend.
 b. Provincie Drenthe.
 c. 1920-1954.
 d. Smalbladige bronzen hielbijl, l.1 l.8, s.2.9, 139 gr.
 e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PS<).
 f. Midden-bronstijd.
 g. Verweerd met groenblauwe plekken.
 h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
 i. DM 1967/II 19.
 j. -.

141.
 a. Onbekend.
 b. Onbekend, mogelijk provincie Drenthe.
 c. Gevonden in een verhuisdoos.
 d. Bronzen hielbijl, l.15.9, s.5.5, 407 gr.
 e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PS).
 f. Midden-bronstijd.
 g. Patina wijst op herkomst uit natte context.
 h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
 i. Privé-collectie.
 j. -.

142.
 a. Onbekend.
 b. Provincie Drenthe.
 c. Onbekend.
 d. Bronzen kokerbijl.
 e. Kokerbijl.
 f. Late bronstijd.
 g. Bedekt met groenbruine bronspatina.
 h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 i. Privé-collectie.
 j. -.

143.
 a. Onbekend.
 b. Provincie Drenthe.
 c. Onbekend.
 d. Vrij korte en geoorde kokerbijl met zeer brede snede, l.8.6, s.5.6, 237 gr.
 e. Kokerbijl, type Wesseling.
 f. Late bronstijd.
 g. Object niet gezien.
 h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 i. DM 1962/II 188.
 j. -.

Provincie Groningen

144.
 a. Bellingwedde.
 b. Boertangerveen, kaartblad 13B.
 c. 1911; gevonden in de onderste lagen zwartveen (Gliede).
 d. Bronzen randbijl, l.9.4, s.4.6.
 e. Randbijl, type Oldendorf.
 f. Midden-bronstijd.

- g. Geel veenpatina.
 h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 i. GM 1911/VI 2.
 j. Butler, 1963a: p. 209; Glasbergen, 1957: Pl. VIII-1.

145.
 a. Bellingwedde.
 b. Veelerveen, kaartblad 13B, coördinaten 273.38/564.17.
 c. 1948; gevonden op het fabrieksterrein van de aardappelmeel-fabriek Westerwolde, onder het veen, één spit diep in het zand.
 d. Hielbijl.
 e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PS).
 f. Midden-bronstijd.
 g. De bijl is sterk gecorrodeerd en heeft krassen in de hiel aan één kant.
 h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 i. GM 1973/I 24.
 j. Groenendijk map Bellingwedde nr. 30.

146.
 a. Bellingwedde.
 b. Vriescheloo, kaartblad 13B, coördinaten 270.580/567.415.
 c. 1953-1954; gevonden tijdens het aardappelrooien met de hand, ter plaatse was het bouwland venig, ook onder de bouwvoor bevond zich veen, uit het steelgat stak nog ca. 5 cm sterk verweerd hout. Vindplaats op de westelijke flank van de zandrug van Bellingwolde-Vriescheloo, juist boven de grens van de Dollard-klei-afzetting.
 d. Grote bronzen kokerbijl, l.12.8, s.5.1, 420 gr.
 e. Kokerbijl met rijk geprofileerde mond.
 f. Late bronstijd.
 g. Veenpatina, de binnenzijde van de bijl vertoont afdrucken van het hout.
 h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 i. Privé-collectie.
 j. Butler, 1960a: p. 231; Glasbergen, 1957: Pl. VIII-3; Groenendijk map Bellingwedde nr. 9.

147.
 a. Bellingwedde.
 b. Westeind, kaartblad 13A, coördinaten 265.250/570.800.
 c. 1972; gevonden in buurtschap Westeind tussen Oude Pekela en Blijham, ten oosten van de Turfweg, tegenover de boerderij aldaar, tijdens het aardappelrooien.
 d. Kleine beschadigde kokerbijl, in kokerprop eikenhout van steel, l.8.4, s.5.3, 205 gr.
 e. Kokerbijl.
 f. Late bronstijd.
 g. Bruine patina, bij beschadigingen groen, hout wijst op vochtig milieu.
 h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 i. Privé-collectie.
 j. Groenendijk map Bellingwedde nr. 100.

148.
 a. Bellingwedde.
 b. Loosterveen, kaartblad 13A, coördinaten 273.12/566.35.
 c. 1994; opgeraapt op een tijdens een ruilverkaveling gemengde akker, ca. 2 km OZO van de kerk van Vriescheloo.
 d. Kokerbijl, l.9.2, s.4.8, 163 gr.
 e. Kokerbijl van algemeen in Noord-Nederland voorkomend type.
 f. Late bronstijd.
 g. Moorpatina, binnen en buiten.
 h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 i. Privé-collectie.
 j. Groenendijk, map Bellingwedde.

149.
 a. Bellingwedde.
 b. Hoomekerveen, kaartblad 13A, coördinaten 265.15/566.0.

- c. Onbekend.
 - d. Kokerbijl.
 - e. Kokerbijl.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Object niet gezien.
 - h. Waarschijnlijk enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. Privé-collectie.
 - j. Groenendijk map Bellingwedde nr. 61.
- 150.
- a. Groningen.
 - b. Ruisscherbrug/Middelbert, kaartblad 7D, coördinaten 238.300/582.375.
 - c. 1961; gevonden nabij Ruisscherbrug/Middelbert, 150 m ten zuidwesten van de kerk te Middelbert, niet ver van de weg, bij aanleg van de toeleidende weg van de Borgbrug (Eemskanaal), in zand.
 - d. Bronzen bijl met hoge randen en uitwaaijende snede, 1.7.8, s.3.5.
 - e. Randbijl, type Oldendorf.
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Object niet gezien.
 - h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - i. Privé-collectie.
 - j. -.
- 151.
- a. Hoogezand-Sappemeer.
 - c. Vossenburg/Kielwindeweer.
 - c. 1988.
 - d. Bronzen hielbijl, 1.14.8, s.5.3.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:AFS).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Patina groen met zwarte vlekjes, heeft jaren tussen oud ijzer gelegen.
 - h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - i. Privé-collectie.
 - j. Butler, 1963a: fig. 12.
- 152.
- a. Leek.
 - b. Zevenhuizen, kaartblad 11F, coördinaten 219/571.5.
 - c. 1877; gevonden in het ter plaatse 1 m dikke hoogveen, in een baggerput, 5 m onder het oppervlak op het zand.
 - d. Bronzen hielbijl, 1.14.7, s.4.3.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:AS).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Zwarte patina, schoongemaakte veenvondst.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. GM 1877/I 1.
 - j. Fokkens, 1991: p. 191; Glasbergen, 1957: p. 169, Pl. VIII-2.
- 153.
- a. Leek.
 - b. Tolbert, kaartblad 6H, coördinaten 219/577.
 - c. Gevonden in het veen, ten noorden van Tolbert.
 - d. Dikke hielbijl met rechte rust, 1.13, s.4.7.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:FSJ).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Goudkleurige, schoongemaakte veenvondst.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. GM 1906/I 5.
 - j. Fokkens, 1991: p. 190; Butler, 1963a: p. 210.
- 154.
- a. Marum.
 - b. De Wilp/Ronde Meer, kaartblad 11F, coördinaten 214.800/570.775.
 - c. Gevonden onder het veen, op het zand, samen met een slijpsteen.
 - d. Kokerbijl versierd met driehoekjes onder de rand, 1.13.1, s.4.7.
 - e. Kokerbijl met zaagtandversiering.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Bronskleurig, geen patina, hoekje uit de mondrand.
 - h. Meervoudige vondst uit natte context.
 - i. FM 7C-1.
 - j. Fokkens, 1991: p. 189; Boeles, 1951: p. 482, Pl. VI:7; Butler, 1961: p. 233.
- 155.
- a. Nieuwe Pekela.
 - b. Nieuwe Pekela, kaartblad 13A, coördinaten 262.3/564.2.
 - c. 1815; gevonden in een der venen van de Beneden Pekel A, 1,5 m diep.
 - d. Kokerbijl, atypisch.
 - e. Kokerbijl met rijk geprofileerde mond.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Steel van 2,5 voet lang zat er nog aan vast, oortje is gebroken.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. Onbekend.
 - j. Groenendijk, 1993: pp. 64, 171; Groenendijk map Nieuwe Pekela nr. 7.
- 156.
- a. Stadskanaal.
 - b. Onstwedderholte, kaartblad 13A.
 - c. Vondst van twee in elkaar zittende ringen, vier armbanden en een bijl van brons, op een diepte van 1,80 m beneden het maaiveld.
 - d. Geoorde kokerbijl, versierd met twee ribbels om de hals, 1.10.1.
 - e. Kokerbijl.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Zwarte patina.
 - h. Meervoudige vondst uit natte context.
 - i. GM 1895/I 1.
 - j. Butler, 1960b: pp. 117-122, fig 1.
- 157.
- a. Stadskanaal.
 - b. Onstwedde, kaartblad 13A, coördinaten 266/561.
 - c. Gevonden in een perceel heidegrond.
 - d. Bronzen hielbijl, 1.15.5, s.5.4.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:AS).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Oorspronkelijk zwart veenpatina.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. GM 1906/I 3.
 - j. -.
- 158.
- a. Stadskanaal.
 - b. Hoornerveen bij Wedde, kaartblad 13A, coördinaten 265.7/566.
 - c. Gevonden onder de veenlaag.
 - d. Bronzen bijl, 1.14.4, s.5.0.
 - e. Hielbijl van lokaal type (AXP:AFS).
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Oorspronkelijk zwarte patina, op het blad lichtgroen, schoongemaakt.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. GM 1906/I 4.
 - j. Butler, 1963a: p. 211.
- 159.
- a. Stadskanaal.
 - b. Onstwedde, Ter Maarsch, kaartblad 13C.
 - c. Gevonden in het veen.
 - d. Randbijl met hoge randen, 1.11.2, s.4.4.
 - e. Randbijl, type Oldendorf.
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Sterk verweerd, oorspronkelijk zwart.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. GM 1907/VI 1.
 - j. Butler, 1963a: p. 209.

160.

- a. Stadskanaal.
- b. Onstwedderholte, kaartblad 13A, coördinaten 265.7/564.
- c. Gevonden 1 m diep in een heideveld aan de voet van de Onstwedderholte.
- d. Hielbijl, l.14.5, s.4.7.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PHJ).
- f. Midden-bronstijd.
- g. Zwarte patina.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. GM 1907/VI 2.
- j. -.

161.

- a. Stadskanaal.
- b. Onstwedde, kaartblad 13A.
- c. Gevonden te Onstwedde, precieze omstandigheden onbekend.
- d. Grote kokerbijl versierd met een diagonaal gekerfd 'koortd' en vleugels, l.11.7, s.4.4.
- e. Kokerbijl met vleugelversiering in reliëf.
- f. Late bronstijd.
- g. Bronskleur met sporen van zwart.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. GM 1967/VII 1.
- j. Butler, 1961: p. 199, fig. 19.

162.

- a. Veendam.
- b. Wildervank, kaartblad 12F, coördinaten 254/566.
- c. 1867; gevonden 1,5 m onder het vaste veen.
- d. Hielbijl, l.14.4, s.5.4.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXP:FSJ).
- f. Midden-bronstijd.
- g. Roodbruine patina.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. Provinciaal Overijssels Museum Zwolle 115, bruikleen van Veenkoloniaal Museum Veendam.
- j. Butler, 1963a: p. 210; Groenendijk, 1993: pp. 77, 171.

163.

- a. Vlagtwedde.
- b. Weerdingermund, bij Ter Apel, kaartblad 18A.
- c. Gevonden in het veen.
- d. Bronzen randbijl, l.10.5, s.4.5.
- e. Randbijl, type Oldendorf.
- f. Midden-bronstijd.
- g. Goudkleurig.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. GM 1892/13.
- j. Butler, 1963a: p. 209; Groenendijk, 1993: p. 172.

164.

- a. Vlagtwedde.
- b. Ter Wisch/Laudernmarke, kaartblad 18B, coördinaten 270.40/548.30.
- c. Gevonden tussen Ter Wisch en Laudernmarke, tussen de Ruiten Aa en kanaal in de zogenaamde Markkamp, in bouwland.
- d. Sterk beschadigde bronzen kokerbijl met oortje, l.9.5, s.3.6.
- e. Kokerbijl.
- f. Late bronstijd.
- g. Eén zijde is sterk beschadigd en verweerd, onderaan bij de snede, patina wijst op vochtig milieu.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. GM 1921/IV 2.
- j. Butler, 1961; Groenendijk map Vlagtwedde nr. 34.

165.

- a. Vlagtwedde.
- b. Jipsingboertange, ten westen van de straat naar Mussel, kaartblad 18B.

- c. Ca. 1930; gevonden bij herontginning van land, op een diepte van 65 cm, onder 20 cm geel zand, waarboven anders gekleurde grond met een middellijn van ca. 1 m, waarin iets door rotting leek te zijn vergaan (dier?) of misschien graf uit grafheuvel.
- d. Bronzen hielbijl, l.10, s.5.7.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PS<).
- f. Midden-bronstijd.
- g. Zwarte patina.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. GM 1955/IX 1.
- j. -.

166.

- a. Vlagtwedde.
- b. Ter Wisch/Ter Haar, kaartblad 18A, coördinaten 269.90/547.70.
- c. Gevonden tussen Ter Wisch en Ter Haar, ten oosten van de Ruiten Aa.
- d. Bronzen randbijl, op het vlak zijn nog vaag dwarsgroeven te zien, l.10.7, s.4.3.
- e. Randbijl, type Oldendorf.
- f. Midden-bronstijd.
- g. Erg verweerd en schoongemaakt.
- h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
- i. GM 1934/I 1.
- j. Groenendijk map Vlagtwedde nr. 46.

167.

- a. Vlagtwedde.
- b. Vlagtwedderveldhuis, kaartblad 13DN, coördinaten 272.62/559.67.
- c. Langs een laan op pas geploegd bouwland, aan de rand van een laagte, die altijd in groenland lag.
- d. Kokerbijl met oortje, l.9.1, s.5.2.
- e. Kokerbijl.
- f. Late bronstijd.
- g. Object niet gezien.
- h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
- i. GM 1949/IX 1.
- j. Groenendijk map Vlagtwedde nr. 91.

168.

- a. Vlagtwedde.
- b. Sellingersluis, kaartblad 13D, coördinaten 274.5/552.6.
- c. Ca. 1953; gevonden tegen de westzijde van het Ruiten Aa-kanaal, ca. 300 m van de Sellingersluis, bij het spitten, 20 cm beneden het oppervlak, in een perceel bomenland, samen met nr. 169.
- d. Bronzen randhielbijl, snede aan één uiteinde enigszins beschadigd, l.14.5, s.5.6.
- e. Randhielbijl, type Vlagtwedde.
- f. Midden-bronstijd.
- g. Groen gecorrodeerd, alleen in de hiel is nog het oorspronkelijke zwarte oppervlak bewaard gebleven.
- h. Meervoudige vondst uit natte context.
- i. GM 1963/1 2.
- j. Butler, 1963a: p. 210; Groenendijk map Vlagtwedde nr. 33.

169.

- a. Vlagtwedde.
- b. Sellingersluis, kaartblad 13D, coördinaten 274.5/552.6.
- c. Ca. 1953; gevonden tegen de westzijde van het Ruiten Aa-kanaal, ca. 300 m van de Sellingersluis, bij het spitten, 20 cm beneden het oppervlak, in een perceel bomenland, samen met nr. 168.
- d. Bronzen randhielbijl, bovendeel is schuin afgebroken, l.12.6, s.5.5.
- e. Randhielbijl, type Vlagtwedde.
- f. Midden-bronstijd.
- g. Groen gecorrodeerd, alleen in de hiel is nog het oorspronkelijke zwarte oppervlak bewaard gebleven.
- h. Meervoudige vondst uit natte context.
- i. GM 1971/III 1.

j. Butler, 1963a: p. 210; Groenendijk map Vlagtwedde nr. 33.

170.

- a. Vlagtwedde.
- b. Weende, kaartblad 13D, coördinaten 271.58/557.50.
- c. Gevonden in een met veen gevulde laagte, waardoorheen een beekje stroomde, in of al op het zand.
- d. Bronzen hielbijl, 1.17.4, s.7.5.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXP:AMFS).
- f. Midden-bronstijd.
- g. Dof goudkleurig, er zat nog een stukje hout aan.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. GM 1956/I 1.
- j. Butler, 1963a: p. 211; Groenendijk map Vlagtwedde nr. 24.

171.

- a. Vlagtwedde.
- b. Sellingen-Zuidveld, kaartblad 18B, coördinaten 273.580/549.940.
- c. 1956-58; gevonden achterde boerderij, tijdens het aardappelrooien, volgens J.W. Boersma in *Celtic field*.
- d. Kokerbijl met oor, 1.8.9, s.4.95.
- e. Kokerbijl.
- f. Late bronstijd.
- g. Schoongemaakt helder brons, met putjes over het hele oppervlak, in de putjes nog lichtgroen.
- h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
- i. Privé-collectie.
- j. Groenendijk map Vlagtwedde nr. 16.

172.

- a. Vlagtwedde.
- b. Ter Apel, kaartblad 18A, coördinaten 269.87/544.52.
- c. 1962; gevonden ten oosten van Ter Apel, noordelijk van de Vossebrug, zuidelijk van de Poortbrug tijdens werkzaamheden op een land.
- d. Geoorde bronzen hielbijl, 1.11.2, s.4.0.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXPL:PS<>).
- f. Midden-bronstijd.
- g. Patina donkerbruin en gedeeltelijk gevlekt lichtgroen, hieren daar verwijderd, sterk gecorrodeerd.
- h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
- i. GM 1967/XII 2.
- j. Groenendijk map Vlagtwedde nr. 43.

173.

- a. Vlagtwedde.
- b. Sellingen/Zuidveld, kaartblad 13D, coördinaten 273.3/550.1.
- c. Ca. 1979; gevonden op de aardappelrooimachine na a ruilverkaveling, waarbij egalisatie van een hoge kop en opvulling van een venige laagte plaatsvond. Het hogere deel van het perceel bevond zich vooraan tegen de weg die nu de noordoostelijke begrenzing vormt van het nieuwe verkavelde perceel.
- d. Bronzen hielbijl, 1.14.9, s.4.1.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXP:PS).
- f. Midden-bronstijd.
- g. Top beschadigd, sterk gecorrodeerd.
- h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
- i. Privé-collectie.
- j. Groenendijk map Vlagtwedde nr. 17.

174.

- a. Vlagtwedde.
- b. Ter Apel, kaartblad 18A, coördinaten 268.77/544.57.
- c. 1985; met de metaaldetector gevonden in los gestort zand, naast het Nederlandse grenskantoor Ter Apel-Rietenbroek, op het terrein van een nieuw gebouw restaurant. De grond was afkomstig van het toen in aanleg zijnde parkeerterrein ten zuiden van het restaurant Het Boschhuis in Ter Apel.
- d. Bronzen hielbijl met oortje, 1.9.8, s.2.6.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXPL:PH<>).
- f. Late bronstijd.

g. Patina wijst op nat milieu, vermoedelijk uit een oude met veen gevulde beekmeander. Oortje is afgebroken.

h. Enkelvoudige vondst uit natte context.

i. Privé-collectie.

j. Groenendijk map Vlagtwedde nr. 90.

175.

- a. Vlagtwedde.
- b. Vlagtwedde, kaartblad 13D.
- c. Onbekend.
- d. Hielbijl, 1.13.5, s.4.8.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXP:AFS).
- f. Midden-bronstijd.
- g. Donkerbrons met lichtgroene corrosievlekjes.
- h. Enkelvoudige vondst uit onbekende context.
- i. Privé-collectie.
- j. Documentatie Butler.

176.

- a. Onbekend.
- b. Vermoedelijk Oost-Drenthe of Westervolde.
- c. Gevonden tussen aardappelen op de aardappelmeelfabriek te Stadskanaal.
- d. Brede korte bijl met vrij lage randen, 1.9.2, s.5.0.
- e. Randbijl met lage randen, type Emmen.
- f. Vroege bronstijd.
- g. Roestkleurig.
- h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
- i. GM 1974/III 2.
- j. -.

177.

- a. Onbekend.
- b. Waarschijnlijk Westervolde.
- c. Gevonden tussen aardappelen op de aardappelmeelfabriek De Toekomst-Twee Provinciën te Stadskanaal.
- d. Geoorde bronzen kokerbijl, 1.8.7, s.5.1.
- e. Kokerbijl.
- f. Late bronstijd.
- g. Zwarte patina, schoongemaakt bronskleurig, met kleine groene corrosievlekjes.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. GM 1980/IV 2.
- j. -.

178.

- a. Onbekend.
- b. Provincie Groningen.
- c. 1920/1930; vermoedelijk gevonden tijdens inpolderingswerkzaamheden van de Dollard, mogelijk ook uit Westervolde.
- d. Hielbijl, 1.14.7, s.5.2.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXP:AFS).
- f. Midden-bronstijd.
- g. Zwarte patina. Recente schade: uiteinde en snede bijgevijsd, 7-mm grote boorgaten op elke kant, de ene gevuld met ijzermassa, de andere met de afgebroken top van een ijzeren boor.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. Privé-collectie.
- j. -.

179.

- a. Onbekend.
- b. Mogelijk provincie Groningen.
- c. Aangetroffen in een kabinet in de Empire-stijlkamer in het Groninger Museum.
- d. Brónzen randbijl met hoge randen, versierd met drie evenwijdig ingegroefde, overdwarse lijnen tussen de opstaande randen, 1.7.4, s.3.85.
- e. Randbijl, type Oldendorf.
- f. Midden-bronstijd.

- g. Oppervlak enigszins aangetast en blijkbaar hardhandig schoongemaakt.
- h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
- i. GM 1959/X 1.
- j. Butler, 1963a: p. 209.

180.

- a. Onbekend.
- b. Mogelijk provincie Groningen.
- c. Gevonden bij inventarisatie van het magazijn van het Groninger Museum.
- d. Lange kokerbijl, met een versiering van vier knobbels op elk vlak, waarboven en -onder twee omlopende ribbels, versierd met ingegroefde kerven, l.13.45, s.4.6.
- e. Kokerbijl met rijk geprofileerde mond.
- f. Late bronstijd.
- g. Zwarte patina, de bijl is rigoreus schoongemaakt, waardoor de versiering nauwelijks nog zichtbaar is.
- h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
- i. GM 1964/X 2.
- j. Glasbergen, 1957: Pl. VIII:3.

Provincie Friesland

181.

- a. Heerenveen.
- b. Oudeschoot, in de Tjonger ten westen van Mildam, kaartblad 16B, coördinaten 193.15-70/548.93-548.15.
- c. 1956; gevonden bij baggerwerk in de Tjonger.
- d. Geoorde kokerbijl met vleugelversiering.
- e. Kokerbijl met vleugelversiering.
- f. Late bronstijd.
- g. Gereinigd, glanzend, goudkleurig. Onder in de koker nog klein blokje van toegespitste steel (was oorspronkelijk veel groter, maar door vinders afgebroken).
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. FM 4A-12.
- j. *Leeuwarder Courant* 27-3-1956; Elzinga, 1964: p. 33; H. Halbertsma, een niet-alledaagse vondst uit de Tjonger, *Sneeker Nieuwsblad* 19 110 no. 11: pp. 2, 19; Fokkens, 1991: p. 197.

182.

- a. Leeuwarden.
- b. Leeuwarden, kaartblad 6C, coördinaten 184.37/579.75.
- c. Ca. 1962-1963; gevonden te Leeuwarden, aan de westrand op het plateau van het schakelstation Schildkampen van het P.E.B. aan de Schieringerweg, noord van het trapje, plateau bestaat vermoedelijk uit opgebrachte grond.
- d. Snedegedeelte van vlakke bijl (bijlfragment).
- e. ?
- f. Bronstijd.
- g. Vrij sterk gecorrodeerd, helder groen, ook het breukvlak vertoont dezelfde patina, is dus niet recent.
- h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
- i. FM 1965-V-5.
- j. Butler, 1992.

183.

- a. Leeuwarden.
- b. Leeuwarden, kaartblad 6C, coördinaten 180.42/577.98.
- c. 1985; gevonden bij werkzaamheden in een bloemperkje langs de Zwettestraat tegenover de ontinningsfabriek.
- d. Kleine kokerbijl met oor en twee omlopende ribbels, l.8.4, s.4.9.
- e. Kokerbijl, type Oberbeck.
- f. Late bronstijd.
- g. In de steel zat nog hout.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. FM 1985-V-1.
- j. Butler, 1986: fig. 13.

184.

- a. Ooststellingwerf.
- b. Donkerbroek, kaartblad 11H, coördinaten 213.4/562.4.
- c. Voor 1904; gevonden te Donkerbroek, bij de voormalige schans Breeberg, in het veen.
- d. Hielbijl, l.16.2, s.5.7.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXP:AFS).
- f. Midden-bronstijd.
- g. Zwarte veenpatina, ten dele verwijderd.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. FM 1-2.
- j. Boeles, 1951: p. 482, Pl. VI, nr. 6; Fokkens, 1991: p. 197; Butler, 1963a: p. 212.

185.

- a. Ooststellingwerf.
- b. De Weper, kaartblad 11H, coördinaten 217/558.
- c. 1919; gevonden in een hoogte onder vroeger aanwezig veen "op ca. 1,50 m diepte in het zand" in de Weperpolder.
- d. Vrij smalle langwerpige bijl, l.15.5.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXP:AFS).
- f. Midden-bronstijd.
- g. Bronskleurig met groene patina en gietgaatjes.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. FM 1973-VIII-2.
- j. Fokkens, 1991: p. 204.

186.

- a. Ooststellingwerf.
- b. Donkerbroek, kaartblad 11H.
- c. Gevonden in het veen, bij het baggeren op ca. 7 m diepte.
- d. Randbijl, l.10.7, s.4.5.
- e. Randbijl met lageranden, type Emmen.
- f. Vroege bronstijd.
- g. Door R.M.O. gereinigd en van patina ontdaan, nu verveerd koperkleurig.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. FM 1-3.
- j. Boeles, 1951: p. 482, Pl. VI, 4; Butler, 1963a: p. 208; Fokkens, 1991: p. 196.

187.

- a. Opsterland.
- b. Bakkeveen, kaartblad 11F, coördinaten 213.5/566.5.
- c. Gevonden te Bakkeveen, precieze omstandigheden onbekend.
- d. Slanke hielbijl, l.14.3, s.3.65.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXP:MS<>).
- f. Midden-bronstijd.
- g. Donker met witte vlekken, zijanten zijn donker over goudkleurig.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. FM 7A-1.
- j. Boeles, 1951: p. 482, fig. 13;2; Fokkens, 1991: p. 195.

188.

- a. Opsterland.
- b. Duurswoude, kaartblad 11F, coördinaten 210.5/564.0.
- c. Gevonden te Duurswoude, precieze omstandigheden onbekend.
- d. Hielbijl, l.11.7, s.5.3.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXP:FSW).
- f. Midden-bronstijd.
- g. Zwaar gecorrodeerd, met putjes. Originele oppervlak gedeeltelijk bewaard, zwart glimmende patina.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. Privé-collectie.
- j. Fokkens, 1991: p. 194.

189.

- a. Tietjerksteradeel.
- b. Suawoude, kaartblad 6D, coördinaten 191.80/576.45.

- c. 1938; gevonden in het veen, 50 cm -NAP, op gronddepot ten westen van Suawoude. Grond was gebaggerd ca. 1 km ten westen van de uitmonding van de Fonejacht (meer/sloot) (tot 3 m -F.2P) bij het bakkershuis.
- d. Randbijl met lage rand en vrij wijd uitwaaiende snede en afgeronde top, l.1.1.7, s.5.35.
- e. Randbijl met lage randen, type Emmen.
- f. Vroege bronstijd.
- g. Donkerbronskleurige patina, oorspronkelijke patina is verwijderd.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. FM 229-34.
- j. Boeles, 1951: p. 482, fig. 13:1; Fokkens, 1991: p. 185.

190.

- a. Westdongeradeel.
- b. Bornwerd, kaartblad 6B.
- c. Gevonden te Bornwerd, precieze omstandigheden onbekend.
- d. Vleugelbijl, l.4.4.
- e. Vleugelbijl Italiaans type.
- f. Late bronstijd.
- g. Donkerbrons, gedeeltelijk schoongemaakt, binnenzijde vleugels aan één kant grijs-groen, aan de andere afzettingen van ijzerhoudend zand.
- h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
- i. RMO a1924/1.1.
- j. -.

191.

- a. Onbekend.
- b. Provincie Friesland.
- c. Onbekend.
- d. Hielbijl, l.1.42, s.5.4.
- e. Hielbijl van lokaal type (AXP:FSJ).
- f. Midden-bronstijd.
- g. Zwart patina.
- h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
- i. FM 87-4.
- j. Boeles, 1951: Pl. VI 5; Butler, 1963a: p. 210.

Lans- en speerpunten

Provincie Drenthe

192.

- a. Borger.
- b. Borger.
- c. 1997; gevonden tijdens een opgraving in het gebied 'Daalkampen' bij Borger, onderin de vulling van een grote afvalgreppel in een bronstijdnederzetting.
- d. Gaaf bronzen lanspuntje met lange schachtkoker met twee gaatjes en relatief klein blad.
- e. Speerpunt met pingaatjes, type Lüneburg.
- f. Midden-bronstijd.
- g. Groen geoxideerd, stukje hout aanwezig in de schacht en pinnetje in de pingaatjes (verpulverd).
- h. Nederzettingvondst.
- i. Momenteel Vakgroep Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen.
- j. -.

193.

- a. Borger.
- b. Buinen.
- c. Ca. 1924; gevonden bij het aardappelrooien op het land van een landbouwer uit Buinen.
- d. Een bronzen lanspunt met lauriervormig blad en spitskegelvormige schachtkoker met twee pingaatjes in het midden.
- e. Speerpunt met pingaatjes, type Lüneburg.
- f. Bronstijd.
- g. Donkerbruine tot zwarte patina, kleine corrosieplekjes, beschadigd.
- h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.

i. DM 1924/X 14.

j. Butler, 1960c: p. 108.

194.

- a. Borger.
- b. Drouwen, kaartblad 12G, coördinaten 247.000/551.700.
- c. 1984; gevonden met een groot aantal andere bronzen voorwerpen in de scherven van een door de ploeg geraakt potje in het Drouwenerveld. Deze voorwerpen zijn grotendeels afkomstig uit Noord-Duitsland/Zuid-Scandinavië.
- d. Zeven bronzen lanspunten.
- e. Speerpunt zonder pingaatjes.
- f. Late bronstijd.
- g. Groen geoxideerd.
- h. Meervoudige vondst uit droge context.
- i. DM 1984/XII 1, 10 11, 20, 27, 52, 67.
- j. Butler, 1986: pp. 133-168, fig. 5; Hielkema, 1994: p. 9; Kooi, 1986a: pp. 62-63; Kooi, 1986b: pp. 146-150.

195.

- a. Borger.
- b. Westdorp, kaartblad 17, coördinaten 246.100/547.100.
- c. 1993; gevonden tijdens het aardappelrooien ten westen van Westdorp, in het gebied met de naam 'Poelkampen'.
- d. Bronzen speerpunt. Het voorwerp is ondeskundig schoongemaakt (geschuurd).
- e. ?
- f. Bronstijd.
- g. Donkerbruine patina, oppervlak gekrast en met putjes.
- h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
- i. DM 1994/XI 5.
- j. -.

196.

- a. Emmen.
- b. Bargeroosterveen.
- c. 1916; gevonden op veenplaats 28 van het Bargeroosterveen, 1,5 m diep in de zwarte veenlaag of darg.
- d. Bronzen lanspunt met laurierbladvormig blad en kegelvormige schachtkoker die tot de punt doorloopt, met twee pingaatjes (afgietsel, origineel?).
- e. Speerpunt met pingaatjes.
- f. Bronstijd.
- g. Origineel object niet gezien.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. Afgietsel DM 1924/VI 7.
- j. -.

197.

- a. Emmen.
- b. Bargeroosterveld.
- c. 1898; gevonden 30 cm onder het oppervlak in een heideveld te Bargeroosterveld bij Bamar's Bos.
- d. Grote, sterk geërodeerde, in drie stukken gebroken, groen geoxideerde bronzen lanspunt met laurierbladvormig blad, twee gaatjes in de bladbasis en een kegelvormige schachtkoker.
- e. Speerpunt met oogjes in de basis van het blad, lers of Engels type.
- f. Midden-bronstijd (tweede helft).
- g. Sterk geërodeerd, groen geoxideerd (oorspronkelijk vuilkoperkleurig), beschadigd, gebroken, putjes in het oppervlak door corrosie.
- h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
- i. DM 1898/II 3.
- j. Butler, 1963b: pp. 98-100, 109, 217; Butler, 1987: p. 32, fig. 9:1; Jacob-Friesen, 1967: p. 379, Tafel 108:5.

198.

- a. Emmen.
- b. Bargeroosterveld.
- c. Ca. 1916; gevonden ten oosten van Bargeroosterveld op veen-

- plaats 57, ca. 320 m ten westen van het Scholtenskanaal, ca. 1,2 m onder het maaiveld in het zogenaamde bovenveen, onder grauwveen, op de scheiding van het zwartveen.
- d. Bronzen lanspunt met in de schachtaantweezijdeneendoorboring, een vrij smal blad met een kleine beschadiging aan één zijde van het schachtverlengde, gietnaad op schacht aan één zijde niet geheel weggewerkt.
 - e. Speerpunt met pingaatjes.
 - f. Bronstijd.
 - g. Object niet gezien.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. Collectie NV Veenderijen Turfstrooiselfabriek 'Klazienaveen' te Groningen.
 - j. Kok, 1973: pp. 237-242.
- 199.
- a. Emmen.
 - b. Emmen.
 - c. Gevonden te Emmen.
 - d. Koperkleurige, beschadigde bronzen lanspunt met laurierblad-vormig blad en kegelvormige, tot in de punt doorlopende schachtkoker met twee pingaten en verder meerdere erosiegaten.
 - e. Speerpunt met pingaatjes.
 - f. Bronstijd.
 - g. Meerdere erosiegaten, voornamelijk in de koker restanten van bruinzwarte patina.
 - h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
 - i. DM 1855/1 55.
 - j. -.
- 200.
- a. Emmen.
 - b. Erica.
 - c. Gevonden 1 m onder het vaste hoogveenoppervlak op de zandgrond te Erica.
 - d. Enigszins ingevreten bronzen lanspunt met lauriervormig blad en kegelvormige, tot in de punt doorlopende schacht met twee pingaten en twee richels vlak onder de rand van de schacht.
 - e. Speerpunt met pingaatjes.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Bruin/donkerkoperkleurig, putjes in het oppervlak.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1922/VIII 1.
 - j. Museumverslag DM 1922: pp. 10-11; Jacob-Friesen, 1967: p. 379, Tafel 132:8.
- 201.
- a. Emmen.
 - b. Erica.
 - c. 1934; gevonden aan de Noorderstraat (grens Erica-Amsterdamseveld), 1,2 m diep in losgemaakte grond, waar vroeger blijkbaar een stroompje had gelopen, op de bodem waarvan het voorwerp lag.
 - d. Bronzen speerpunt met lang blad en kegelvormige schachtkoker met twee pingaatjes, waarin resten van de houten steel.
 - e. Speerpunt met pingaatjes.
 - f. Bronstijd.
 - g. Donkerbruin, met stukken zwarte patina en donkergroene oxidatieplekken, stukje hout van de steel nog in de schachtkoker aanwezig.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1934/III 4.
 - j. Museumverslag DM 1934: p. 21.
- 202.
- a. Emmen.
 - b. Nieuw-Weerdinge.
 - c. Gevonden ca. 3 m diep even boven de darg in het vaste hoogveen van plaats 66 aan de Weerdingerdijk bij Nieuw-Weerdinge.
 - d. Bronzen lans- of speerpunt met afgerond-ruitvormig blad en tot de punt doorlopende, kegelvormige schachtkoker met twee pingaten.
 - e. Speerpunt met pingaatjes.
 - f. Bronstijd.
 - g. Bruin/donkerkoperkleurig met donkerbruine patina.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1922/V 2.
 - j. Jacob-Friesen, 1967: p. 379, Tafel 95:14.
- 203.
- a. Emmen.
 - b. Nieuw-Weerdinge.
 - c. Gevonden in het veen bij Nieuw-Weerdinge, samen met een andere speerpunt.
 - d. Bronzen speerpunt met schachtkoker met drie ribbels rond de kokermond.
 - e. ?
 - f. Late bronstijd.
 - g. Donkere veenpatina.
 - h. Meervoudige vondst uit natte context.
 - i. RMO c1925/11.1.
 - j. Jacob-Friesen, 1967: p. 379, Tafel 132:7.
- 204.
- a. Emmen.
 - b. Nieuw-Weerdinge.
 - c. Gevonden in het veen bij Nieuw-Weerdinge, samen met een andere speerpunt.
 - d. Bronzen speerpunt met schachtkoker.
 - e. ?
 - f. Late bronstijd.
 - g. Donkere veenpatina.
 - h. Meervoudige vondst uit natte context.
 - i. RMO c1925/11.2.
 - j. -.
- 205.
- a. Emmen.
 - b. Nieuw-Weerdinge.
 - c. Gevonden in het veen bij Nieuw-Weerdinge.
 - d. Bronzen speerpunt met schachtkoker.
 - e. Speerpunt met pingaatjes, type Tréboul.
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Vuilkoperkleurig met restjes van donkere patina, twee gaten in de koker.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. RMO c1926/12.1.
 - j. Butler, 1987: p. 31, fig. 1:6.
- 206.
- a. Emmen.
 - b. Noordbarge, kaartblad 17H, coördinaten 252.830/531.600.
 - c. Gevonden als oppervlaktevondst op akkerland ca. 200 m ten noordwesten van de Klinkmolenbrug, ca. 4 km ten westzuidwesten van Noordbarge.
 - d. Bronzen lanspunt.
 - e. ?
 - f. Bronstijd.
 - g. Object niet gezien.
 - h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - i. Privé-collectie.
 - j. -.
- 207.
- a. Emmen.
 - b. Oranjedorp.
 - c. Gevonden te Oranjedorp.
 - d. Bronzen lanspunt met zeer lange schachtkoker met twee pingaten en relatief klein, enigszins ruitvormig blad, de vleugels van het blad aan beide zijden aan het einde (secundair) omgebogen, de schachtkoker iets krom, fraai donkerveenpatina.
 - e. Speerpunt met pingaatjes, type Lüneburg.
 - f. Midden-bronstijd.

- g. Zwarte veenpatina.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. DM 1962/II 40.
j. -.
208.
a. Emmen.
b. Weedingerveen.
c. 1923; gevonden in het Weedingerveen op een diepte van ruim 3 m in de darg aan de Weedingerdijk.
d. Verweerde, koperkleurige, smalle lanspunt met smal, spits laurierbladvormig blad en kegelvormige tot in de punt doorlopende schachtkoker zonder pingaten.
e. Speerpunt zonder pingaatjes, type Hulterstad.
f. Vroege bronstijd.
g. Koperkleurig met gedeeltelijk zwarte patina.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. DM 1923/VIII 1.
j. Museumverslag DM 1923: pp. 22-23; Jacob-Friesen, 1967: p. 379, Tafel 91:9.
209.
a. Odoorn.
b. Brammershoopveen.
c. Gevonden op ca. 50 cm diepte in het turfveen te Brammershoopveen.
d. Klein, sterk beschadigd, donkerkleurig lans- of speerpuntje van brons met smal langwerpig blad en kegelvormige, doorlopende schacht met twee grote pingaten.
e. Speerpunt met pingaatjes.
f. Bronstijd.
g. Donkerbruine patina, sterk beschadigd.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. DM 1922/VII 3.
j. Museumverslag DM 1922: pp. 11-12; Jacob-Friesen, 1967: p. 379, Tafel 179:10.
210.
a. Odoorn.
b. Exloërmond.
c. 1906; gevonden bij het turfgraven.
d. Grote, geelkoperkleurige lanspunt met laurierbladvormig blad met twee oogjes in de bladbasis en kegelvormige, tot in de punt doorlopende schachtkoker zonder pingaten.
e. Speerpunt met oogjes in de basis van het blad, Iers of Engels type.
f. Midden-bronstijd (tweede helft).
g. Object niet gezien.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. DM 1908/XII 1.
j. Butler, 1960c: p. 108; Butler, 1963b: pp. 98-100, 109, fig. 28b; Butler, 1987: p. 32, fig. 9:2; De Laet & Glasbergen, 1959: p. 152; Jacob-Friesen, 1967: p. 379, Tafel 108:6; Kymmel, 1908: pp. 202-204.
211.
a. Odoorn.
b. Exloërveen.
c. 1883; gevonden in het Exloërveen.
d. Roodkoperkleurige bronzen lanspunt met zeer klein afgerond-spitsdriehoekig blad en lange, tot in de punt doorlopende schachtkoker.
e. Speerpunt zonder pingaatjes.
f. Bronstijd.
g. Object niet gezien.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. DM 1883/VIII 2.
j. -.
212.
a. Odoorn.
b. Odoorn.
- c. 1859; gevonden in de omgeving van Odoorn, precieze omstandigheden onbekend.
d. Bronzen speerpunt.
e. ?
f. Bronstijd.
g. Grotendeels groen geoxideerd, oorspronkelijk oppervlak sterk aangetast.
h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit droge context.
i. DM 1863/I 8.
213.
a. Odoorn.
b. Odoorn.
c. Gevonden ten zuiden van Odoorn, precieze omstandigheden onbekend.
d. Beschadigde, lichtgroen geoxideerde, bronzen lanspunt met klein, laurierbladvormig blad en kegelvormige, tot in de punt doorlopende schachtkoker met twee pingaten.
e. Speerpunt met pingaatjes.
f. Bronstijd.
g. Voornamelijk van binnen lichtgroen geoxideerd, van buiten donkergroenzwart, glanzend, schachtkokeren één pingat beschadigd.
h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
i. DM 1863/I 17.
j. -.
214.
a. Odoorn.
b. Odoornerveld.
c. Gevonden bij turfgraven in het Odoornerveld, waar weinig veen zat, tegen het zand van de Wallertswal (tussen het veen en het bos van Staatsbosbeheer).
d. Fragment van een lanspuntje, de koker vrijwel geheel uitgebrosen.
e. ?
f. Bronstijd.
g. Object niet gezien.
h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
i. Privé-collectie.
j. -.
215.
a. Odoorn.
b. Weedinger Achterdiep.
c. Gevonden door oergravers aan het Weedinger Achterdiep, ca. 1-1,5 km van de straatweg Valthermond-Weedingermond.
d. Bronzen speerpunt met twee pingaatjes.
e. Speerpunt met pingaatjes.
f. Bronstijd.
g. Zwarte patina over bijna het gehele oppervlak.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. DM 1941/XI 8.
j. -.
216.
a. Rolde.
b. Eldersloo, kaartblad 12D.
c. 1909; gevonden in een veenplas aan de westzijde van het diepje bij Eldersloo, samen met een slijpsteen en een bronzen hielbijl.
d. Sterk beschadigde, donkerkoperkleurige bronzen lanspunt met lauriervormig blad en tot in de punt doorlopende schachtkoker met twee pingaten, na vinden bijgewerkt.
e. Speerpunt met pingaatjes.
f. Midden-bronstijd.
g. Donker van kleur, pokdalig oppervlak, beschadigd.
h. Meervoudige vondst uit natte context.
i. DM 1909/VI 3.
j. Van der Sanden & Van Vilsteren, 1993: p. 37, fig. 1.10; Hielkema, 1994: p. 6, fig. 6:1.

217.
 - a. Rolde.
 - b. Ekehaar/Amen.
 - c. 1944; gevonden in een perceel groenland aan de zandweg van Ekehaar naar het Amerbrugje.
 - d. Bronzen speerpunt met hartvormig blad en kegelvormige schacht koker met twee pingaatsjes en erin het uiteinde van de houten schacht.
 - e. Speerpunt met pingaatsjes.
 - f. Vroege bronstijd.
 - g. Donkerbruin van kleur.
 - h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
 - i. DM 1944/III 1.
 - j. Van der Sanden & Van Vilsteren, 1993: p. 37.
218.
 - a. Rolde.
 - b. Papenvoort.
 - c. Gevonden bij het leggen van buizen voor de waterleiding nabij Papenvoort, in verband met de aanleg van de 'kunstweg' Borger-Rolde.
 - d. Donkerroodkoperkleurig bronzen lanspuntje met spits-bladvormig blad en kegelvormige, tot in de punt doorlopende lange schachtkoker zonder pingaten, twee platte oortjes midden op het steelgedeelte.
 - e. Speerpunt met oogjes op de schacht, Iers of Engels type.
 - f. Midden-bronstijd (eerste helft).
 - g. Object niet gezien.
 - h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
 - i. DM 1923/II 1.
 - j. Museumverslag 1923: p. 23; Butler, 1963b: pp. 102-103, 109; Jacob-Friesen, 1967: p. 379, Tafel 108:4.
219.
 - a. Schoonebeek.
 - b. Schoonebeek.
 - c. 1894; gevonden samen met twee kokermessen, twee kokerbijlen en een kokersierstuk, op een stuk groenland op laagveen in het dal van de Barger- of Westerbeek, ten westen van de beek, ca. 1,5 km ten noordoosten van Schoonebeek, ca. 50 cm onder het veen op zand.
 - d. Vuilkoperkleurige bronzen lanspunt met laurierbladvormig blad en kegelvormige, tot in de punt doorlopende schachtkoker met twee pingaten.
 - e. Speerpunt met pingaatsjes.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Vuilkoperkleurig met gedeeltelijk zwarte patina.
 - h. Meervoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1894/XII 1c.
 - j. De Laet & Glasbergen, 1959: Pl. 32; Butler, 1961: fig. 21; Butler, 1965: p. 175; Butler, 1969: afb. 28, afb. 44; Eischveld Bosch, 1980: pp. 135-148; Hielkema, 1994: p. 8, fig. 9; Jacob-Friesen, 1967: p. 379, Tafel 172: 8-13.
220.
 - a. Schoonebeek.
 - b. Schoonebeek.
 - c. 1896; gevonden bij het zandgraven in de veenlaag te Schoonebeek.
 - d. Beschadigde bronzen lanspunt met kort eivormig blad en kegelvormige, tot in de punt doorlopende schachtkoker met één gat.
 - e. Speerpunt met pingaatsjes.
 - f. Bronstijd.
 - g. Beschadigd, oorspronkelijk koperkleurig, nu met gedeeltelijk donkerbruin tot zwarte patina, beetje groene oxidatie binnenin de koker.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1896/XI 2.
 - j. -.
221.
 - a. Schoonebeek.
 - b. Schoonebeekerdiep.
 - c. 1978 of 1979; gevonden bij reconstructiewerkzaamheden aan het Schoonebeekerdiep.
 - d. Bronzen speerpunt met lang, ogivaal blad en schachtkoker tot aan de punt, zonder doorboringen, met erin resten van de houten steel.
 - e. Speerpunt zonder pingaatsjes.
 - f. Bronstijd.
 - g. Koperkleurig met resten van zwarte patina.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. RMO 1982/2.2.
 - j. -.
222.
 - a. Vledder.
 - b. Vledder.
 - c. 1937; gevonden in het kringgrepuimenveld ten oosten van de weg Vledder-Doldersum bij Vledder, in een graf onder tumulus Va (een langbed met paalzetting).
 - d. Bronzen lans- of speerpuntje.
 - e. ?
 - f. Late bronstijd.
 - g. Zeer sterk beschadigd (mogelijk door verbranding), meerdere stukken afgebroken, krom, grijsachtig van kleur.
 - h. Grafvondst.
 - i. DM 1937/VII 318.
 - j. -.
223.
 - a. Vledder.
 - b. Steenwijker Aa.
 - c. Gevonden bij het vissen in de Steenwijker Aa, op de oever in het veen, direct ten noorden van de samenvloeiing van de Vledder Aa en de Wapserveense Aa.
 - d. Beschadigde bronzen lanspunt met kegelvormige, tot de punt doorlopende schacht met twee pingaatsjes.
 - e. Speerpunt met pingaatsjes.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Bruinzwarte patina.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. DM 1946/X 1.
 - j. -.
224.
 - a. Vries.
 - b. Vries, kaartblad 12B, coördinaten 233.400/565.200.
 - c. 1981; gevonden bij het aardappelrooien met de rooimachine, ca. 750 m ten oosten van de Hooidijk, ca. 1550 m ten zuidwesten van Vries.
 - d. Fraaie bronzen lanspunt.
 - e. ?
 - f. Bronstijd.
 - g. Object niet gezien.
 - h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
 - i. Privé-collectie.
 - j. -.
225.
 - a. Westerbork.
 - b. Elp.
 - c. Gevonden in zandgrond ten zuiden van Elp.
 - d. Bronzen lanspunt.
 - e. ?
 - f. Bronstijd.
 - g. Niet gezien.
 - h. Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - i. DM 1909/VIII 8.
 - j. -.

226.
a. Onbekend.
b. Provincie Drenthe.
c. Onbekend.
d. Slanke, sterk beschadigde, lichtgroen geoxideerde bronzen lanspunt met langwerpig wilgenbladvormig blad en kegelvormige, tot in de top doorlopende schachtkoker, gebroken.
e. ?
f. Bronstijd.
g. Lichtgroen geoxideerd, sterk beschadigd.
h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit droge context.
i. DM 1855/I 58.
j.
227.
a. Onbekend.
b. Provincie Drenthe.
c. Onbekend.
d. Bronzen lanspunt met licht beschadigde schachtkoker.
e. ?
f. Bronstijd.
g. Restjes donkerbruine patina.
h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
i. DM 1905/II 6.
j.
228.
a. Onbekend.
b. Provincie Drenthe.
c. Onbekend.
d. Kleine bronzen speerpunt met schachtkoker met twee pingaatsjes.
e. Speerpunt met pingaatsjes.
f. Bronstijd.
g. Donkerbruine patina met een aantal kleine groene plekjes.
h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
i. RMO c1950/3.3.
j. Jacob-Friesen, 1967: p. 379, Tafel 112:8.
229.
a. Onbekend.
b. Provincie Drenthe (mogelijk uit het veen bij Nieuw-Weerdinge).
c. Onbekend.
d. Bronzen lanspunt met schachtkoker met daarin één pingaatsje.
e. Speerpunt met pingaatsje.
f. Bronstijd.
g. Donkergekleurd, beschadigd.
h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
i. DM 1962/II 184.
j. Memoriaal Glasbergen P.M.D. Assen 8-11-'54 tot 1-2-'57, d.d. 4-7-'55.
230.
a. Onbekend.
b. Provincie Drenthe (mogelijk uit het veen bij Nieuw-Weerdinge).
c. Onbekend.
d. Zeer fraaie bronzen lanspunt zonder gat(en) voor bevestiging.
e. Speerpunt zonder pingaatsjes.
f. Bronstijd.
g. Donkerbruine patina.
h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
i. DM 1962/II 185.
j. Memoriaal Glasbergen P.M.D. Assen 8-11-'54 tot 1-2-'57, d.d. 4-7-'55.

Provincie Groningen

231.
a. Leek.
b. Boerakker, kaartblad 6H, coördinaten ca. 218.050/579.950.
c. Gevondentijdens 'natte vervening' ten oostenvandeweg Kuzemer-

- Boerakker, ten noorden van de Matsloot, in een 'spitveen' in het veen te Boerakker.
d. Bronzen speerpunt met geprofileerde kokermond met daarboven een lijn- en puntversiering, een klein pingaatsje in de koker, op het blad de patina plaatselijk door schuren verwijderd.
e. Speerpunt met pingaatsje.
f. Overgang midden-/late bronstijd.
g. Donkerbruine patina.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. GM 1955/VII 3.
j. Formis, 1981: p. 22; Glasbergen, 1957: p. 136; Jacob-Friesen, 1967: pp. 267, 380, Taf. 159:5.
232.
a. Stadskanaal.
b. Blekslage.
c. 1918; gevonden 12 cm diep in lemig zand onder de humus in een hoog stuk land bij Blekslage, ten westen van de dijk – Kopstukken – of derde veenweg, ten oosten van de Mussel Aa.
d. Geelbronzen lanspunt met lauriervormig blad met twee oogjes in de bladbasis en kegelvormige, holle schachtkoker, met daarin een stukje van de houten steel.
e. Speerpunt met oogjes in de basis van het blad, Brits-lers type.
f. Midden-bronstijd (tweede helft).
g. Donkerbruine tot zwarte patina over grote delen van het oppervlak, licht beschadigd.
h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
i. GM 1918/V 1.
j. Butler, 1963b: pp. 98-100, 109, 217, 221, fig. 28a; Butler, 1987: p. 32, fig. 9:3; De Laet & Glasbergen, 1959: p. 152; Glasbergen, 1957: pp. 136, 169, Pl. IX:2; Jacob-Friesen, 1967: p. 380, Tafel 108:3.
233.
a. Vlagtwedde.
b. Ter Apel.
c. 1917; gevonden in het veen te Ter Apel.
d. Beschadigde, kleine bronzen lanspunt met spits-eivormig blad en bijna tot in de punt doorlopende schachtkoker met twee pingaten.
e. Speerpunt met pingaatsjes.
f. Bronstijd.
g. Object niet gezien.
h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
i. GM 1917/VI 2.
j. -.

Provincie Friesland

234.
a. Ooststellingwerf.
b. Donkerbroek, kaartblad 11H, coördinaten 212.000/559.000.
c. Gevonden door arbeiders te Donkerbroek.
d. Vrij lange, spitse speerpunt met smal blad en tot in de punt doorlopende schacht met twee pingaten, oppervlak enigszins gecorodeerd.
e. Speerpunt met pingaatsjes.
f. Late bronstijd.
g. Oorspronkelijk bronskleurige, nu gedeeltelijk donkerbruine patina, putjes op het oppervlak.
h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
i. FM 1-16.
j. Boeles, 1951: pp. 52, 482, Pl. 6, fig. 13; Fokkens, 1991: p. 197.
235.
a. Opsterland.
b. Bakkeveen, kaartblad 11F, coördinaten 214.000/567.800.
c. 1918; gevonden te Bakkeveen (Mieuwmeerswijk).
d. Speerpunt met vrij smal, iets afgerond blad, onderende van de schacht afgebroken, blad vrij sterk omgebogen.

- e. Speerpunt met pingaatjes, type Lüneburg.
- f. Late bronstijd.
- g. Donkergrijze patina, oorspronkelijk donker koperkleurig, schacht direct onder het blad afgebroken, blad vrij sterk omgebogen.
- h. Enkelvoudige vondst, context onbekend.
- i. FM 7B-1.
- j. Boeles, 1920: p. 293; Boeles, 1951: pp. 52, 482, Pl. VI, fig. 13; Fokkens, 1991: p. 195.

236.

- a. Opsterland (Smallerland).
- b. Ureterp (Drachten), kaartblad 11E, coördinaten 202.660/567.660.
- c. Ca. 1960; gevonden in grind gebruikt bij de aanleg van Rijksweg 43, ter hoogte van het verpleeghuis Bertilla, waaraan materialenopslag voor de Rijksweg was. Volgens de vinder zou het grind afkomstig zijn uit Duitsland, Ureterp, gemeente Opsterland of mogelijk Drachten, gemeente Smallerland (in F.M. geïnventariseerd onder Drachten).
- d. Vrij lange speerpunt met lancetvormig blad en sterk conische, tot de punt toelopende schacht met twee pingaten, onversierd.
- e. Speerpunt met pingaatjes.
- f. Late bronstijd (datering volgens Fokkens, 1991: p. 192).
- g. Resten donkerbruine patina aanwezig, krassen op de vleugelbladen, evenwijdig met de koker, onderste deel van de schacht ingedeukt en groen geoxideerd, ook aan de binnenkant.
- h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context (grind wordt vaak opgebaggerd uit rivieren).
- i. FM 1967/VIII 2.
- j. Fokkens, 1991: p. 192.

Dolken

Provincie Drenthe

237.

- a. Anloo.
- b. Eext/Anderen, kaartblad 12O, coördinaten 242.070/558.400.
- c. 1928; gevonden in het hoofdgraf van een grafheuvel ten westen van de Eexter grafkelder en ten zuiden van de zandweg Eext-Anderen.
- d. Fragmenten van een bronzen dolkklings.
- e. Type Sögel.
- f. Begin midden-bronstijd.
- g. Groen geoxideerd.
- h. Grafvondst.
- i. DM 1928/VII 6.
- j. Lohof, 1991 (II): p. 7, nr. 015-0.

238.

- a. Anloo.
- b. Gasteren, kaartblad 12O, coördinaten 241.430/561.67.
- c. 1964; gevonden in de nabijheid van tumulus 43, binnen een straal van ca. 20 m vanuit het heuvelcentrum, maar niet met zekerheid afkomstig uit de heuvel.
- d. Bronzen, donkergroen gepatineerde dolk, plaats der nieten duidelijk te zien.
- e. Nietendolk.
- f. Midden-bronstijd.
- g. Donkergroen, sneden beschadigd.
- h. Enkelvoudige vondst uit droge context (het staat niet vast dat deze vondst uit de grafheuvel komt, laat staan dat het een grafgift is).
- i. DM 1984/IV 1.
- j. Harsema & Ruiter, 1966; 195-196, fig. 8; Lohof, 1991 (II): p. 14, nr. 029-1; Kooi, 1986b: p. 147.

239.

- a. Borger.
- b. Drouwen/Buinerveen.
- c. 1922; gevonden bij de normalisering van de Oostermoerse Vaart tussen station Drouwen en Buinerveen in veengrond, samen met

een hondenschedel (mogelijk op dezelfde plaats als DM 1960/II 2).

- d. Smalle, onbeschadigde, matte bronzen dolkklings met in het bovenstuk vier klinknagels, waarvan drie met grote kop (*Ringkopfniete*).
- e. Ringnietendolk, type Sögel.
- f. Begin midden-bronstijd.
- g. Object niet gezien.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context (de dolk is niet gecombineerd met een ander bronzen voorwerp en bovendien is de associatie met de hondenschedel niet zeker).
- i. DM 1922/VII 1.
- j. Museumverslag DM 1922: p. 10.

240.

- a. Borger.
- b. Drouwen/ermond.
- c. 1884; gevonden in het veen aan de Drouwen/ermond in de zogenaamde '60 roeden', 10 voet (ca. 3 m) diep onder het veen op de zandbodem.
- d. Weinig beschadigde bronzen dolk met twee volledige en twee onvolledige klinkboutgaatjes, punt afgebroken.
- e. Nietendolk, type Sögel.
- f. Begin midden-bronstijd.
- g. Niet gezien.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. GM 1884/II 1.
- j. -.

241.

- a. Borger.
- b. Oostermoerse Vaart.
- c. Gevonden bij het over het land verspreiden van bagger afkomstig uit de Oostermoerse Vaart, ter hoogte van de oude brug in de Drouwen/erdijk, bij de huidige samenvloeiing van het Voorste Diep en het Groote Diep (mogelijk op dezelfde plaats als DM 1922/VII 1).
- d. Bronzen dolk met oorspronkelijk vier nieten, waarvan vier bewaard, top beschadigd, ongepatineerd.
- e. Nietendolk.
- f. Bronstijd.
- g. Object niet gezien.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. DM 1960/II 2.
- j. Museumverslag DM 1960: p. 355.

242.

- a. Emmen.
- b. Barger-oosterveld.
- c. 1953; gevonden in het veen, op ca. 60 cm onder het maaiveld, bij herontginning, gedeeltelijk ontginning, van een stuk land, ca. 250 m ten noorden van de zogenaamde 'Tramsplitting' bij Barger-oosterveld.
- d. Bronzen dolk, bestaande uit een gegoten bronzen kling, oorspronkelijk met vier klinknagels, waarvan er nog twee bewaard zijn, bevestigd in een hoorn greep, welke grotendeels bewaard is gebleven. Ingesneden versiering en versieringen door reeksen-tinnen nageltjes.
- e. Type Unetice/Adlerberg.
- f. Vroege bronstijd.
- g. Object niet gezien.
- h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
- i. DM 1955/VIII 1.
- j. Butler, 1960c: p. 101; Butler, 1963b: p. 201; Butler & Van der Waals, 1966: pp. 87, 109, 112, 121, fig. 25; De Laet & Glasbergen, 1959: p. 118, Pl. 25; Glasbergen, 1956: pp. 191-198, fig. 2-4; Glasbergen, 1960: pp. 190-198, fig. 4-5; Heringa et al., 1985: p. 56; Van der Sanden, 1990: hfdst. 20, fig. 10.

- 243.
- Emmen.
 - Weerdinge/Valthe.
 - 1920; gevonden in heuvelgrond van de meest westelijke heuvel in het tumuliveld ten westen van het 'Kamperesje', tussen Weerdinge en Valthe.
 - Plat, afgeknot, semi-lancetvormig fragment van een dolk, sterk geoxideerd, lichtgroen.
 - ?
 - Bronstijd.
 - Sterk geoxideerd, lichtgroen.
 - Enkelvoudige vondst uit droge context.
 - DM 1920/VIII 5.
 - Museumverslag DM 1920: p. 17.
- 244.
- Gasselte.
 - Oostermoerse Vaart.
 - Gevonden in de Oostermoerse Vaart, ongeveer halverwege de Choleraslout en de Drouwenerdijk.
 - Bronzen dolk.
 - ?
 - Bronstijd.
 - Bronskleurig met donkere plekken (volgens documentatie Butler).
 - Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - Privé-collectie.
 - .
- 245.
- Vries.
 - Zeijen, kaartblad 12A, coördinaten 231.220/565.040.
 - Gevonden in tumulus 114 in het Noordsche Veld bij Zeijen, samen met aardewerk, een zandstenen slijpsteentje en crematie-resten.
 - Bronzen dolk met houtresten.
 - Nietendolk.
 - Begin midden-bronstijd.
 - Object niet gezien.
 - Grafvondst.
 - DM 1919/VII 40.
 - .
- 246.
- Zuidlaren.
 - Annertol/Schuilingsoord.
 - 1921; gevonden in de boomkist van het hoofdgraf in tumulus III bij Annertol te Schuilingsoord.
 - Geheel geoxideerde, groenachtige bronzen dolk met houtresten en drie klinkboutjes aan de bovenrand.
 - Nietendolk.
 - Vroege bronstijd.
 - Object niet gezien.
 - Grafvondst.
 - DM 1921/VII 12.
 - Museumverslag DM 1931: pp. 10-11; Butler, Lanting & Van der Waals, 1972: pp. 227, 239, fig. 8.

Provincie Groningen

- 247.
- Haren.
 - Onnen.
 - 1914; gevonden in Onnen, ca. 1 m diep in veenland.
 - Goudkleurige bronzen dolk met vier klinknagelgaatjes (aan vankelijk zichtbaar met nog één sindsdien verloren gegaan klinkboutje), waarvan de twee middelste uitgeboken. Boven, onderen tussen de klinkboutgaatjes duidelijke afdruk van de organische handvatbasis.
 - Nietendolk, type Sögel.

- Begin midden-bronstijd.
- Object niet gezien.
- Enkelvoudige vondst uit natte context.
- GM 1914/VIII 1.
- Glasbergen, 1957: p. 169, Pl. IX:1.

Zwaarden

Provincie Drenthe

- 248.
- Borger.
 - Drouwen, kaartblad 12G, coördinaten 249.250/551.950.
 - 1927; gevonden in het restant van de grafheuvel met ringsloot in het vroeg-middeleeuwse grafveld te Drouwen, in het hoofdgraf, samen met een bronzen scheermes, een geknikte bronzen randbijl, twee gouden spiraalringen, een silex vuurslag en negen silex pijlpunten, graf 'stamhoofd van Drouwen'.
 - Kort, enigszins gebogen, laurierbladvormig zwaard (of dolk je) met driezijdige, niet geheel tot het midden doorlopende driehoek-versiering evenwijdig aan de rand, mediaan afgezet met verdiepte bogen of halve kringen.
 - Type Sögel.
 - Begin midden-bronstijd.
 - Groen geoxideerd.
 - Grafvondst.
 - DM 1927/VIII 40c.
 - Museumverslag DM 1927: p. 17; Butler, 1963b: pp. 115-117; Butler, 1969: pp. 107-110, fig. 48-49; Butler, 1971: NL 12; Butler, 1982: fig. 8.3:5; Butler, 1986: pp. 149-150, fig. 16a, fig. 16c; Butler, 1990: pp. 71-73, fig. 14; Byvanck, 1946: pp. 162, 168; De Laet & Glasbergen, 1959: pp. 116, 121, fig. 47; Heringa et al., 1985: p. 51; Hielkema, 1994: p. 7, fig. 5:2; Lohof, 1991 (II): pp. 28-29, nr. 061-0.
- 249.
- Borger.
 - Drouwen.
 - Ca. 1941; opgeploegd, ca. 2 km ten zuidwesten van het urnenveld te Drouwen, zichtbaar in een lage venige plek, bij vondst was nog een stuk van een houten handvat aanwezig, dat nu verloren is.
 - Bronzen zwaard.
 - Greeptongzwaard, Scandinavisch type.
 - Late bronstijd.
 - Object niet gezien.
 - Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - Privé-collectie.
 - Butler, 1986: pp. 157-158, fig. 23.
- 250.
- Emmen.
 - Mussel Aa.
 - Volgens de inventaris in het R.M.O. gevonden aan de Mussel Aa op de grens van de gemeenten Emmen en Odoorn, maar dit kan niet kloppen. Precieze vindplaats niet duidelijk.
 - Langwerpig, bronzen zwaard, nog voorzien van twee klinkbouten.
 - Brits type.
 - Midden-bronstijd.
 - Sterk gecorrodeerd. Bovenste deel goudkleurig, verder veel groene oxidatie, maar ook stukjes zwarte patina. Slecht geconserveerd.
 - Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
 - RMO c1928/9.1.
 - Butler, 1960a: p. 222; Butler, 1963b: pp. 114, 217.
- 251.
- Havelte.
 - Uffelte, kaartblad 16H.
 - 1937; gevonden in de middelste van een drietal tumuli aan de Studentenkampweg van Uffelte naar Wapserveen, nabij het cen-

trum van de heuvel. Uit dezelfde heuvel, maar op een andere dag gevonden, komen vier fragmenten van een bronzen schijfkopnaald. Deze naald is mogelijk jonger dan het zwaard.

- d. Twee fragmenten van het lemmet van een bronzen zwaard.
- e. ?
- f. Midden-bronstijd.
- g. Object niet gezien.
- h. Grafvondst.
- i. DM 1937/IV 7b.
- j. -.

252.

- a. Odoorn.
- b. Exloërkijl.
- c. 1923; gevonden op veenplaats 21 te Exloërkijl, op ca. 1,2 m onder het veenoppervlak.
- d. Bronzen zwaard (of dolk) met twee paar klinknagelgaten boven elkaar.
- e. Type Rosnoën.
- f. Midden-bronstijd.
- g. Bruin/donkerkoperkleurig met donkerbruine patina.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. DM 1923/V 2.
- j. Museumverslag DM 1923: pp. 21-22; Butler, 1987: p. 32, fig. 12.

253.

- a. Odoorn.
- b. Exloërveen, kaartblad 17F.
- c. 1895; gevonden samen met een kokerbijl, twee voet (ca. 60 cm) onder het oppervlak te Exloërveen, in rood zand.
- d. Fragment van een tweesnijdend bronzen zwaard.
- e. ?
- f. Late bronstijd.
- g. Oorspronkelijk koperkleurig, nu groen geoxideerd.
- h. Meervoudige vondst uit droge context.
- i. DM 1895/I 2.
- j. -.

Provincie Groningen

254.

- a. Bellingwolde.
- b. Wedde.
- c. 1875; gevonden in het veen ten noorden van Wedde, ca. 3,5 voet (ca. 10,5 m) diep.
- d. Dun, rapiervormig bronzen zwaard met twee grote klinknagelgaten, punt afgebroken. Volgens de vroegere opgaven zou aanvankelijk een houten of benen, ca. 10 cm lang handvat aanwezig geweest zijn, doch te veel vergaan om bewaard te worden, dit zelfde geldt voor de punt, deze zou namelijk te zeer geoxideerd zijn geweest.
- e. ?
- f. Late bronstijd.
- g. Oorspronkelijk koperkleurig, nu met vrij geheel over het oppervlak verdeelde bruinige patina, putjes in oppervlak.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. GM 1875/VI 2.
- j. -.

255.

- a. Haren.
- b. Onnen.
- c. Gevonden op 1,5 m diepte in het veen ten oosten van Onnen.
- d. Onbeschadigd, roodkoperkleurig bronzen zogenaamde antennezwaard met afzonderlijk gegoten, door een plug vastgezet gevest met antennevormig uiteinde. Versiering met groeven en ribbels.
- e. *Vollgriffsschwert, antennae-pommel sword*, Hallstatt.
- f. Late bronstijd.
- g. Oorspronkelijke kleur roodkoper, nu bruine patina, op sommige plekken roodkoper nog zichtbaar.

- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.

- i. GM 1896/I 4.
- j. Boeles, 1920: p. 294; De Laet & Glasbergen, 1959: p. 167; Glasbergen, 1957: pp. 140, 169, Pl. XI; Roymans, 1991: pp. 24, 26, 76.

256.

- a. Vlagtwedde.
- b. Ter Apel.
- c. Ca. 1955; gevonden bij het aardappelrooien ca. 1750 m ten oost-zuidoosten van de Kloosterkerk te Ter Apel, direct ten westen van het Ruiten Aa-kanaal en even ten noorden van een uitloper van de Vosseberg in de knie van genoemd kanaal, blijkbaar opgeploegd uit onderliggend veen.
- d. Groot bronzen zwaard, versierd met groeflijnen en ricasso, met drie beschadigde nietgaten op de schouder en een groot aantal elkaar oversnijdende nietgaten op de greeptong, gereinigd na vondst (door vinder?).
- e. *Griffzungenschwert*, Erbenheimer type, Hallstatt.
- f. Late bronstijd.
- g. Van het oorspronkelijke patina is door grondige reiniging vrijwel niets bewaard gebleven, maar nog wel wat donkerbruine vlekken zichtbaar, verder plekken met groene corrosie, licht beschadigd, uiterste puntje en helft van de greeptong afgebroken.
- h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
- i. GM 1959/XII 1.
- j. Van der Waals, 1962: pp. 118-121, fig. 2-3.

Provincie Friesland

257.

- a. Heerenveen (voorheen Schoterland).
- b. Heerenveen.
- c. Gevonden bij kanalisatie van de rivier de Tjonger of Kuinder, precieze vindplaats onbekend, maar vermoedelijk in de omgeving van Heerenveen.
- d. Vrij breed bronzen zwaard, langs de snede versierd met richel en groef. Langs de schouder, in het midden van het heft en in het uiteinde respectievelijk twee keer twee, twee en één nietgaatje.
- e. Type Gündlingen, Hallstatt.
- f. Vroege ijzertijd.
- g. Bronskleurig met gedeeltelijk donkere patina, glad, zeer goed geconserveerd, onbeschadigd, alleen oppervlak licht gekrast.
- h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
- i. FM 4A-1.
- j. Boeles, 1920: p. 294; Boeles, 1951: pp. 54, 482, Pl. VI; Byvanck, 1946: p. 161; Roymans, 1991: p. 77.

Messen

Provincie Drenthe

258.

- a. Borger.
- b. Drouwen, kaartblad 12G, coördinaten 249.000/551.700.
- c. 1984; gevonden met een groot aantal andere bronzen voorwerpen in de scherven van een door de ploeg geraakt potje in het Drouwenerveld. Deze voorwerpen zijn grotendeels afkomstig uit Noord-Duitsland/Zuid-Scandinavië.
- d. Bronzen kokermes.
- e. *Socketed knife*.
- f. Late bronstijd.
- g. Groen geoxideerd.
- h. Meervoudige vondst, mogelijk uit droge context.
- i. DM 1984/XII 30.
- j. Butler, 1986: pp. 133-168, fig. 4; Hielkema, 1994: p. 9; Kooi, 1986a: pp. 62-63; Kooi, 1986b: pp. 146-150.

- 259.
- Borger.
 - Drouwen, kaartblad 12G, coördinaten 249.000/551.700.
 - 1984; gevonden met een groot aantal andere bronzen voorwerpen in de scherven van een door de ploeg geraakt potje in het Drouwenerveld. Deze voorwerpen zijn grotendeels afkomstig uit Noord-Duitsland/Zuid-Scandinavië.
 - Bronzen mes.
 - Tanged knife*.
 - Late bronstijd.
 - Groen geoxideerd.
 - Meervoudige vondst, mogelijk uit droge context.
 - DM 1984/XII 15.
 - Butler, 1986: pp. 133-168, fig. 4; Hielkema, 1994: p. 9; Kooi, 1986a: pp. 62-63; Kooi, 1986b: pp. 146-150.
- 260.
- Emmen.
 - Bargeroosterveld.
 - Gevonden in het Bargeroosterveld, samen met een bronzen scheermesje.
 - Beschadigd, lichtgroen geoxideerd bronzen mes met afgebroken punt.
 - Tanged urnfield knife*.
 - Late bronstijd.
 - Groen geoxideerd.
 - Meervoudige vondst, mogelijk uit droge context (in theorie zou dit een grafvondst kunnen zijn, aangezien scheermesjes vaak voorkomen als grafgiften).
 - DM 1899/XI 23.
 - Butler, 1960c: pp. 101-102, 105-106, 111, 123, fig. 50, Pl. XIV; Butler, 1960a: pp. 211-213, 220-222, 226, fig. 10; Butler, 1986: pp. 133-168, fig. 4.
- 261.
- Emmen.
 - Bargeroosterveld, kaartblad 17H.
 - 1900; gevonden ongeveer 25 cm diep in een grafheuveltje in Bargeroosterveld, nabij Angelsloo, samen met twee bronzen hielbijlen, drie fragmenten van een bronzen armring, een bronzen staafje en twee bronzen ringen. Er zijn echter geen aanwijzingen dat het hier om grafgiften gaat.
 - Sterk beschadigd en gebroken bronzen mesje.
 - ?
 - Late bronstijd.
 - Groen geoxideerd.
 - Meervoudige vondst uit droge context.
 - DM 1900/III 32.
 - Butler, 1959: pp. 139-140, fig. 10; Butler, 1960c: pp. 101-102, 105, 110, 114, 123-124, fig. 49; Butler, 1960c: pp. 106, 207-208, 210-211, 220-222, 226, fig. 9; Butler, 1963b: fig. 18; Butler, 1971: NL 16; De Laet & Glasbergen, 1959: p. 148; Hielkema, 1994: pp. 8-9.
- 262.
- Emmen.
 - Emmen.
 - Gevonden in Emmen, precieze omstandigheden onbekend.
 - Klein bronzen mesje.
 - ?
 - Bronstijd.
 - Donkergroen gepatineerd.
 - Enkelvoudige vondst, mogelijk uit droge context.
 - RMO c1925/9.3.
 - .
- 263.
- Emmen.
 - Emmercompascuum.
 - 1908; gevonden in nog niet verwerkt moerasijzererts te Emmercompascuum (moerasijzererts werd gewoonlijk van elders aangevoerd).
 - Vuilgroenachtig-koperkleurig, sterk gekromd, gegoten bronzen mes (of sikkel).
 - ?
 - Bronstijd.
 - Object niet gezien.
 - Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - DM 1908/IX 1.
 - Museumverslag DM 1908: p. 7.
- 264.
- Havelte.
 - Havelte, 'Het Lok', kaartblad 16H, coördinaten 211.000/530.500.
 - 1872; gevonden bij het ploegen in zand in het zogenaamde 'Lok' ten zuiden van Havelte, samen met een kokerbijl met een gietprop en een tweede kokerbijl. De vindplaats ligt aan de rand van een laagte en was mogelijk vroeger veel natter dan nu.
 - Beschadigd, lichtgroen geoxideerd, bronzen kokermes, uiteinde afgebroken, met twee pingaten in de schachtkoker, die overigens gescheurd is. Versiering met parelmoerrandjes, ribbeltjes, half-cirkelvormige booglijntjes en groeflijnen.
 - Socketed knife*, Hunze-Eems Industrie.
 - Late bronstijd.
 - Oorspronkelijk koperkleurig, nu lichtgroen geoxideerd. Volgens Hielkema hebben de vondsten een veenpatina.
 - Meervoudige vondst, mogelijk uit natte context.
 - DM 1872/I 16.
 - Butler, 1961a: pp. 207-208, 210-211, fig. 14, Pl. IV; Butler, 1965: p. 175; Butler, 1968: pp. 215, 223; Butler, 1969: afb. 43; Butler, 1986: p. 167, fig. 25, fig. 29; Fokkens, 1991: p. 212; Hielkema, 1994: p. 8, fig. 8:1.
- 265.
- Odoom.
 - Odoomerveld.
 - 1905; gevonden in het Odoomerveld, in een veentje, op een diepte van 50 cm.
 - Koperkleurig bronzen meslemmet.
 - Tanged urnfield knife*.
 - Bronstijd.
 - Gedeeltelijk met donkerbruine patina.
 - Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - DM 1905/VI 3.
 - Butler, 1960c: p. 109.
- 266.
- Odoom.
 - Valthe/Emmen.
 - 1819; gevonden in een grafheuvel tussen Valthe en Emmen met een hoeveelheid crematieresten (niet samen met een naald, zoals vermeld in de inventaris van het DM).
 - Lang, fraai versierd, in tweeën gebroken, lichtgroen geoxideerd, groot bronzen mes met dubbel T-vormige greep. Versiering met groeflijnen en nopjes.
 - Tanged urnfield knife*, *Vollgriffmesser*, 'offermes'.
 - Late bronstijd.
 - Oorspronkelijk koperkleurig, nu lichtgroen geoxideerd, snede beschadigd.
 - Grafvondst.
 - DM 1863/I 9.
 - Boeles, 1951: p. 53; Butler, 1973: pp. 15-27, fig. 6; Byvanck, 1946: p. 180; De Laet & Glasbergen, 1959: p. 150; Westendorp 1819: p. 82; Westendorp, 1822: pp. 11, 326.
- 267.
- Schoonebeek.
 - Schoonebeek.
 - 1894; gevonden samen met een speerpunt, twee kokerbijlen, een kokermes en een kokersierstuk op een stuk groenland op laagveen in het dal van de Barger- of Westerbeek, ten westen van de beek, ca. 1,5 km ten noordoosten van Schoonebeek, ca. 50 cm onder het veen op zand.

- d. Vuilkoperkleurige, deels met malachiet (= edelroest) aangelopen kokermes met twee pingaten in de koker.
 - e. *Socketed urnfield knife*.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Vuilkoperkleurig met gedeeltelijk zwarte patina.
 - i. DM 1894/XII 1b.
 - h. Meervoudige vondst uit natte context.
 - j. Butler, 1961: fig. 21; Butler, 1965: 1754; Butler, 1968: pp. 215, 223; Butler, 1969: afb. 28, afb. 44; Butler, 1986: p. 167, fig. 28; De Laet & Glasbergen, 1959: pp. 148-149, Pl. 32; Eischveld Bosch, 1980: pp. 135-148, fig. 3, fig. 4, fig. 6; Hielkema, 1994: p. 8, fig. 9; Jacob-Friesen, 1967: p. 379, Tafel 172:8-13.
- 268.
- a. Schoonebeek.
 - b. Schoonebeek.
 - c. 1894; gevonden samen met een speerpunt, twee kokerbijlen, een kokermes en een kokersierstuk op een stuk groenland op laagveen in het dal van de Barger- of Westerbeek, ten westen van de beek, ca. 1,5 km ten noordoosten van Schoonebeek, ca. 50 cm onder het veen op zand.
 - d. Bronzen kokermes met twee pingaten, de koker versierd met bandjes, de rug versierd met afwisselend lijnen en kruisen.
 - e. *Socketed urnfield knife*.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Donkerkoperkleurig met resten van donkerbruine patina, putjes in het oppervlak, voorste stuk van het lemmet gebroken.
 - h. Meervoudige vondst uit natte context.
 - i. RMO c1894/11.1.
 - j. Butler, 1961: fig. 21; Butler, 1969: afb. 28, afb. 44; Butler, 1986: p. 167, fig. 28; De Laet & Glasbergen, 1959: pp. 148-149, Pl. 32; Eischveld Bosch, 1980: pp. 135-148, fig. 3, fig. 4, fig. 6; Hielkema, 1994: p. 8, fig. 9; Jacob-Friesen, 1967: p. 379, Tafel 172:8-13.
- 269.
- a. Schoonebeek.
 - b. Schoonebeek.
 - c. 1907; gevonden bij het delven van ijerzerers op een perceel nabij de zuidoostgrens van Drenthe en Hannover (Duitsland) bij grens-paal 156, op een diepte van ca. 50 cm.
 - d. Onbeschadigd, koperkleurig, bronzen kokermes, versierd met twee paar parelmoerlijntje en groeflijnen.
 - e. *Socketed urnfield knife*.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Roodkoperkleurig, gedeeltelijk met bruine patina, snede licht beschadigd, kleine putjes in oppervlak.
 - h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
 - i. DM 1907/XI 3.
 - j. Butler, 1986: p. 167, fig. 27.
- Provincie Groningen*
- 270.
- a. Stadskanaal.
 - b. Onstwedde.
 - c. Ca. 1960; gevonden (opgeploegd) op een perceel land langs de westelijke oever van de Mussel Aa in de 'Hidsmeden', ca. 2 km ten zuidwesten van Onstwedde.
 - d. Gebroken en kromgebogen kokermes.
 - e. *Socketed knife*.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Bruine patina, krassen op het oppervlak, hieronder plaatselijk groene oxidatie zichtbaar, in twee stukken gebroken, breukvlakken groen geoxideerd, kromgebogen.
 - h. Enkelvoudige vondst, mogelijk uit natte context.
 - i. GM 1964/VIII 1.
 - j. Butler, 1968: pp. 206-223, fig. 2; Butler, 1986: p. 168.

Provincie Friesland

- 271.
- a. Ooststellingwerf.
 - b. Appelscha, kaartblad 11H, coördinaten 219.000/552.000.
 - c. 1933; gevonden door arbeiders bij heideontginning, onder stuifzand, ca. 1 m diep in een dunne veenlaag.
 - d. Lang mes, versierd met parelknoppen, driehoekig, met strepen ingevuld geometrisch ornament (op de rug), dubbele lijnen en rechthoekjes.
 - e. *Tanged urnfield knife, Vollgriffmesser*, 'offermeres'.
 - f. Late bronstijd.
 - g. Donkerbruin van kleur, op snede, punt en in aantal krassen oorspronkelijke koperkleur zichtbaar.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. FM 218-42.
 - j. Boeles, 1951: pp. 52-53, 482, Pl. VII; Butler, 1973: pp. 15-27, fig. 5; Byvanck, 1946: pp. 161, 180, afb. 40; De Laet & Glasbergen, 1959: p. 150, Pl. 32; Fokkens, 1991: p. 201.
- 272.
- a. Ooststellingwerf.
 - b. Haule/Weper, kaartblad 11H, coördinaten 217.000/560.000.
 - c. 1935; gevonden door arbeiders bij de verbreding van de rivier de Tjonger/Kuinder tussen Haule en Weper.
 - d. Bronzen kokermes met twee pingaatjes in de koker, punt afgebroken, snijkant duidelijk afgeschuind, iets gecorrodeerd.
 - e. *Socketed knife*.
 - f. Midden-bronstijd.
 - g. Bronskleurig, met gedeeltelijk donkere patina, voornamelijk op de koker.
 - h. Enkelvoudige vondst uit natte context.
 - i. FM 218-44.
 - j. Boeles, 1951: pp. 52, 482, Pl. VII; Butler, 1986: p. 168, fig. 26; Byvanck, 1946: afb. 40; Fokkens, 1991: p. 196.

6. ANALYSE VAN HET VERSPREIDINGSBEELD

6.1. De graf- en meervoudige depotvondsten

In de catalogus zijn 191 bijlen, 45 lanspunten, 11 dolken, 10 zwaarden en 15 messen opgenomen. Een deel hiervan bestaat uit grafvondsten, en uit meervoudige vondsten die gezien de vondstomstandigheden en/of vondst-samenstellingen geen grafvondsten kunnen zijn, en dus als meervoudige depotvondsten beschouwd moeten worden.

Tot de grafvondsten worden gerekend:

Cat.nr. 5	Hielbijl, tumulus I Hijken – 1953
Cat.nr. 17	Geknikterandbijl, tumulus Drouwen – 1927
Cat.nr. 134	Hielbijl, tumulus Sleen-Zweeloo
Cat.nr. 222	Lanspunt, urnenveld Vledder
Cat.nr. 237	Dolk, tumulus Eext
Cat.nr. 245	Dolk, tumulus 114, Zeijen-Noordse Veld
Cat.nr. 246	Dolk, tumulus III, Schuilingsoord
Cat.nr. 248	Zwaard, tumulus Drouwen – 1927
Cat.nr. 251	Fragmenten zwaard, tumulus Uffelte
Cat.nr. 266	Mes met dubbel T-vormige greep, Valthe – 1819

De randbijl van type Emmen (cat.nr. 103) werd weliswaar in een verstoven grafheuvel gevonden, maar kan niet als grafgift worden beschouwd. De bijl wordt hier als losse vondst uit droge context behandeld. Hetzelfde

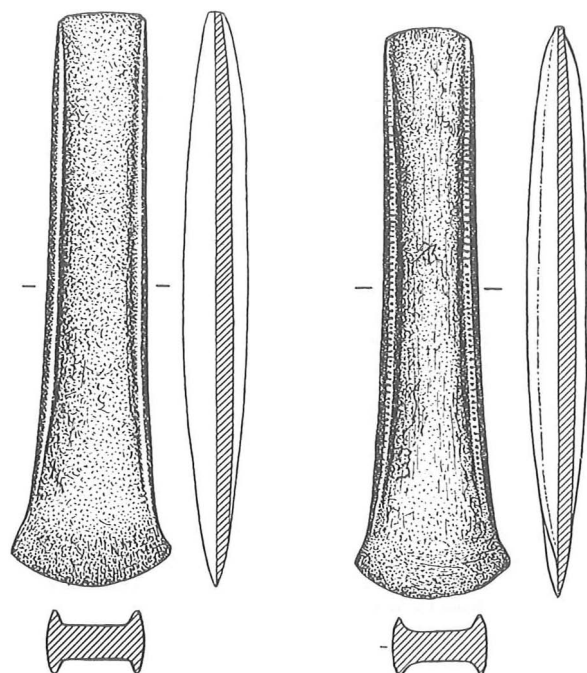

Fig. 2. De depotvondst van Nijeveen (Dr.): twee randbijlen van type Mägerkingen (cat.nrs 86 en 87). Begin midden-bronstijd, nat milieu. Schaal 1:2.

geldt voor het fragment van een dolk (cat.nr. 243) uit een grafheuvel op het Kamperesje bij Weerdinge. De lanspunt van Borger (cat.nr. 192) wordt als nederzettingstijds vondst beschouwd.

De volgende meervoudige vondsten zijn bekend:

- Nijeveen: twee randbijlen van type Mägerkingen (86 en 87) uit dezelfde ontvening. Vrijwel zeker een depotvondst. Natte context (fig. 2);
- Sellingersluis: twee randhielbijlen (168 en 169). Natte context (fig. 3);
- Emmerdennen: twee hielbijlen, beide misgietsels (65 en 66). Droge context;
- Zeegse: twee kokerbijlen (128 en 129). Natte context (fig. 5);
- Bargerooosterveld (1896): twee kokerbijlen (34 en 35). Droge context (fig. 4);
- Bargerooosterveld (1900): twee hielbijlen, waarvan één fragmentair (39 en 40), mes (261), fragmenten van een armband, twee gesloten ringen en een 'staafje'. Droge context;
- Schoonebeek: twee kokerbijlen (120 en 121), twee kokermessen (267 en 268), lanspunt (220) en bronzen handvat. Natte context;
- Havelte-Het Lok: twee kokerbijlen (81 en 82) en kokermes (264). Natte context;

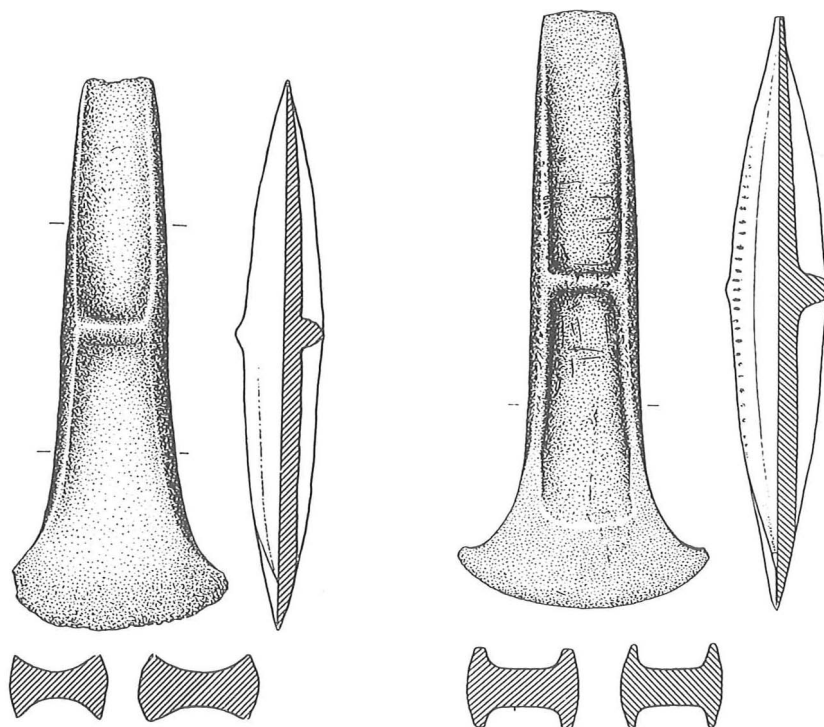

Fig. 3. De depotvondst van Sellingersluis (Gr.): twee randhielbijlen van type Vlagtwedde (cat.nrs 168 en 169). Eerste helft midden-bronstijd, nat milieu. Schaal 1:2.

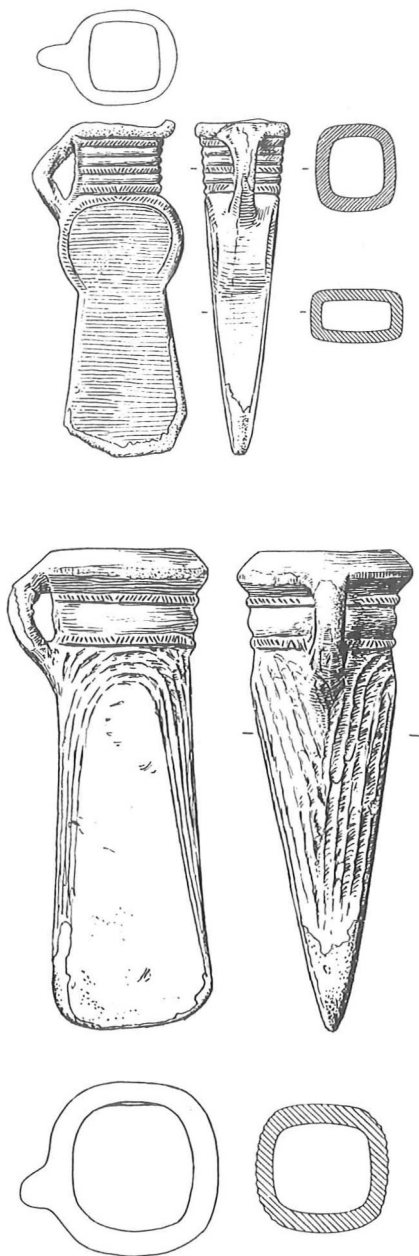

Fig. 4. De depotvondst van 1896 uit Bargeroosterveld (Dr.): twee kokerbijlen, één van Seddiner type en één van de Hunze-Eems industrie (cat.nrs. 34 en 35). Late bronstijd, droog milieu. Schaal 1:2.

- Nieuw-Weerdinge: twee lanspunten (203 en 204). Natte context (fig. 6);
- Eldersloo: lage randbijl (cat.nr. 116), lanspunt (216) en slijpsteen. Natte context (fig. 7);
- Exloo: kokerbijl (96) en fragmentair zwaard (253). Droge context;
- Onstwedderholte: kokerbijl (156), twee geschakelde ringen en vier armbanden. Natte context (fig. 8);
- De Wilp-Ronde Meer: kokerbijl (154) en slijpsteen. Natte context;

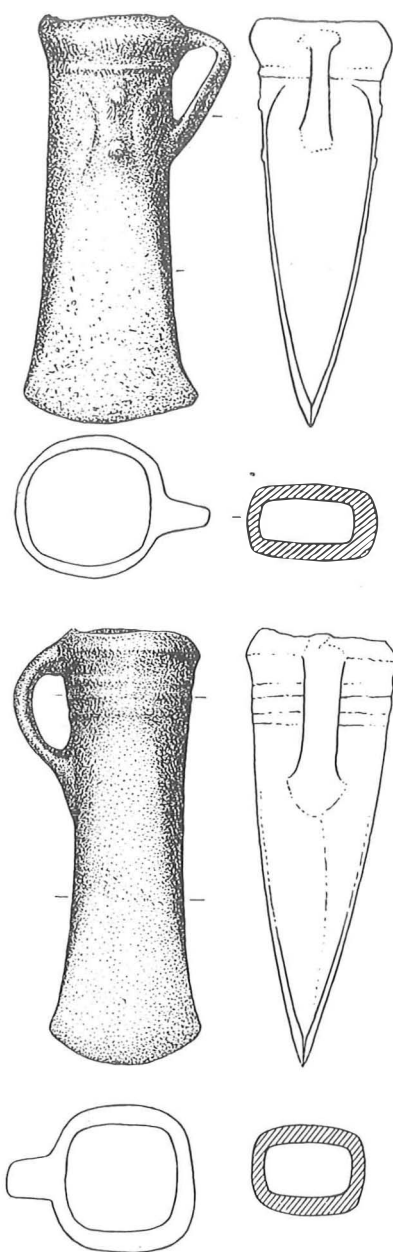

Fig. 5. De depotvondst van Zeegse (Dr.): twee kokerbijlen van de Hunze-Eems industrie (cat.nrs. 128 en 129). Late bronstijd, nat milieu. Schaal 1:2.

- Klijndijk: kokerbijl (109) en twee stenen hamers van type Muntendam, waarvan één fragmentair. Droge context;
- Bargeroosterveld (1899): *Griffangelmesser* (260) en bronzen scheermes. Dit zou eventueel ook een grafvondst kunnen zijn, maar de beschrijving van de vondstomstandigheden is ontoereikend. Droge context;
- Roswinkelerveen: top van een hielbijl (46), fragmenten van een dubbelzijdige kam van hoorn, 46 barnstenen kralen en een fragment leer. Natte context;

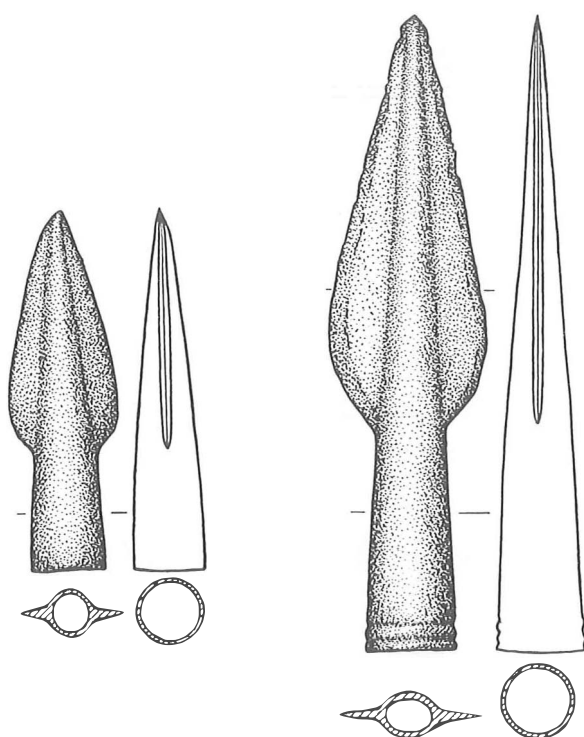

Fig. 6. De depotvondst van Nieuw-Weerdinge (Dr.): twee lanspunten (cat.nrs. 203 en 204). Late bronstijd, nat milieu. Schaal 1:2.

- Borger: pot gevuld met deels gebroken en verbogen bronzen voorwerpen en fragmenten van bronzen voorwerpen, inclusief kokerbijl (20), *Griffangelmesser* (259), kokermes (258) en bronzen lanspunt (194). Fragmenten van verschillende andere kokerbijlen, lanspunten en een mes zijn niet in de catalogus opgenomen. Droge context.

Dat betekent, dat 26 bijlen, 7 lanspunten, 3 zwaarden, 3 dolken en 8 messen aan nederzettings-, graf- en depotvondsten kunnen worden toegeschreven.

Van de 17 meervoudige vondsten met bijlen, lanspunten, zwaarden, dolken of messen die uit Noord-Nederland bekend zijn, zijn er tien afkomstig uit een natte contexten zeven uit een droge context. Een van die laatste groep is secundair in een grafheuvel geplaatst. Deze en de meervoudige vondsten uit een natte context zijn te interpreteren als rituele depots, afgaande op de eerder genoemde criteria. Bij de meervoudige vondsten die in een droge context zijn gevonden, valt het op dat er in de meeste gevallen gefragmenteerde voorwerpen in voorkomen, in het geval van Drouwen zelfs een pot vol. Ook mislukte en onafgemaakte voorwerpen komen voor in meervoudige vondsten uit een droge context. Al deze dingen zijn kenmerkend voor niet-rituele depots. Het depot van Bargoosterveld (cat.nrs 34 en 35) is weliswaar gevonden in een droge context, maar er komengeengefragmenteerde voorwerpen in voor. Deze meervoudige vondst in daardoor minder goed aan te

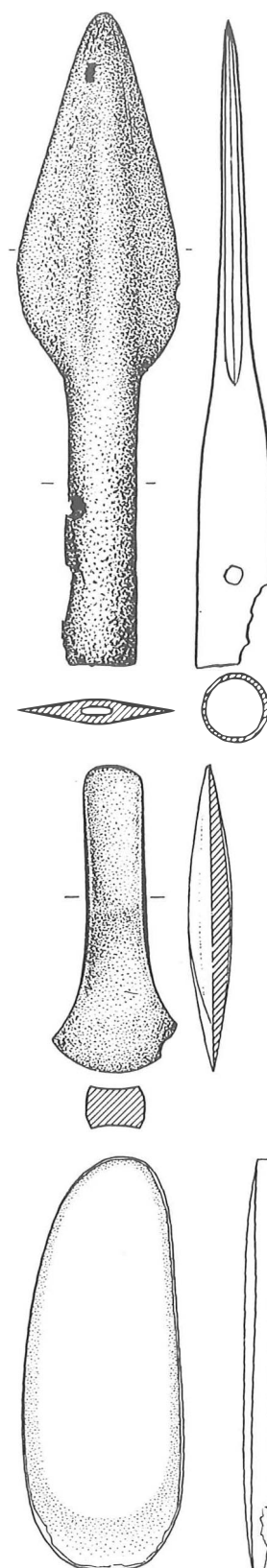

Fig. 7. De depotvondst van Eldersloo (Dr.): lage randbijl (cat.nr. 116), lanspunt (cat.nr. 216) en slijpsteen. Vroege bronstijd, nat milieu. Schaal 1:2.

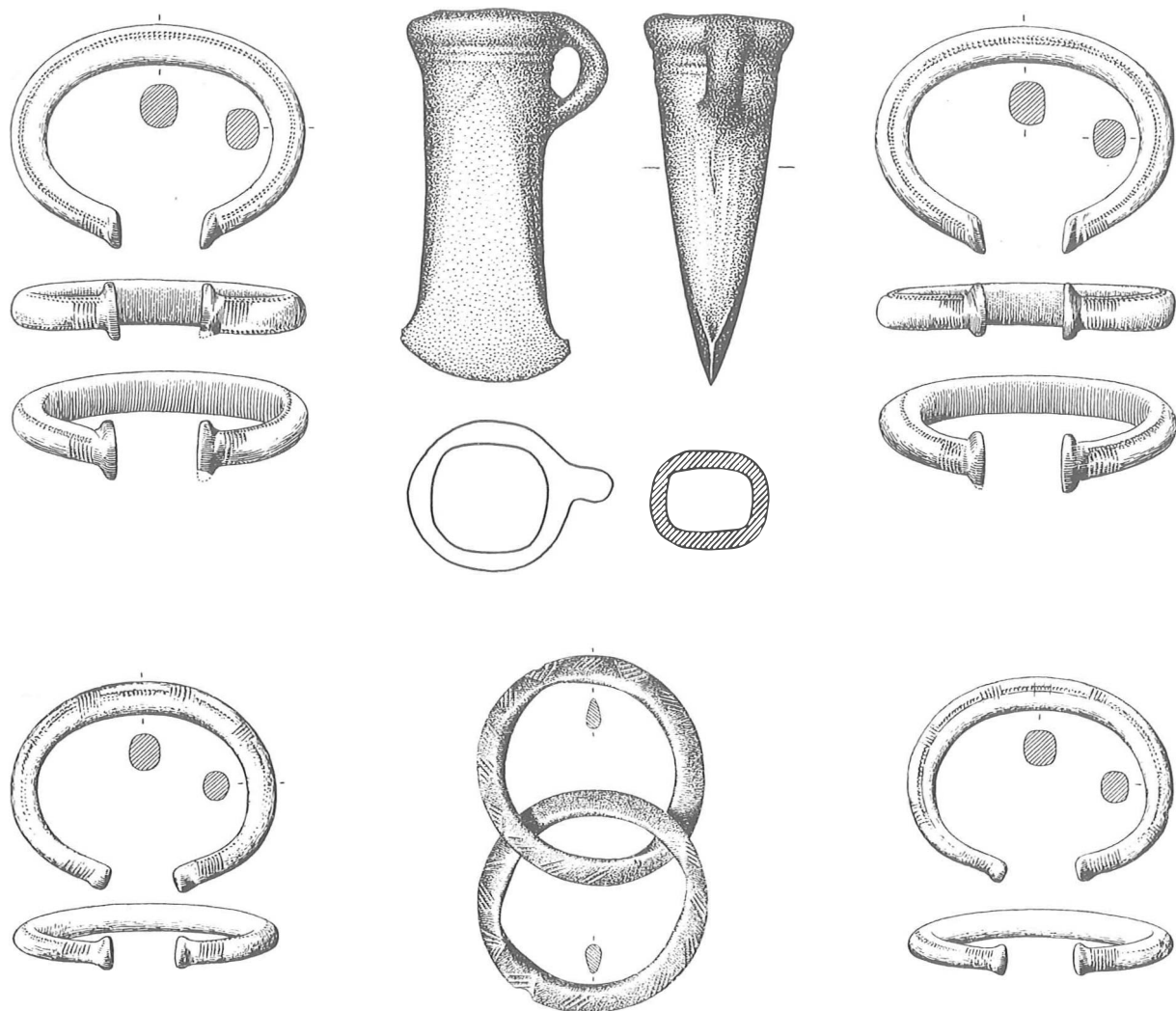

Fig. 8. De depotvondst van Onstwedderholte (Gr.): kokerbijl van Hunze-Eems industrie (cat.nr. 156), twee geschakelde ringen en vier armbanden. Late bronstijd, nat milieu. Schaal 1:2.

duiden als wel of niet-ritueel gedeponneerd.

Het is opvallend dat er vier meervoudige vondsten zijn die bestaan uit twee identieke voorwerpen. Het gaat hierbij om bijlen. Drie van deze vondsten stammen uit de midden-bronstijd, de vierde uit de late bronstijd. Daarnaast zijn er nog zeven meervoudige vondsten, waarin twee gelijksoortige voorwerpen voorkomen; deze dateren allen in de late bronstijd. Dit kunnen naast bijlen ook lanspunten of armbanden zijn. Mogelijk had het deponeren van twee gelijke voorwerpen een bepaalde betekenis.

6.2. De enkelvoudige vondsten zonder context

Als 'losse' vondsten blijven dus 165 bijlen, 38 lanspunten, 8 dolken, 7 zwaarden en 7 messen over. Aan de hand van de vondstomstandigheden in de catalogus is een tweetal grafieken gemaakt, met een verdeling van

deze voorwerpen over de vondstcontexten 'nat', 'droog' en 'onbekend'. De eerste grafiek (fig. 9) bevat alle losse vondsten en beslaat de hele bronstijd. De tweede grafiek (fig. 10) bevat alleen de bijlen, en kent een onderverdeling in vroege, midden- en late bronstijd. Voor de overige voorwerpen waren niet genoeg exemplaren en/of te weinig dateringen bekend voor een dergelijke, gedetailleerdere indeling.

Uit figuur 9 blijkt dat van het totale aantal 'losse' bijlen iets meer dan 50% gevonden is in een natte context. Slechts 17% is met zekerheid afkomstig uit een droge context. Maar zelfs als de bijlen waarvan de vondstcontext niet bekend of te reconstrueren is alle uit droge context zouden komen, dan is nog steeds het aantal bijlen uit natte context opvallend groot. Het is immers nauwelijks te verwachten, dat de mens in de vroege bronstijd zoveel tijd in vochtige gebieden, d.w.z. rivierdalen en venen, doorbracht dat de kans op verlies

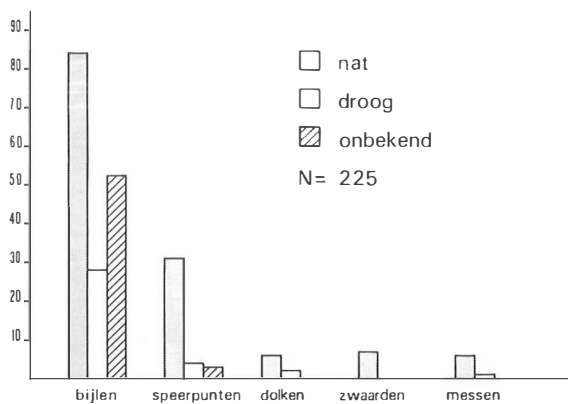

Fig. 9. Verdeling van alle 'losse' vondsten van bijlen, lanspunten, dolken zwaarden en messen over de vondstcontexten 'nat', 'droog' en 'onbekend'.

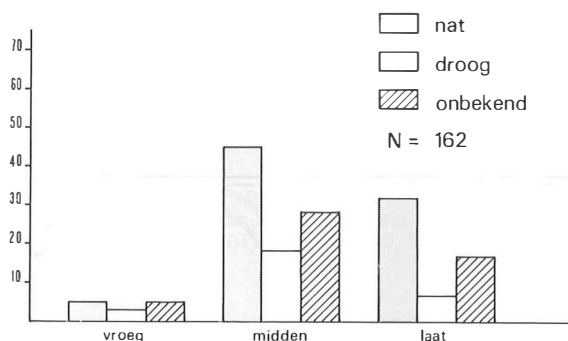

Fig. 10. Verdeling van 'losse' vondsten van bijlen uit de vroege, midden- en late bronstijd over de vondstcontexten 'nat', 'droog' en 'onbekend'. Hielbijlen uit de overgang midden-/late bronstijd zijn bij de midden-bronstijd gerekend. Van drie bijlen staat de datering niet vast.

in droge en vochtige gebieden vrijwel even groot was. Het grote aantal bijlen uit natte context moet daarom wijzen op bijzondere handelingen, namelijk het bewust achterlaten van bijlen in nat milieu. Natuurlijk kan niet uitgesloten worden, dat een deel van de bijlen uit natte context simpelweg verloren is, maar dat kan niet gelden voor de grote massa. Hetzelfde geldt kennelijk voor de speerpunten, dolken, zwaarden en messen, al gaat het bij de drie laatstgenoemde groepen wel om kleine aantallen. Overigens kunnen zich onder de 'losse' vondsten uit droge context ook depotvondsten bevinden. Dat is bij de meervoudige depotvondsten immers ook het geval.

Uit figuur 10 blijkt dat in de loop van de bronstijd de trend bestond om meer bijlen in een natte omgeving te deponeren. In de vroege bronstijd is minder dan 40% van de 'losse' bijlen uit natte context afkomstig. De aantallen zijn echter klein (5 van de 13) en voorzichtigheid is dus geboden. In de midden-bronstijd is bijna 50% afkomstig uit een natte context, in de late bronstijd bijna 60%. De met zekerheid uit droge context afkom-

stige bijlen vormen in de vroege bronstijd bijna 25% (de aantallen zijn echter klein: 3 van de 13!), in de midden-bronstijd bijna 20%, en in de late bronstijd nog geen 13%. Weliswaar is in de midden-bronstijd het totale aantal bijlen uit natte, respectievelijk droge context groter dan dat in de late bronstijd (en hetzelfde geldt voor 'context onbekend'), maar dat is een gevolg van de verschillende lengtes van beide periodes. Wat wel invloed op de percentages kan hebben, is dat onder de bijlen uit droge context uit de midden-bronstijd enkele niet-herkende grafvondsten schuilgaan. Maar gezien het feit dat tot dusverre slechts drie bijlen uit graven bekend zijn (zie 6.1) is het onwaarschijnlijk, dat het om grote aantallen zou kunnen gaan. De percentuele toename van het aantal bijlen uit natte context in de late bronstijd lijkt dus reëel te zijn.

6.3. Factoren die het huidige verspreidingsbeeld vertekenen

Ongetwijfeld zijn ook al bronzen voorwerpen gevonden vóór dat deze de belangstelling van musea en verzamelaars wekten. De vraag is, of dit een factor is die het verspreidingsbeeld ingrijpend heeft beïnvloed. Ons inziens is dat niet het geval bij de droge vondsten. Grootschalige grondbewerking beperkte zich in Noord-Nederland van de middeleeuwen tot aan het eind van de 19e eeuw voornamelijk tot de essen. Het is niet onwaarschijnlijk, dat bij de aanleg en eventuele herontginning van espercelen bronzen voorwerpen zijn gevonden. Maar in de praktijk blijkt telkens weer, dat de diepte van de grondbewerking op de essen tot voor kort gering was. Vaak is een deel van het oude bodemprofiel nog intact. Door de plaggenbemesting kwam de ondergrond bovendien al snel buiten het bereik van de ploeg te liggen. In feite golden essen tot voor kort als plaatsen waar het archeologisch bodemarchief goed beschermd was. In de laatste decennia is daar echter verandering in gekomen. Diepe grondbewerking en slinking van de humuslaag door onvoldoende organische meststof spelen hierbij een belangrijke rol. De ondergrond van de essen komt in toenemende mate binnen het bereik van de ploeg, en vondsten uit die ondergrond worden nu omhoog gebracht. De toename van het aantal vondsten in de laatste jaren zou hierdoor verklaard kunnen worden. De grootschalige ontginningen van de heide in Zuidoost-Friesland, Drenthe en Westerwolde hebben pas na 1900 plaatsgevonden. Het grote aantal vondsten dat in het begin van deze eeuw de musea bereikte is het resultaat van het omploegen en bewerken van deze gronden, die sinds de vroege middeleeuwen in wezen onaangeroerd waren gebleven.

Een sterke vertekening van het vondstbeeld zal wel aanwezig zijn bij de vondsten uit de venen. Grote delen van de veengebieden in Friesland, Groningen en Drenthe werden al tussen de tweede helft van de 16e eeuw en het begin van de 19e eeuw afgegraven. De belangstelling voor oudheden begint echter, een enkele uit-

zondering daargelaten, pas in de tweede helft van de 18e eeuw op gang te komen. Gesteld kan worden, dat pas op het moment dat de venen in Zuidoost-Drenthe aan snee kwamen, ook oudheden verzameld werden. De concentratie van bronzen in de Zuidoost-Drentse venen is dan ook verklaarbaar vanuit die late belangstelling. Het aantal bekende vondsten uit de venen is ons inziens dus vertekend, in negatieve zin. Over vondsten uit vochtig of zelfs nat milieu, namelijk de vondsten uit riviertjes en langs de oevers van riviertjes bestaat minder duidelijkheid. De stroomdalen zijn nooit grootschalig ontgonnen. Weliswaar heeft op vele plaatsen kanalisatie plaatsgevonden, maar het oppervlak vergraven grond is beperkt gebleven in vergelijking met het totale oppervlak aan stroomdallandschap. Waar deze kanalisatie laat plaatsvond, met zware machinerie, was de kans op ontdekking bovendien klein. Wel heeft in veel rivierdalen afgraving van ijzeroer plaatsgevonden (Booij, 1986). Welke effecten en ander heeft gehad op de vondstberging is moeilijk te zeggen, maar waarschijnlijk is deze categorie ondergerepresenteerd.

Samenvattend kan gesteld worden, dat de oorspronkelijke verhouding van vondsten over droog en nat milieu verschoven is in de richting van een overrepresentatie van de droge vondsten.

7. CONCLUSIES

Uit het onderzoek van de Noord-Nederlandse bijlen, speerpunten, dolken, zwaarden en messen is gebleken dat ruim de helft van deze voorwerpen afkomstig is uit een natte vondstcontext. Ze komen minder vaak voor in graven of in een droge context. Bij de bijlen is gebleken dat in de loop van de bronstijd procentueel steeds meer exemplaren in een natte context terechtkomen.

Het hoge percentage vondsten uit natte context bij vooral de bijlen, speerpunten en zwaarden, maar ook bij de messen en dolken, wijst er zonder twijfel op, dat een groot deel van deze voorwerpen bewust in een natte omgeving is gedeponeerd, waarschijnlijk om rituele redenen. De mogelijke motieven voor het ritueel deponeren van bronzen voorwerpen zijn besproken in hoofdstuk 2. Het mag echter niet uitgesloten worden dat er onder de vondsten uit natte context enkele toevallig verloren voorwerpen zijn.

Bij vergelijking van het uit ons onderzoek duidelijk geworden beeld met het ons omringende buitenland blijkt dat Noord-Nederland wat betreft het deponeren van bronzen voorwerpen niet wezenlijk hiervan verschilt. Het enige duidelijke verschil is dat er hier minder depots met meer dan één voorwerp zijn dan in het buitenland en dat de meervoudige depots minder groot zijn. Dit verschil is waarschijnlijk te wijten aan het feit dat Noord-Nederland zelf geen grondstoffen bezit om bronzen voorwerpen te maken. Daardoor was er minder bronzen voorhanden om te deponeren.

Afsluitend kan geconcludeerd worden, dat in Noord-

Nederland, net als elders in van Europa, tijdens de bronstijd (en de ijzertijd) bronzen voorwerpen ritueel werden gedeponeerd, en dat dit voornamelijk werd gedaan in veengebieden en in rivieren. Hierbij vormen, net zoals in andere delen van Europa, bronzen bijlen de grootste groep gedeponeerde voorwerpen. De op één na grootste groep wordt in Noord-Nederland gevormd door de speerpunten, gevolgd door de messen, dolken en zwaarden. Dit zijn allemaal wapens, dus voorwerpen die worden geassocieerd met mannen.

8. SUMMARY

In the provinces of Groningen, Friesland and Drenthe a large number of bronze objects from the Bronze Age have been found during the past 150 years. Most of these are axes and spearheads, but swords, daggers, knives etc. are also known. Many of these finds seemed to come from a moist or wet context and the question was whether they could have been left there deliberately as ritual hoards or deposits.

Most authors consider hoards to be finds of two or more objects. It is commonly thought that single finds are probably objects that have been lost accidentally. Single finds, however, can also be ritual deposits. A ritual deposit can be defined as having been purposely deposited, not being a grave find or settlement find. The number of objects is not important.

Levy (1982) has suggested a number of criteria for the distinction of ritual and non-ritual hoards on the basis of ethnographic parallels. Her criteria for ritual hoards are:

1. Special location: in a wet place, at considerable depth or covered by a large stone, in a grave mound unassociated with a burial, in a grove;

2. Special objects: predominantly ornaments and weapons, objects with apparently cosmological references, predominantly complete or near complete objects;

3. Association with food: presence of animal remains, pottery (which may have held food) and sickles

4. Arrangement in a specified order: in a vessel, encircled by stones, objects in parallel rows.

Her criteria for non-ritual hoards are opposed to the criteria for ritual hoards:

1. Special location: in dry ground, marl or gravel with no evidence of great depth, beside a stone;

2. Special objects: broader range of artifacts, predominantly tools, considerable pre-deposition fragmentation, presence of raw material and/or debris from the casting process;

3. No association with food remains;

4. No special arrangement.

Other authors (Hoops, 1986; Stein, 1976; Bradley, 1990; Hansen, 1991; Willroth, 1985) also have similar criteria for the distinction between ritual and non-ritual

hoards. The reasons for the ritual deposition or offering of objects are unknown, but it may have something to do with the religion of the people who deposited the objects. These ritual deposits were probably meant as offering to the gods.

There are several explanations for non-ritual deposits, such as temporarily hidden personal equipment, stored scrap metal, trader's merchandise etcetera. In any case, non-ritual hoards were temporarily hidden, unlike ritual hoards which were never meant to be recovered.

Deposition of objects in watery locations occurs in Europe from the Neolithic until the Middle Ages. It is therefore a widespread phenomenon, which we think is an indication of ritual motives. This deposition includes objects made of various materials: stone, wood, leather, horn, wool, pottery, metal and amber. In the Bronze Age most deposited metal objects were made of bronze, but in this period there were also gold objects in hoards. As shown above, most of these objects are considered to be ritual offerings. In the north of the Netherlands peat bogs were used for these offerings, from the Neolithic until the Early Middle Ages.

Information about the objects involved in this study was collected from the archives in several museums (the Drents Museum in Assen, the Groninger Museum in Groningen, the Fries Museum in Leeuwarden, the Rijksmuseum van Oudheden in Leiden, the Streekmuseum Tytsjerksteradiel in Bergum) and from J.J. Butler and H.A. Groenendijk. This information has been catalogued and forms the basis for the study presented in this article. In a relatively large number of cases the museum inventories actually recorded whether the objects had been found in dry or wet contexts. In other cases patina revealed this. Nevertheless it proved to be impossible to judge the find circumstances in about one quarter of the cases.

The Bronze Age in the northern Netherlands lasted at least 13 centuries. It would not be right to suppose that possible patterns of ritual deposition remained the same during this entire period. It is therefore necessary to make a division. The traditional divisions, Early, Middle and Late Bronze Age, have been employed here. Specialist studies have been used to determine which objects belong to each of these periods. The axes can be easily classified thanks to the work of J.J. Butler. In the Early Bronze Age (2000-1700 BC) flat axes and low-flanged axes were used in the northern Netherlands, in the Middle Bronze Age (1700-1100 BC) high-flanged axes, stopridge axes and palstaves, in the Late Bronze Age (1100-700 BC) winged axes and socketed axes. For the spearheads it is much more difficult. Only a restricted number of spearheads can be classified with the help of the work of Jacob-Friesen (1967). The other categories consist of relatively small numbers of objects, which could be roughly dated with the help of literature.

Bronze objects are found in different contexts. They can be divided into the following categories: grave

finds, settlement finds, hoards and lost objects. There can be a certain amount of overlap in this division. Grave finds are objects that were buried with a person in the grave. This does not mean that each object from a burial mound is a grave find. There are also bronze objects that were hidden in an existing burial mound, without the burial of a body or cremated bones at the same time. Settlement finds are objects that have been found within a settlement and which were obviously used there. Often these are refuse, but it is also possible that a useful object was accidentally thrown out. Settlement finds can also include offerings made during construction of a dwelling. Hoards consist of objects that have been purposely deposited or hidden. The deposition could have been meant to be temporary, to keep objects safe in times of trouble, or permanent, in which case these form ritual hoards. Hoards can consist of similar objects, or be mixed. A ritual deposit can also consist of only one object. Stray finds are objects which have been accidentally lost by the owner and that have not been retrieved. Grave and settlement finds from the Bronze Age in the northern Netherlands can only be expected in at that time dry sandy soils. Ritual deposits and ritual hoards can occur both in a dry and in a moist environment, and even in a wet environment, i.e. under water. Temporary hoards were hidden in more accessible places, for instance in or close to a settlement.

Objects could have been lost at any location where objects were used or transported during the Bronze Age. This means that an axe found in a peat bog or a sword in a river does not always have to be a ritual deposit. It is, however, unlikely that losses occurred more often in moist/wet environments than on dry ground. Most of the objects treated in this study must be considered as stray finds. The objects that come from a wet/moist environment have been purposely deposited or accidentally lost. Objects from a dry environment can be grave or settlement finds, but probably not many. In the whole of the Netherlands scarcely any bronze has been found within a settlement.

Which bronze objects could be ploughed-up grave goods depends on Bronze Age grave ritual. Bronze axes were only used as grave gifts during the Middle Bronze Age. This means that only high-flanged axes, stopridge axes and palstaves found as stray finds, could theoretically be part of disturbed grave contents. Spearheads are only used as grave gifts in the earlier part of the Middle Bronze Age (Wohlde phase), and in the earlier part of the Urnfield period (associated with long beds). Swords are known from graves in the Middle Bronze Age, but in the northern and eastern part of the Netherlands only during the first half of the period. In the southern Netherlands some bronze swords re-occur as grave goods in the Early Iron Age (Ha-C period). Daggers are found in graves from the Early Bronze Age and the beginning of the Middle Bronze Age. In adjacent Westphalia a dagger is known from a burial in a long

bed of the early Urnfield period, however. Knives are known as grave goods only from the earlier part of the Urnfield period.

Nevertheless the number of possible ploughed-up grave gifts among the stray bronze objects should not be exaggerated. In the northern Netherlands only 3 axes, 1 spearhead, 3 daggers, 2 swords and 1 knife are known to be grave gifts.

In the catalogue 191 axes, 45 spearheads, 11 daggers, 10 swords and 15 knives are recorded. Of these 272 bronze objects 26 axes, 6 spearheads, 3 swords, 3 daggers and 8 knives are grave and hoard finds. This means that 165 axes, 38 spearheads, 8 daggers, 7 swords and 7 knives are stray finds. From the 17 multiple finds from the northern Netherlands, 10 come from a wet context and 7 from a dry context. One of the latter group was placed in a grave mound. These and multiple finds from a wet context may be interpreted as ritual hoards. Most multiple finds from a dry context contain fragmented objects and also imperfect or unfinished objects. These are characteristics of non-ritual hoards.

One half of the stray bronze objects from the north of the Netherlands come from a wet find-context (fig. 9). The high percentage of finds from a wet context is remarkable, for it is unlikely that Bronze Age people spent more time in wet surroundings than in drier areas, and therefore lost more bronze objects accidentally in wet surroundings. The distribution of bronze axes over contexts 'wet', 'dry' and 'unknown' (fig. 10) suggests that during the Bronze Age the percentage of axes deposited in wet areas grew. The objects from a wet context have probably been deposited there out of ritual motives, but there could also be some lost objects among these finds. There is however some distortion in the distribution image of the finds from a dry and a wet environment. The original proportion of finds from both environments has shifted to an overrepresentation of dry finds, due to the late reclamation of waste lands in the drier areas and the relatively early exploitation of peat bogs.

If compared with the deposition of bronze objects in surrounding parts of Europe, it is clear that in the northern Netherlands the picture is similar. The only distinct difference is that here there are less hoards consisting of more than one object. This can be explained by the fact that the Netherlands does not possess the raw materials to make bronze. Because of this there was less bronze available to deposit.

We can conclude that during the Bronze Age, in the northern Netherlands, just as in other parts of Europe, objects were ritually deposited. This was mostly done in peat bogs and rivers. Just as in other parts of Europe, the biggest group of deposited objects are axes, followed by spearheads, knives, daggers and swords. These types of artifacts are all associated with men.

9. LITERATUUR

- BOELES, P.C.J.A., 1920. Het bronzen tijdperk in Gelderland en Friesland. *De Gids* 1920, pp. 282-306.
- BOELES, P.C.J.A., 1951. *Friesland tot de elfde eeuw, zijn voor- en vroegste geschiedenis*. 's-Gravenhage, Nijhoff.
- BOOIJ, A.H., 1986. IJzeroer in Drenthe. Ontstaan, voorkomen, winning en gebruik. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 103, pp. 67-74.
- BRADLEY, R., 1982. The destruction of wealth in later prehistory. *MAN* 17, pp. 108-122.
- BRADLEY, R., 1990. *The passage of arms: An archaeological analysis of prehistoric hoards and votive deposits*. Cambridge, Cambridge University Press.
- BRUNN, W.A. VON, 1968. *Mitteldeutsche Hortfunde der jüngeren Bronzezeit* (= Römisch-Germanische Forschungen 29). Berlin, De Gruyter.
- BUTLER, J.J., 1959. Vergeten schatvondsten uit de bronstijd. In: J.E. Bogaers et al. (red.), *Honderde eeuwen Nederland* (= Antiquity and Survival II, 5-6). Luctor et emergo, 's-Gravenhage.
- BUTLER, J.J., 1960a. Drie bronsdepots van Bargeroosterveld. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 78, pp. 205-231.
- BUTLER, J.J., 1960b. Het bronsdepot van Onstwedderholte. *Groningse Volksalmanak* 1960, pp. 116-121.
- BUTLER, J.J., 1960c. A Bronze Age concentration at Bargeroosterveld. *Palaeohistoria* 8, pp. 101-126.
- BUTLER, J.J., 1961. De Noordnederlandse fabrikanten van bijlen in de late bronstijd en hun produkten: Een bijdrage tot de omschrijving van de Hunze-Eems Industrie in de 8e eeuw v.Chr. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 79, pp. 199-233.
- BUTLER, J.J., 1963a. Ook in de oudere bronstijd bronsbewerking in Noord-Nederland? *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 81, pp. 181-212.
- BUTLER, J.J., 1963b. Bronze Age connections across the North Sea: A study in prehistoric trade and industrial relations between the British Isles, the Netherlands, North Germany and Scandinavia c. 1700-700 BC. *Palaeohistoria* 9.
- BUTLER, J.J., 1965. Ook eens iets voor dames: Een bijzonder facet van de Noordnederlandse bronsbewerking in de 8e eeuw v.Chr. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 83, pp. 163-198.
- BUTLER, J.J., 1968. Een Umenvelden-kokermes uit de Hidsmeden bij Onstwedde. *Groningse Volksalmanak* 1968-1969, pp. 206-233.
- BUTLER, J.J., 1969. *Nederland in de bronstijd*. Bussum, Fibula-Van Dishoeck.
- BUTLER, J.J., 1971. *Bronze Age grave groups and hoards of the Netherlands* (I) (= Inventaria Archeologica). Bonn, Rudolf Habelt.
- BUTLER, J.J., 1973. The big bronze knife from Hardenberg. In: W.A. van Es et al. (red.), *Archeologie en historie: Opgedragen aan H. Brunsting bij zijn zeventigste verjaardag*. Bussum, Fibula-Van Dishoeck, pp. 15-27.
- BUTLER, J.J., 1982. The Bronze Age of barbarian Europe: A study guide. Amsterdam/Groningen, B.A.I./I.P.P.
- BUTLER, J.J., 1986. Drouwen: End of a 'nordic' rainbow. *Palaeohistoria* 28, pp. 133-168 (Nederlandse vertaling in *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 104, pp. 103-150).
- BUTLER, J.J., 1987. Bronze Age connections: France and the Netherlands. *Palaeohistoria* 29, pp. 9-34.
- BUTLER, J.J., 1990. Bronze Age metal and amber in the Netherlands (I). *Palaeohistoria* 32, pp. 47-110.
- BUTLER, J.J., 1995/1996. Bronze Age metal and amber in the Netherlands (part II:1). Catalogue of flat axes, flanged axes and stopridge axes. *Palaeohistoria* 37/38, pp. 159-244.
- BUTLER, J.J. & H. STEEGSTRA, 1997/1998. Bronze Age metal and amber in the Netherlands (II:2): Catalogue of the palstaves. *Palaeohistoria* 39/40.
- BUTLER, J.J. & J.D. VAN DER WAALS, 1960. Three Late Bronze Age gold bracelets from the Netherlands. *Palaeohistoria* 8, pp. 91-99.

- BUTLER, J.J. & J.D. VAN DER WAALS, 1966. Bell Beakers and early metalworking in the Netherlands. *Palaeohistoria* 12, 41-139.
- BUTLER, J.J., J.N. LANTING & J.D. VAN DER WAALS, 1972. Annertol III: A four-period Bell Beaker and Bronze Age barrow at Schuilingsoord, gem. Zuidlaren, Drenthe. *Helinium* 12, pp. 225-241.
- BYVANCK, A.W., 1946. *De voorgeschiedenis van Nederland*. Leiden, Brill.
- EISVELD BOSCH, A., 1980. Het bronsdepot van Schoonebeek, gem. Schoonebeek. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 97, pp. 135-149.
- ELZINGA, G., 1964. *Fynsten ut Fryske groun*. Leeuwarden.
- ESSINK, M., 1996. Rituele depositie van bronzen voorwerpen in Noord-Nederland (I)/ Katalogus bronzen voorwerpen in Noord-Nederland (II). Doctoraalscriptie Rijksuniversiteit Groningen.
- FOKKENS, H., 1991. Verdrinkend landschap: Archeologisch onderzoek van het westelijk Fries-Drents plateau 4400 BC tot 500 AD. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- FORMSMA, W.J. (red.), 1981. *Historie van Groningen: Stad en land*. Groningen, Wolters-Noordhoff.
- GIFFEN, A.E. VAN, 1920. Grafheuvels uit de vroege 'brons-tijd' bij Zeijen. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 38, pp. 122-146.
- GIFFEN, A.E. VAN, 1930. *Die Bauart der Einzelgräber* (= Mannus-Bibliothek, 44-45). Curt Kabitsch, Leipzig.
- GIFFEN, A.E. VAN, 1935. Oudheidkundigen aantekeningen over Drentsche vondsten (II). *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 53, pp. 67-122.
- GIFFEN, A.E. VAN, 1939. Een tweeperiodenheuvel en twee steenkranseuvels bij Eext, gem. Anloo. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 57, pp. 124-127.
- GIFFEN, A. E. VAN et al., 1951. Oudheidkundige aantekeningen over Drentse vondsten (XVIII). *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 69, pp. 97-162.
- GLASBERGEN, W., 1954. Barrow excavations in the Eight Beatuses. Proefschrift Groningen (tevens verschenen als *Palaeohistoria* 2 (1954), pp. 1-134 en 3 (1954), pp. 1-204).
- GLASBERGEN, W., 1956. De dolk van Bargerooterveld. I. Vondstomstandigheden & beschrijving. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 74, pp. 191-198.
- GLASBERGEN, W., 1957. Groninger oudheden: De praehistorische culturen op de zandgronden. *Groningse Volksalmanak* 1957, pp. 128-147.
- GLASBERGEN, W., 1960. De dolk van Bargerooterveld. II. Herkomst & datering. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 78, pp. 190-198.
- GROENENDIJK, H.A., 1993. Landschapontwikkeling en bewoning in het herinrichtingsgebied Oost-Groningen, 8000 BC-1000 AD. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- HANSEN, S., 1991. Studien zu den Metalldeponierungen während der Urnenfelderzeit im Rhein-Main-Gebiet (Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie). Bonn, Rudolf Habelt.
- HARSEMA, O.H. & J.D. RUITER, 1961. Onderzoek van twee Bronstijd-tumuli in Drenthe: De Paasberg bij Exloo en Tumulus 43 bij Gasteren. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 84, pp. 179-202.
- HENNIG, H., 1970. *Die Grab- und Hortfunde der Urnenfelderkultur aus Ober- und Mittelfranken* (= Materialhefte zur Bayerische Vorgeschichte 23). Kallmünz: Lassleben.
- HERINGA, H. et al. (red.), 1985. *Geschiedenis van Drenthe*. Meppel/Amsterdam, Boom.
- HIELKEMA, J.B., 1994. Bronzen bijlen in Noord-Nederland. Doctoraalscriptie Rijksuniversiteit Groningen.
- HOOPS, J. (red.), 1978. Bronzezeit. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 3, pp. 506-540.
- HOOPS, J. (red.), 1986. Depotfund, Hortfund. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 5, pp. 320-338.
- HUNDT, H.-J., 1955. Versuch zur Deutung der Depotfunde der Nordischen jüngeren Bronzezeit. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums* 2, pp. 95-140.
- JACOB-FRIESEN, G., 1967. *Bronzezeitliche Lanzenspitzen. Norddeutschlands und Skandinaviens* (= Veröffentlichungen der urgeschichtlichen Sammlungen des Landesmuseums zu Hannover 17). Hildesheim, Lax.
- KIBBERT, K., 1980. *Die Äxte und Beile im mittleren Westdeutschlands I/II*. München, Beck.
- KOK, R.J., 1973. Oudheidkundige veenvondsten in de Z.O.-hoek van Drente. *Westerheem* 22, pp. 237-242.
- KOOI, P.B., 1979. *Pre-Roman urnfields in the north of the Netherlands*. Groningen, Wolters-Noordhoff/Bouma's Boekhuis.
- KOOI, P.B., 1986a. Het bronsdepot van het Drouwenerveld. In: *Vondsten uit het verleden* (= Archeologisch jaarboek 1986). Maastricht, Natuur & Techniek, pp. 62-63.
- KOOI, P.B., 1986b. Kroniek van opgravingen en vondsten in Drenthe in 1984. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 103, pp. 145-150.
- KUBACH, W., 1978. Deponierungen in Mooren der südhessischen Oberrheinebene. *Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte der Universität Frankfurt am Main* 1978-79, pp. 189-341.
- KYMMEL, J.A.R., 1908. Bij de titelplaat. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 27, pp. 202-204.
- LAET, S.J. DE & W. GLASBERGEN, 1959. *De voorgeschiedenis der Lage Landen*. Groningen, Wolters.
- LANTING, J.N., 1973. Laat-Neolithicum en Vroege Bronstijd in Nederland en NW-Duitsland: continue ontwikkelingen. *Palaeohistoria* 15, pp. 215-317.
- LANTING, J.N., 1986. Der Urnenfriedhof von Neuwarendorf, Stadt Warendorf. *Ausgrabungen und Funde in Westfalen-Lippe* 4, pp. 105-108.
- LEVY, J.E., 1982. *Social and religious organisation in Bronze Age Denmark: An analysis of ritual hoard finds* (= BAR International Series 124).
- LOHOF, E.H., 1991. Grafritueel en sociale verandering in de brons-tijd van Noordoost-Nederland (I): Catalogus van brons-tijdgrafheuvels uit Noordoost-Nederland (II). Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Memoriaal van de Conservator van de Prae- en protohistorische afdeling van het Provinciaal Museum Drenthe (= notitieboek W. Glasbergen, 08/11/1954-01/02/1957; in het bezit van O.H. Harsema).
- MÜLLER, F., 1993. Argumente zu einer Deutung von "Pfahlbau-bronzen". *Jahrbuch der Schweizerischen Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte* 76, pp. 71-92.
- NEEDHAM, N.P., 1989. Selective deposition in the British Early Bronze Age. In: H.A. Nordstrom & A. Knappe (eds), *Bronze Age studies*. Stockholm, Statens Historiska Museum, 45-61.
- RANDBORG, K., 1974. Social stratification in Early Bronze Age Denmark: A study in the regulation of cultural systems. *Prähistorische Zeitschrift* 49, pp. 38-62.
- REICHMANN, C., 1982. Ein bronzezeitliches Gehöft bei Telgte, Kr. Warendorf. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 12, pp. 437-449.
- ROYMANS, N., 1991. Late urnfield societies in the northwestern European Plain and the expanding networks of Central European Hallstatt groups. In: N. Roymans & F. Theuvs (eds), *Images of the past*. Amsterdam, Instituut voor Pre- en Protohistorie, pp. 9-89.
- SANDEN, W.A.B. VAN DER (red.), 1990. *Mens en moeras: Veenlijken in Nederland van de bronstijd tot en met de Romeinse tijd*. Assen, Drents Museum.
- SANDEN, W.A.B. VAN DER, 1992. Archeologie in Drenthe 1989-1990. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 109, pp. 167-185.
- SANDEN, W.A.B. VAN DER & V.T. VAN VILSTEREN, 1993. Roldes oudste verleden. In: P. Brood (red.), *Geschiedenis van Rolde*. Meppel/Amsterdam, Boom, pp. 21-46.
- STEIN, F., 1976. *Bronzezeitliche Hortfunde in Süddeutschland: Beiträge zur Interpretation einer Quellengattung* (= Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 23). Bonn, Rudolf Habelt.
- TORBRÜGGE, W., 1970-1971. Vor- und frühgeschichtliche Flussfunde. Zur Ordnung und Bestimmung einer Denkmälergruppe. *Bericht der römisch-germanischen Kommission* 51-52, pp. 1-146.

- VEEN, M. VAN DER & J.N. LANTING, 1989. A group of tumuli on the 'Hooghalen' estate near Hijken (municipality of Beilen, province of Drenthe, the Netherlands). *Palaeohistoria* 31, pp. 191-234.
- WAALS, J.D. VAN DER, 1962. A bronze sword of Erbenheim type from Ter Apel (Gr.). *Helinium* 2, pp. 118-121.
- WAL, A. TER, 1995/1996. Een onderzoek naar de depositie van vuurstenen bijlen. *Palaeohistoria* 37/38, pp. 127-158.
- WATERBOLK, H.T. & W. VAN ZEIST, 1961. A Bronze Age sanctuary in the raised bog at Bargerooosterveld (Dr.). *Helinium* 1, pp. 5-19.
- WEGNER, G., 1976. *Die vorgeschichtlichen Flussfunde aus dem Main und aus dem Rhein bei Mainz*. Kallmünz, Lassleben.
- WESTENDORP, N., 1819. *Eene voorlezing over de oude grafheuvelen, met betrekking tot Drenthe* (= Antiquiteiten: een oudheidkundig tijdschrift I).
- WESTENDORP, N., 1822. *Verhandeling ter beantwoording der vrage: Welke volkeren hebben de zoogenoemde hunebedden gesticht? In welke tijden kan men veronderstellen, dat zij deze oorden hebben bewoond?*. Groningen, Oomkens.
- WILHELMI, K., 1975. Neue bronzezeitliche Langgräber in Westfalen. *Westfälische Forschungen* 27, pp. 47-66.
- WILLROTH, K.-H., 1985. *Die Hortfunde der älteren Bronzezeit in Südschweden und auf den dänischen Inseln*. Neumünster, Wachtholtz.